

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TASAVVUF BİLİM DALI

BOSNA HERSEK'TE MEVLEVÎLİK

VE İSA BEY TEKKESİ

(YÜKSEK LİSANS)

Edin İMAMOVIÇ

BURSA - 2017

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TASAVVUF BİLİM DALI

BOSNA HERSEK’TE MEVLEVÎLİK

VE İSA BEY TEKKESİ

(YÜKSEK LİSANS)

Edin İMAMOVIÇ

DANIŞMAN:

Prof. Dr. Abdurrezzak TEK

BURSA – 2017

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tasavvuf Bilim Dalı'nda 701423046 numaralı Edin İmamoviç'in hazırladığı "Bosna Hersek'te Mevlevîlik ve İsa Bey Tekkesi" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 18./01./2017. günü 14.00-16.00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının...BAŞARILI..... (başarılı/başarısız) olduğunaOY.BİRLİĞİ..... (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav

Komisyonu Başkanı)

Akademik Unvanı,

Prof. Dr. Abdurrezak Tek

Üye

Akademik Unvanı,

Adı Soyadı

Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı,

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa Kara

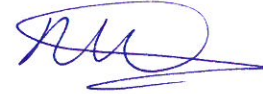
Üye

Akademik Unvanı,

Adı Soyadı

Üniversitesi

Ud. Doç. Dr. Sedrık Reis

18/01/2017

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans/Doktora tezi olarak sunduğum “**Bosna Hersek’te Mevlevîlik ve İsa Bey Tekkesi**” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

18.01.2017

Adı Soyadı: Edin İmamović

Öğrenci No: 701423046

Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimler

Programı: Yüksek Lisans

Statüsü: _____

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLER ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 18.01.2017

Tez Başlığı / Konusu: Bosna Hersek'te Mevlevîlik ve İsa Bey Tekkesi

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarında oluşan toplam 757 sayfalık kısmına ilişkin, 18.01.2017 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezimin benzerlik oranı % 4 tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

18.01.2017 Edin İmamoğlu

Adı Soyadı: Edin İMAMOĞLU

Öğrenci No: 701423046

Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Programı: İlahiyat

Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman
(Adı, Soyad, Tarih)

18.01.2017
Prof. Dr. Abubekir Zeki

* Turnitin programına Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Edin İmamoviç

Üniversite: : Uludağ Üniversitesi

Enstitü: : Sosyal Bilimler

Anabilim Dalı: : Temel İslam Bilimleri

Bilim Dalı: : Tasavvuf

Tezin Niteliği: : Yüksek Lisans

Sayfa Sayısı : xii+143

Mezuniyet Tarihi :

Tez Danışman(lar)ı : Prof. Dr. Abdurrezzak TEK

Bosna Hersek'te Mevlevîlik ve İsa Bey Tekkesi

Osmanlı'nın Bosna Hersek topraklarını fetih etmeden önce buraya yerleşen ya da ticaret için buraya gelen Sufilerle İslam'ın geldiği bilinmektedir. Ancak Osmanlı'nın bu toprakları fethi sırasında pek çok farklı tarikat temsilcisi bu fetihlere katılarak tarikatının yaygınlık kazanmasına sağlamıştır. Bunların başında varlığını günümüze kadar sürdüren Mevlevîlik tarikatı gelmektedir. Sarayevonun yanı sıra Tuzla, Mostar ve Konjic gibi Bosna Hersek'in önemli merkezlerinde dergâhlarını kuran Mevlevîliğin şüphesiz en önemli merkezi İsa Bey tarafından inşa edilen İsa Bey Tekkesi'dir.

Sadece Mevlevî değil İsa Bey Tekkesi Sarayevonun en önemli tekkelerinden biridir. Zira 1462 yılında Bosna'nın fetihten önce inşa edilmiş olup Sarayevonun ilk binalarından sayılmaktadır. Tasavvuf ve Mevlevî geleneğinin aktarılmasında önemli yere sahip olan bu tekke, Osmanlı ve Bosna Hersek tarihi açısından önemli şahsiyetlerin yetişmesinde büyük rol oynamıştır. "Bosna Hersek'te Mevlevîlik ve İsa Bey Tekkesi" konulu çalışma ile başlangıcından bugüne ana hatlarıyla Bosna Hersek'teki Mevlevîliğin ve İsa Bey Tekkesi'nin tarihsel gelişimi ve günümüzdeki durumu ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler:

Bosna Hersek, Sarayevonun, Tasavvuf, Tarikat, Mevlevîlik, İsa Bey Tekkesi, Osmanlı, Boşnak

ABSTRACT

Name and Surname : Edin Imamovic
University : Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Basic Islamic Sciences
Branch : Mysticism
Degree Awarded : Master
Page Number : xii+145
Degree Date :
Supervisor (s) : Prof. Dr. Abdurrezzak TEK

Mevlevi in Bosnia and Herzegovina and İsa Bey's Tekke

Before the Ottomans came to these lands, the Islam was brought to Bosnia by route of mysticism. Large portions of the native population would go on to willingly accept Islam during the conquest of Bosnia and in the years that followed. The Dervish lodges established to serve need to conduct missionary work in Bosnia and with time proved to be a very effective tool in spreading knowledge of Islam, helping to gain new adherents. One of the Sufi sects which expanded throughout Bosnia was the Mevlevi. Mevlevi's built numerous important dervish lodges in Sarajevo, Mostar, Tuzla and Konjic. The important one is the İsa Bey's Tekke in Sarajevo built by İsa Bey.

İsa Bey's Tekke is one of the most important tekke's in Sarajevo. It was built before 1462 and it is considered the oldest institution in Sarajevo. The goal of this investigation is to consider all relevant aspects of the İsa Bey's Tekke in Sarajevo and to attract attention to this dervish lodge.

Keywords:

Bosnia and Herzegovina, Mysticism, Mevlevi, İsa Bey's Tekke, Otoman, Bosnian,

ÖNSÖZ

Bosna Hersek fethedilmeden önce 1462 yılında İsa Bey Tekkesi inşa edilmiştir. Böylece Mevlevîlik bu topraklarda yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Mevlevîliğin Bosna Hersek'in İslamlaşmasındaki önemli katkılarının yanı sıra bugünkü Sarayevonun oluşmasında büyük önemi vardır. Mevlevîlik tarikatı halkın yoğun ilgilerinin yanı sıra ilmi çevreler ve idareciler tarafından tarih boyunca rağbet görmüştür. İlk dönemlerde Bosna Hersek'in çeşitli şehirlerinde dergâhı bulunan bu tarikatın, günümüze kadar sadece Sarayevodaki İsa Bey tekkesi ulaşabilmiştir. Böylece bu tekkenin Bosna Hersek'teki Mevlevîliğin yegâne temsilciliği ve kaynağı olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla İsa Bey Tekkesi'nin incelenmesi Bosna Hersek'teki Mevlevîliğin incelemesini beraberinde getirmektedir. Bu konuyu ele alan tezimiz giriş ve üç bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde ana hatlarıyla Bosna Hersek'teki Tasavvuf ve tarikatlar hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde bu topraklarda yaygınlık kazanan tarikatlar hakkında özet bilgi verilmiş, bunlara ait tekkeler ve en önemli temsilcileri kısaca tanıtılmıştır. İkinci bölümde ise Mevlevîliğin Balkan coğrafyasının genelinde bulunan tekkeleri özetle tanıtılmıştır. Ayrıca Mevlevîlerin Bosna'da kurdukları tekkelere ve buralarda yetişen mühim şahsiyetlere yer verilmiştir. Son bölümde ise İsa Bey Tekkesi bütün yönleriyle ele alınmış, tekkenin tarihçesi ve mimarî özellikleri üzerinde durulmuştur. Ayrıca bu bölümde İsa Bey Tekkesi'nde görev yapan postnişinler hakkında detaylı bilgi verilmiş ve günümüzdeki durumu ve faaliyetler ele alınmıştır.

Çalışmalarım esnasında bana sabır ve güç veren Yüce Allah'a hamd ettikten sonra, tez yazma süresince yardımlarını ve desteğini esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Abdurrezzak TEK'e, tez konumu seçmemde beni yönlendiren Doç. Dr. Abdullah KARTAL'a ve Tasavvuf bilim dalında yetişmemizde emeği geçen tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Araştırmamın yönlendirilmesinde yardımlarını gördüğüm öncelikle Samir Vildiç'e ve diğer tüm arkadaşlarıma

teşekkürlerimi sunarım. Yıllarca bir kardeş ülkede tahsilimizi tamamlamamız için bize her türlü imkânı sağlayan Türk milletine ve Türkiye Diyanet Vakfı'na sonsuz şükranlarımızı sunarım. Ayrıca hayatım boyunca beni okumaya, teşvik eden babam Zajim İMAMOVIÇ ve annem Tatile İMAMOVIÇ'e teşekkürlerimi sunar ve Allah'tan kendilerine mükâfat dilerim.

Edin İmamoviç

Bursa 2017

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.t.	Adı Geçen Tez
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
çev.	Çeviren
T.D.V.	Türkiye Diyanet Vakfı
haz.	Hazırlayan
s.	Sayfa
ss.	Sayfalar
S.	Sayı
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
TT.d.	Tapu Tahrir Defteri
VGM	Vakıflar Genel Müdürlüğü
GHB	Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	iii
YEMİN METNİ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	vii
KISALTMALAR	ix
İÇİNDEKİLER	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BOSNA HERSEK'TE TASAVVUF VE TARİKATLARA

GENEL BAKIŞ

I. BOSNA HERSEK'TE YAYGINLIK KAZANAN TARİKATLAR VE TEKKELER	6
A. HALVETÎLİK	6
1. Gazi Hüsrev Bey Hanchahı	6
2. Şeyh İbrahim Bistrigi Hanchahı	8
3. Elçi İbrahim Paşa Hanchahı	8
4. Vişegrad Halvetî Tekkesi	10
5. Rudo Halvetî Tekkesi	10
6. Konjic Halvetî Tekkesi	10
7. Blagay Halvetî Tekkesi	11
8. Prusac Halvetî Tekkesi	12
B. RİFAİLİK	12
1. Vareş Rifai Tekkesi	13
C. NAKŞİBENDÎLİK	13
1. Gaziler Tekkesi	14

2. İskender Paşa Tekkesi	14
3. Yediler Tekkesi	15
4. Mlini (Değirmenler) Tekkesi	16
5. Kâimî (Hasan) Tekkesi	17
6. Vukelyiçi Nakşibendî Tekkesi	17
7. Oglavak Tekkesi	18
8. Fojnica (Foynista) Nakşibendî Tekkesi	19
9. Visoko Nakşibendî Tekkesi	20
10. Travnik Nakşibendî Tekkesi	20
11. Foča (Foça) Nakşibendî Tekkesi.....	20
12. Seonica Nakşibendî Tekkesi	21
13. Luka Nakşibendî Tekkesi.....	21
14. Mostar Koski Mehmet Paşa Hanikahı	22
15. Yeni Dönem Nakşibendî Tekkeleri.....	22
D. KÂDİRÎLİK	23
1. Hacı Sinan Tekkesi	24
2. Travnik Kâdirî Tekkesi	25
3. Jajce (Yayçe) Kâdirî Tekkesi	25
4. Zvornik Kâdirî Tekkesi	25
5. Hadim Ali Paşa Tekkesi.....	26
D. BEKTAŞÎLİK	26
1. Çayniçe Bektaşî Tekkesi	27
E. HAMZAVÎLİK.....	28
1. Hamza Dede Tekkesi	28

İKİNCİ BÖLÜM

BALKANLAR'DA MEVLEVÎLİK

I. BALKANLARDA MEVLEVÎLİĞE GENEL BAKIŞ.....	31
B. BALKANLAR'DA MEVLEVÎ TEKKELERİ	31
1. Selanik Mevlevîhanesi	32
2. Yenişehir-Larissa Mevlevîhanesi.....	32
3. Hanya Mevlevîhanesi.....	33

4. Atina Mevlevîhanesi	33
5. Midilli Mevlevîhanesi	34
6. Siroz Mevlevîhanesi.....	34
5. Elbasan Mevlevîhanesi.....	34
6. Belgrat Mevlevîhanesi	35
7. İpek Mevlevîhanesi	35
6. Priştine Mevlevîhanesi	36
7. Üsküp Mevlevîhanesi.....	36
8. Filibe Mevlevîhanesi.....	37
9. Peç Yakovalı Hasan Paşa Mevlevîhanesi	38
C. BOSNA HERSEK'TE MEVLEVÎLİK.....	38
1. Mevlevîlikle İlgili Faaliyetler	39
a. Mesnevî Dersleri	40
(1) Sarayevó'da Mesnevî Dersleri	40
(2) Mostar'da Mesnevî Dersleri	42
(3) Travnik'te Mesnevî Dersleri.....	43
(4) Visoko'da Mesnevî Dersleri	44
(5) Tuzla'da Mesnevî Dersleri.....	44
b. Son Dönemde Öne Çıkan Bazı Mesnevîhanlar	44
(1) Muhammed Cemaleddin Çauşeviç	44
(2) Mustafa - Muyaga Merhemiç	47
(3) Feyzullah Hacibayriç	48
(4) Halid Hacimuliç	52
(5) Mehmed Karahodziç.....	53
2. Öne Çıkan Bosnalı Dört Mevlevî Şair	54
a. Ahmed Sudi Bosnevî.....	55
b. Fevzi Mostari.....	56
c. Mehmed Meyli Gurani	57
d. Mehmed Fadil Paşa Şerifoviç	59
2. Şeb-i Arus Akademisi	60
4. Mesnevî Tercümelere	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSA BEY VE TEKKESİ

I. İSA BEY İSHAKOVIÇ	64
II. İSA BEY TEKKESİ	65
A. TEKKENİN TARİHÇESİ	65
1. Bosna Hersek'te Tekkelerin Kapatılması	72
2. İsa Bey Tekkesi'nin Yıkılma Süreci	73
B. TEKKENİN VAKIFLARI	74
1. Vakfiye	76
a. Kadı Onayların Tercümeleri	77
b. Vakfiye Metni	79
c. Vakfiye'nin Tercümesi	85
2. Vâkıfın Gelirleri ve Kullanımı	90
3. Vakfın Yönetimi	91
4. Vakfiyeye Göre Tekkenin Kurulma Amacı	92
C. TEKKE'NİN MİMARİ ÖZELLİKLERİ	92
D. TEKKENİN ÇEVRESİ	97
1. Ebu Hayat Su kaynağı	98
2. Mağaralar	98
E. TEKKE'DE GÖREV YAPAN POSTNİŞİNLER	99
1. Atik Dede	99
2. Tevveküli Dede	99
3. Şeyh Seyyid Abdulfettah Hakkı Efendi	100
4. Zuko Kablar	102
5. Şeyh Starac	102
6. Şeyh Ataullah	102
7. Şeyh Saraç Ahmed Efendi	103
8. Mustafa Mlivar	103
9. Şeyh Osman Dede	103
10. Şeyh Lütfullah Dede	104
11. Şeyh Muhammed Fikri	104
12. Şeyh Ruhi Şehoviç	105

13. Şeyh Fikri Şehoviç	106
F. TEKKE'NİN YENİDEN İNŞA EDİLMESİ	107
1. Günümüzde Tekke'de Yapılan Faaliyetler	108
SONUÇ	110
KAYNAKÇA	112
EKLER	123

GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu'nun XV. yüzyılda Bosna topraklarını fethi, Bosna ile İslamiyet arasındaki ilk temas değildir. Tarihçilerin vermiş olduğu bilgilere göre İslam bu topraklara fetihten önce ulaşmıştır.¹ XIII. yüzyıldan itibaren Balkanlar'a yerleşmeye başlayan dervişler şüphesiz Bosna'yı da etkilemiş ve Bosna halkı üzerinde derin izler bırakmıştır. Farklı akımlara bağlı dervişler, Bosna-Hersek'in İslamlaşmasında ve fethin gerçekleşmesinde toplumsal zemini elverişli hale getirmiş, fethi ve İslamlaşmayı kolaylaştırmışlardır. Bu dervişler, farklı fonksiyonlardan dolayı farklı bölgelerde; birçok tekke, zaviye ve hangâh açmışlardır. 1459 yılında Sarayevo Gaziler Tekkesi, 1462 yılında Sarayevo İsa Bey Tekkesi, 1465 yılında Blagay Tekkesi, 1489 yılında Visoko'da Ayaz Bey Tekkesi Bosna-Hersek'teki açılmış ilk tekkelerdir.² Nedim Filipoviç karakteristik durum olarak etkili Katolik kilisesinin yerine yapılan Visoko Ayaz Bey Tekkesi'nden bahsetmektedir.³ Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgeyi 1463'te fethettiği göz önünde bulundurulduğunda, tasavvuf akımlarının fetih öncesi kurumsallaşmaya başladıklarını görülür. Bu durum, dervişlerin Bosna-Hersek'te fetih öncesinde de etkili olduklarını göstermesi açısından önemli bir kanıttır.

Bosna-Hersek'te bilinen ilk dervişler "Ayni Dede", "Şemsî Dede" ve "Derviş-i Horasani"dir. Derviş Horasani'nin mezarı Foynica Oglavak'ta, Ayni Dede ve Şemsî Dede'nin⁴ mezarları Sarayevo'da Hadim Ali Paşa Mahallesi'nde bulunan Cami'nin karşısında bulunmaktadır.⁵ Tarihi kaynaklardan ziyade halk arasındaki anlatılardan hareketle söz konusu dervişlerin Fatih Sultan Mehmet'in Bosna-Hersek'i fethi sırasında bu bölgeye geldiklerini fetih sırasında şehit oldukları belirtilmektedir.⁶ Osmanlı toplumunun din anlayışının merkezinde yer alan tasavvufun, Bosna halkının hayatı

¹ Noel Malcom, *Bosna Kratka Povijest, Sarajevo*, Buybook, 2011, s. 121.

² Džemal Čehajić, *Derviški Redovi u Jugoslavenskim Zemljama sa posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu*, Sarajevo, Orijentalni Institut u Sarajevu, 1986, s. 21.

³ Nedim Filipović, "Napomene o İslamizaciji u Bosni i Hercegovini u XV vijeku", *Godišnjak ANUBiH*, C. VII, Sarajevo, Centar za balkanološka ispitivanja, 1970 s. 150.

⁴ Ayni Dede ve Şemsî Dede'nin mezar taşlarında Nakşebendî tarikatına mensup olduğu yazılıdır. Bkz. Mehmed Mujezinović, *Islamska Epigrafija u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, Veslin Masleša, 1974, s. 405.

⁵ Velid Hatić, "Predaje o evlijama u starom Sarajevu IV dio", *Znaci*, 27 Mayıs 2008 [http://znaci.com/kazivanja /Zapisi%20o%20mjestima%20i%20judima/Predaje-o-evlijama-u-starom-Sarajevu-IV-dio.html](http://znaci.com/kazivanja/Zapisi%20o%20mjestima%20i%20judima/Predaje-o-evlijama-u-starom-Sarajevu-IV-dio.html) (11.02.2016).

⁶ Čehajić, a.g.e., s. 21.

üzerindeki etkisi günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Bugün Bosna’da İslam kültürü incelendiğinde, Müslüman halkın yaşadığı gündelik hayatın her alanında tasavvufun güçlü tesirinin izleri gözlemlenebilmektedir.

Bosna’daki kasabaların kurulması aşamasında dervişlerin önemli rolleri olduğu görülmektedir. Bu bağlamda tekkeler su kaynaklarının kenarında açılmış, yanlarına da bölge halkının üretimine katkı sağlayacak değirmenler kurularak onlarla iletişime geçme hedeflenmiştir. Yerleşimin olmadığı ücra bölgelere açılan tekkeler ise; farklı bölgelerden gelen Müslüman muhacirlere yerleşim yeri açma, yeni köyler ve şehirler kurmak amacının yanında bir nevi karakol fonksiyonunu da icra etmekteydi. Bunun en bariz örneğini Sarayevo’da görmekteyiz. 1462 yılında İsa Bey tarafından kurulan tekke etrafında bugünkü Sarayevo oluşmaya başlamıştır. Bir başka örnek olarak Skender Vakuf’tur. Travnik ile Banja Luka arasında Ali Dede İskender tarafından kurulan tekke, daha sonra burada Skender Vakuf kasabasının kurulmasına da sebep olmuştur.⁷ Şehir merkezlerde açılan tekke ve zaviyeler ise o bölge insanına İslam’ı tanıtmaya amaçlı gütmekle birlikte; Osmanlı akıncılarının haber alacakları, bilgi edinecekleri güvenli yerler olmuşlardır. Tekkeler, İslam dinini yaymanın yanında, kendi ekollerinin öğretilerini de yayma gayreti içine girmişlerdir. Tahrir defterlerinden de görüldüğü gibi Osmanlı İmparatorluğu; tekkelerin yapımı, mevcudiyetlerini korumaları ve etkinliklerini artırmaları için vakıf niteliğinde mülkler ve araziler tahsis etmiştir. Tekkelere mülk ve arazi tahsis edilmesi ve onlara tanınan imkânlar, tekkelerin halk içindeki faaliyetleri ve fonksiyonlarından kaynaklanmaktadır. Bir nevi sivil toplum kuruluşu gibi çalışan gönüllü dervişler, Türk-İslam kültürünün Bosna-Hersek’te benimsenmesini ve yayılmasını sağlamıştır.

Osmanlı’nın Bosna’ya gelmesinden bugüne kadar Bosna’da birçok tekke ve zaviye kurulmuştur. Tam olarak bilinmemekle birlikte, bazılarına göre bunların sayısı 40 iken, diğerlerine göre daha fazladır. Meşhur seyahatname yazar Evliya Çelebi XVII. yüzyılda sadece Sarayevo’da 47 tekke bulunduğunu kaydetmektedir.⁸ Söz konusu tekkeler Mevlevî, Kâdirî, Nakşebendî, Rifâî, Bektaşî ve Halvetî tarikatlarına aittir. Geçen 500 sene zarfında Bosna’da 3 Mevlevî, 2 Bektâşî, 1 Rifâî, 4 Kâdirî, 10 Halvetî ve 14

⁷ Mustafa İmamović, *Historija Bošnjaka*, Sarajevo, Preporod, 1998, ss. 97, 102, 185-187.

⁸ Evlija Çelebija, *Putopis Odlomci o Jugoslavenskim Zemljama*, haz. Hazim Šabanović, IRO “Veselin Masleša”, Sarajevo, 1979, s. 402.

tane Nakşibendî tekkesi ve 3 Halvetî ve 1 Nakşibendî kurulduğu bilinmektedir. Sahip oldukları tekke sayısı ile öne çıkan şehirler Sarajevo 11, Travnik 3, Mostar 2, Foça 2, Visoko 2, Konjic 2, Prusac, Fojnica, Jajce, Seonica, Vişegrad, Rudo, Bijeljina ve Dojna Tuzla'da birer tanedir.⁹

Bosna'da hem Ortodoks hem de Heterodoks inancına sahip tarikatların Osmanlı dönemi boyunca aktif olarak etkilerini göstermeleri ilginçtir. Osmanlı idaresinin bölgede heterodoks tarikatlarına bu kadar müsamahakâr davranması Bosna Hersek'in sınır ülke olması ve öncelikli olarak burada istikrara ihtiyaç duymalarıdır. Heterodoks tarikatların aktifliği hakkında en bariz örnek Hamzevîlerdir. Hamzevîlerin Osmanlı iradesiyle yaşadıkları sorunlar ve bunların sonuçları iyi bilinmektedir. Buna karşılık Osmanlı iradesinin Mevlevîlik ve Nakşibendilik gibi Ehlisünnet çizgisinde olan tarikatlar öne çıkardığı ve desteklediği bilinmektedir.

Bu tekkelerin bazıları o dönemde Osmanlı'nın dini hayatında en önemli kurumlar haline gelmiştir. Bosna'da tekke ve zâviyelerin yanında, Avrupa'da o güne kadar mevcut olmayan misafirhane ve imaretler de bulunmaktaydı. Fakirlere ve yolculara yardım etmek amacıyla kurulan bu yapılar dervişlerin kontrolü altındaydı. Bunun en belirgin örneği ise İsa Bey Tekkesi'dir. Vakfiyesinde yazıldığı gibi İsa Bey Tekkesi'nin başta kurulma amacının misafirhane olduğu bilinmektedir.¹⁰

Bosna Hersek'teki tekke ve tarikatların durumunun Avusturya-Macaristan hâkimiyetine kadar değişmediğini görmekteyiz. Bundan sonraki süreçte ise tekke ve tarikatlar çeşitli problemlere maruz kalmış, özellikle de I. Dünya Savaşı'ndan sonra Yugoslavya'nın kurulmasının ardından çeşitli bahanelerle birçok tekke kapatılmış hatta yıkılmaya maruz bırakılmıştır. 1933 yılında Bosna Hersek'te toplam 16 tekke bulunduğunu görüyoruz. Bunların yedi tanesi Sarajevo'da, ikişer tane Mostar ve Fojnica'da ve birer tane Travnik, Srebrenica, Visoko, Foça ve Bijeljina gibi şehirlerde bulunmaktadır.¹¹ Ancak asıl sorunlar II. Dünya Savaşı sonrasında Yugoslavya'da yönetime komünistlerin gelmesi ile başlamaktadır. Komünistlerin ilk yaptıkları şey tüm

⁹ Muharem Omerdić, "Derviši i tekije u Sarajevu", *Radovi sa Znanstvenog Simpozija Pola Milenija Sarajeva, održanog 19. do 21. Marta 1993. godine*, institut za istoriju, Sarajevo, Orijentalni Institut, 1997, s. 129.

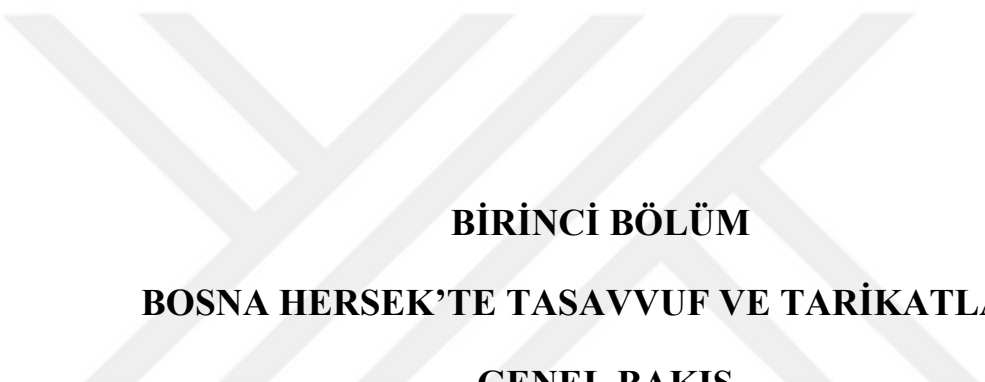
¹⁰ Čehajić, *a.g.e.*, ss. 21-28.

¹¹ Sedad Dizdarević, *Mevlana u Bosni*, Mostar, Fondacija Baština Duhovnosti, 2012, s. 101.

dini faaliyetleri yasaklamalarıdır. Bunun sonucunda birçok din adamı hapse atılmış veya sürgüne gönderilmiş, dini müesseseler ise kapatılmış; depo veya müzeye çevrilmiştir. Bundan nasibini alan tekkeler sürekli polis ve gizli servislerin takibi altında tutulmuş, 1952 yılında hükümetin nihai kararı ile Bosna Hersek'teki tüm tekkeler kapatılmış, tarikat faaliyetleri yasaklanmıştır. Tekkelerin kapatılması ile tarikat faaliyetler gizli olarak camilerde ya da şeyhlerin evlerinde yapılmaya devam etmiştir. 1977 yılında tarikat faaliyetlerine tekrar izin verilse de 1995 yılında Bosna Hersek'in bağımsızlığını kazanmasına kadar durumun pek de değişmediğini söylemek mümkündür.

Bosna Hersek'te bugün süflilerin faaliyet gösterdiği 100'den fazla mekân mevcuttur. Bunların 17 tanesi şeyhi veya vekili bulunan tekkelerdir. 16 tanesi ise zâviye veya bu maksat için tahsis edilen özel evlerdir. Bunlardan %84'ü Bosna Hersek'te en yaygın tarikat olan Nakşibendîyye aittir.¹² Günümüzdeki tekkelerin çoğu Osmanlı zamanından kalma tarihi yapılardır. Ancak bunun yanında Sarayevoda bulunan Meytaş tekkesi gibi yeni inşa edilen tekkeler ya da bu faaliyetleri yürütmek için özel tahsis edilmiş yerler bulunmaktadır. Bu gruplar genellikle Bosna Hersek İslam Birliği (Rijaset Islamske Zajednice) desteği ile faaliyetlerini sürdürmektedir.

¹² *Kelamu'l Şifa*, "Pogledi mjesta održavanja zikra u Bosni i Hercegovini", S. 9, Kaćuni, Hastahana-tekija Mesudija, 2006, ss. 26–27.

BİRİNCİ BÖLÜM
BOSNA HERSEK’TE TASAVVUF VE TARİKATLARA
GENEL BAKIŞ

I. BOSNA HERSEK'TE YAYGINLIK KAZANAN TARİKATLAR VE TEKKELER

A. HALVETİLİK

Halvetîlik, Bosna-Hersek'te XVI. yüzyılın başlarında yaygınlaşmaya başlamış ve Balkanlar'da, özellikle de Bosna-Hersek'te, medrese-tekke birlikteliği şeklinde faaliyet göstermiştir. Bu nedenle Osmanlı yönetimi tarafından da her zaman desteklenmiş ve böylece İslamlaşma sürecine katkıları büyük olmuştur. Halvetîlik, gerek şehirlerde gerek kırsal bölgelerde yaygın bir tasavvuf ekolü olmakla birlikte, Bosna Hersek'te daha çok kültür siteleri olan külliyeler vasıtasıyla etkisini göstermiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Bosna Hersek'te oluşturduğu külliyelerin temel parçasını hankahlar oluşturyordu. Bunlardan en önemlisi Gazi Hüsrev Bey Hankahı'dır. Gazi Hüsrev Bey Hankahı yanında Mostar, Travnik ve diğer şehirlerde bunun gibi yapıların inşa edildiği bilinmektedir.¹³ Hankahların dışında Halvetîler'in Vişegrad, Rudo, Bijeljina ve Donya Tuzla'da faaliyet gösteren tekkeleri vardı.

Geçmişte Bosna'da faaliyetlerini sürdüren Halvetîler bugün bu topraklarda mevcut değildir. Bosna'da Halvetîlerin en önemli temsilcisi Ebu Leys-zâde (İblizoviç) Şeyh Seyfullah Efendi'dir (ö.1889). Bazı kaynaklara göre Şeyh İblizoviç Nakşibendî, bazılarına göre ise Halvetî'dir. Mensubiyetine dair bu ihtilafın sebebi ise onun her iki tarikattan icâzetli olmasıdır.¹⁴

1. Gazi Hüsrev Bey Hankahı

Bosna Hersek'te Halvetîliğin en önemli merkezlerinden biri haline gelen Gazi Hüsrev Bey Hankahı 1531 yılında Gazi Hüsrev Bey'in külliyesi içinde Bosna Sancak Beyi Gazi Hüsrev Bey¹⁵ tarafından inşa edilmiştir. Hankah'ın yanında külliye; cami,

¹³ Čehajić, *a.g.e.*, ss. 82–83.

¹⁴ Edin Urjan Kukavica, "Dervişke Institutcije u Bosni i Hercegovini i Sarajevu", *Behar*, S. 95, Zagreb 2010, s. 19.

¹⁵ 1480 civarında doğduğu tahmin edilmektedir. Babası Ferhad Bey, annesi II. Bayezid'in kızı Selçuk Sultan'dır. Belgrad'ın fethinde önemli hizmetlerde bulundu. Belgrad'ın fethinden sonra Bosna sancak beyliğine getirildi. Dört yıl kaldığı bu görevi sırasında Knin, Skradin, Ostrovica kalelerini ele geçirdi. Ancak Yayça (Jajce) Kalesi muhasarasındaki başarısızlığından dolayı 1525 yılında kısa bir süre görevinden alındı. Daha sonra yeniden Bosna sancak beyliğine getirildi ve bu defa 1533 yılına kadar görevde kaldı. Bu süre içinde Kanuni Sultan Süleyman'ın bazı seferlerine iştirak ettiği gibi Bosna bölgesinde yeni fetihlerle sancağının sınırlarını genişletti. Gazi Hüsrev Bey 1533 yılı sonlarında Semendire sancağına nakledildi ve 1536 yılı ortalarına kadar burada görev yaptı. 1536'da üçüncü defa

hamam, medrese, kütüphane, misafirhane, çarşı, han, imaret, türbeler ve diğer yapılardan oluşuyordu. Vakfiyesinde yazıldığı gibi hankahın başında Halvetî tarikatına bağlı bir şeyh bulunuyordu. Şeyhte aranan özellikler; İslam dininin tüm gereklerini hassasiyetle yerine getiren, yüksek karakterli, cömert ve bilgili olması yönündedir.¹⁶

1912 yılında Çiro Truhleka tarafından yayınlanan ve Cemal Çehajiç¹⁷ tarafından ele alınan plana göre dikdörtgen biçimde, bahçesi, semahanesi, mutfağı ve 14 tane hücreden oluşan bir yapıdır. Hücrelerin her birinde ikişer derviş kalır yeme içme ihtiyaçlarını da Gazi Hüsrev Bey imaretinden karşılanırdı. Aynı zamanda Gazi Hüsrev Bey vakfiyesinde hankahta görev yapan şeyhe günde 20 dirhem, burda kalan dervişlere ise ayda 10 dirhem verilmesini emretmiştir.¹⁸

Hankah birçok kez yanmaya ve yıkılmaya maruz bırakılmıştır ancak her seferinde tekrar inşa edilmiştir. 1852 yılındaki yangından sonra yapılan hankahın yeni binasında Çiro Truhleka'nın yayınladığı plandan farklı olarak dervişler için 12 oda, semahane, şeyh odası ve ek binalar yer almıştır.¹⁹

Sarajevo'da Halvetîliğin etkisi azalınca Gazi Hüsrev Bey Hankahı'na Nakşibendî şeyhleri getirilmiştir. XIX yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise hankahta devamlı kalan dervişler yerine talebeler kalmaya başlamış ve nihayet Gazi Hüsrev Bey Hankahı tekkeden medreseye dönüştürülmüştür. 2000 yılında orijinaline uygun olarak hankah tekrar inşa edilmiştir. Günümüzde bu yapı çeşitli kültürel faaliyetler için kullanılmaktadır.

Bosna Sancak Beyliğine tayin edilen Hüsrev Bey ölümüne kadar bu görevde kaldı. 18 Haziran 1541 yılında Sarajevo'da vefat eden Hüsrev Bey, önceden yaptırmış olduğu Gazi Hüsrev Bey Camii avlusundaki türbeye gömüldü. Gazi Hüsrev Bey, yoğun fetih ve gaza faaliyeti yanında Sarajevo ve çevresinin islamlaşmasında çok önemli rol oynayan dini, ticari ve kültürel tesisler yaptırmıştır. Bu sebeple Sarajevo'nun ilk kurucusu olarak İsa Bey, ikinci kurucusu olarak da Gazi Hüsrev Bey gösterilir. Bkz. M. Tayyib Okiç, "Gazi Hüsrev Bey", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C. XIII, İstanbul, 1996, ss. 453-454.

¹⁶ Çehajić, *a.g.e.*, s. 85.

¹⁷ Cemal Çehajiç 1930 yılında Kiseljak'ta doğmuş, 1959 yılında Edebiyat Fakültesi Şarkiyatçılık Bölümünü bitirmiş ve daha sonra iki sene hocalık yapmıştır. 1961-1965 yılları arasında Farsça Dili ve Edebiyatı üzerinde doktora bitirmiş ancak dönemin hükümeti tarafından bu doktora kabul edilmemiştir. 1978 yılında "Yugoslavya Ülkelerinde Tarikatlar" adıyla doktora tezi Balkan Tasavvuf araştırmaları için ana kaynak haline gelmiştir. Fevzi Mostari'nin Bulbulistan tercümesi yaptığı tercümelere ve çalışmalardan sadece bir tanesi. Birçok resmi görevde bulunan Çehajiç, 1989 yılında vefat etmiştir. "Sjećanje: Prof. dr. Džemal Čehajić", *Medzlis Islamske Zajednice Kiseljak*, http://www.medzlisiskiseljak.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=174 (11.05.2016)

¹⁸ Fehim Spaho, "Prevod Gazi Husrevbegove vakufname iz 1531. Godine", *Spomenice*, S. 8-9, Sarajevo, 1932, s. 19.

¹⁹ Çehajić, *a.g.e.*, s. 86.

2. Şeyh İbrahim Bistrigi Hankahı

Şüphesiz Gazi Hüsrev Bey Hankahı kadar şöhret kazanmamış ise de Sarayev ve etrafında oldukça önemli mevkie sahip olan Şeyh İbrahim Bistrigi Hankahı Halvetiliğin Bosna'daki ikinci merkezi haline gelmiştir. XVII. yüzyılın ikinci yarısında Şeyh İbrahim Bistrigi tarafından Sarayev Bistrik mevkiinde inşa edilmiştir.²⁰ Şeyh İbrahim Bistrigi Sarayev'da doğmuş, tahsilini İstanbul'da tamamladıktan sonra tasavvufi ilimleri ve seyr-ü sülükünü Ujiçeli Şeyh Muslihuddin'in yanında tamamlamıştır. Şeyh İbrahim Bistrigi 1659 yılında 120 yaşında vefat etmiştir. Mezarı Careva (Hünkar) Camisi'nin yanında bulunmaktadır.²¹ Şakir Sikiriç'in verdiği bilgilere göre bu hankah Bosna valisi Mehmed Bey İsabegoviç tarafından inşa edilen ve banisinin ismini alan Mehmed Bey Camii yanında bulunmaktadır.²²

Hankah, II. Dünya Savaşı'na kadar faaliyetlerini aktif bir şekilde sürdürmüştür. 1933 yılındaki dini mueseseler ve tekkeler kayıt listesinde hatta daha sonraki zamanlarda da hankahtan bahsedildiği görülmektedir. Varlığını sürdürmesi için kurucusu tarafından bir hayli geniş araziler tahsis edildiği vakfiyesi ile sabittir.²³ Hankahta vazife yapan şeyhlerin silsilesine bakıldığında hankahın şeyhliği kurucusu olan İbrahim Bistrigi ailesinden kaldığı görülmektedir. Şeyh İbrahim Bistrigi 1660 yılında vefatından sonra oğlu Şeyh Muhammed b.İbrahim Bistrigi (ö. 1671) ve torunu Şeyh Salih b. Muhammed (ö. 1698)'ten sonra Şeyh Muhammed Salih (ö.1762), Şeyh Yakub b.Halife b. Muhammed (ö.1766), Şeyh İbrahim (Yakub'un kardeşi), Şeyh Muhammed Halife b.Yakub (ö. 1856) tekkede hizmet etmişlerdir.²⁴ Sikiriç'in ifadesine göre hankahın son şeyhi Yakub Yakuboviç 1923 yılında vefat etmiştir.²⁵

3. Elçi İbrahim Paşa Hankahı

XVII. yüzyılda Eugen Savoyski Sarayev'ya girip birçok önemli binanın yanında eyalet idari binasını da yaptıktan sonra Bosna eyalet merkezi Travnik'e

²⁰ Čehajić, *a.g.e.*, s. 89.

²¹ Aşk Gaşi, "Tekije i tarikati u Putopisu Evlije Čelebije", *Islamska misao*, S.81, Sarajev, Gazi Husrevbegova biblioteka, 1985, s. 26.

²² Şakir Sikirić, "Sarajevske tekije", *Narodna Starina*, S. 14, Zagreb, Hrvatski državni arhiv, 1927, s. 79.

²³ Kukavica, *Derviške Institutcije u Bosni i Hercegovini i Sarajevu*, a.g.m., s. 19.

²⁴ Eyüp Salih, "Balkanlarda Halvetiyye ve Halveti Tekkeleri", *Bal-Türk*, <http://www.balturk.org.tr/balkanlarda-halvetiyye-ve-halveti-tekkeleri/>, (12.07.2016).

²⁵ Sikirić, *a.g.m.*, s. 79.

taşınmıştır. Merkezin Sarayevo'dan Travnik'e taşınması ile Travnik'in sosyal, kültürel ve mimari yapısı da değişmiştir. Yeni gelen birçok idareci dini, kültürler ve sosyal hayatın gelişmesine sağlayacak vakıflar bırakmıştır. Şüphesiz bunlardan en önemlisi Elçi İbrahim Paşa'dır.²⁶

Elçi İbrahim Paşa vakfiyesine göre hankah medrese ve kütüphaneden oluşan külliyeinin içinde bir çatı altında Travnik Osoye mahallesinde inşa edilmiştir. Çehajiç'in verdiği bilgilere göre hankah, vakfiyesinin düzenleme tarihi olan 28.03.1706'dan daha önce inşa edildiğini yönündedir.²⁷

Elçi İbrahim Paşa külliyeinin ayakta kalabilmesi için zengin vakıflar tahsis etmiştir. Ambarlı ve Samanlı Han, berber dükkânı, nalbant dükkânı, bozacı dükkânı, mezbaha ve Başbunar semtinde bunlara benzer beş dükkân vakıflardan bazılarıdır.

Hankah kurucusu İbrahim Paşa tekkenin ilk şeyhliğine âlim, yüksek karakterli ve bilgili olan Şeyh Ahmed'i getirmiştir. Vakfiyesinde onun ölümünden sonra eğer kendisi yerine birini bırakmazsa tekke şeyhliğine Halvetî usulüne uygun olarak nefsin mertebelerini geçmiş, abid bir kişiliğine sahip halifelerinden birinin getirilmesini emretmiştir.²⁸

Hankah bir kaç defa yangınlara maruz kalmıştır. 1781 yılında epeyce zarar gören hankah şeyhi Hacı Salih tarafından tamir edilmiştir. 1892 yılında Travnik – Bugoyno demir yolu inşası sırasında tekke yıkılmış ve önceki yerinin yakınlarında o günkü idaresi tarafından yeniden inşa edilmiştir.²⁹ 1903 yılında ortaya çıkan yangında hankah, medrese ve Elçi İbrahim Paşa Vakfı'nın birçok binası yanmıştır.

²⁶ Elçi İbrahim Paşa Yunanistan Eğriboz adasında doğmuş. İsmi ilk defa 1684 yılında sadr-ı azam Kara İbrahim Paşa'nın haznedarı olarak geçmektedir. Güvenilir biri olarak Osmanlı devletinin çeşitli görevlerde bulunmuş, 26 Ocak 1699 tarihinde Avusturya'ya gönderilen bir heyetin başında bulunduğu için "Elçi" lakabını almıştır. 1700 yıllarda çeşitli şehirlerde Valilik görevi yapmıştır, 6 Mart 1703 tarihinde ise Bosna Hersek vezir görevine atanmıştır. Burada bulunduğu bir buçuk sene oldukça kısa bir sürede çok sayıda vakıf bırakmış ve hizmetler yapmıştır. Medrese, tekke, kütüphane ve mescit bunlardan sadece bazılarıdır. 1708 yılında vefat etmiş mezar Belgrat'ta Sultan Süleyman Camisinin yanında bulunmaktadır. Elçi İbrahim-paşına Medresa, Elçi İbrahim-paşa, Historijat, http://www.medresatravnik.edu.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=32&Itemid=43 (04.03.2016)

²⁷ Çehajić, *a.g.e.*, s. 92.

²⁸ Çehajić, *a.g.e.*, s. 94.

²⁹ Mehmed Mujezinović, "Turski natpisi u Travniku i njegovoj okolini", *Prilozi za orijentalnu filologiju*, S. 14-15, Sarajevo, Orijentalni Institut u Sarajevu, 1969, ss. 166-168.

XVIII. yüzyılın ikinci yarısından sonra şeyhler, Gazi Hüsrev Bey Hankahı'nda olduğu gibi medresede müderrislik yapmaları sebebiyle müderris olarak da zikredilmiştir. Bunlar hakkında tam bilgilere ulaşmasak da Travnik Müftüsü Muhammed Korkut'un hem hankahta şeyhlik hem de medresede müderrislik yaptığı bilinmektedir. Onun ölümünden sonra hankahın şeyhliği Korkut ailesinde kalmıştır. Bu nedenle Korkut ailesi Bosna'nın ilim ve kültür hayatının gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Özellikle de son zamanlarda en çok kullanılan Boşnakça Kur'an tercümelerinden biri bu aileye mensup Besim Korkut tarafından yapılmıştır. Halvetîlik Sarayevo ve Travnik'teki hankahların dışında Bosna Hersek'in diğer şehirlerinde tekkeler vasıtasıyla etkisini göstermiştir.

4. Vişegrad Halvetî Tekkesi

Sokollu Mehmed Paşa tarafından inşa edilen Drina köprüsü yakınındaki tekke XIX. Yüzyılın sonlarına doğru yıkılmıştır. Ne zaman ve kimin tarafından inşa edildiğine dair kaynaklarda bir bilgiye rastlanmamaktadır.³⁰ Halk arasında anlatılanlara göre tekkede Şeyh Kapa ve Şeyh Dede Grohiç isminde iki kişi şeyhlik yapmıştır.

5. Rudo Halvetî Tekkesi

Yukarıda bahsettiğimiz Şeyh Seyfullah'ın gayretleri ile inşa edilen tekke I. Dünya Savaşı sırasında yıkılmış ve yeniden yapılmamıştır. Tekkenin son şeyhi Seyyudin Hrnjiç Yediler Tekkesinde uzun zaman görev yapan şeyh Salih Hrnjiç'in oğludur.³¹

6. Konjic Halvetî Tekkesi

1612 yılında şehrin merkezinde Hacı Abdi oğlu Mehmed Çavuş bir cami ve onun yanında tekke inşa etmiştir. Günümüzde tekke bulunmasa da cami halen ayakta ve adı da "Tekke Cami" olarak kalmıştır. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Konjic'te iki tekkeden bahsetmektedir, ancak tekkelerin hangi tarikata bağlı olduğunu belirtmemiştir. Muhtemelen Evliya Çelebi'nin bahsettiği bu iki tekkeden biri Halveti tekkesi olmalıdır. Orijinali II. Dünya Savaşı sırasında kaybolan tekke Derviş Korkut'un

³⁰ Čehajić, *a.g.e.*, s. 97.

³¹ Čehajić, *a.g.e.*, s. 97.

“Glasnik” dergisinde yayınladığı tercümesinden anlaşıldığına göre tekkenin vakfiyesinden Halvetî tarikatına bağlı olduğu açıkça görülmektedir.³² XIX. yüzyılın ortalarında yıkıldığı düşünülen tekke, cami-tekke sentezi şeklinde Şeyh Arif'in (ö.1941) ölümüne kadar fonksiyonunu devam ettirmiştir.³³

Tekke'de görev yapan şeyhlerin listesine bakıldığında en büyük hizmetleri bölgenin önde gelen ailelerinden Cumhur ailesinin verdiği görülmektedir. Silsilenameye göre tekkede görev yapan şeyhler şöyledir; Şeyh Muhammed (ö. 1679), Şeyh Abdülkerim (ö.1722), Şeyh Muhammed (ö. 1789), Şeyh Ali (ö.1819), Şeyh Salih (ö. 1832-1833), Şeyh Abdullah (ö. 1880 – 1881), Şeyh Arif (ö.1941).

7. Blagay Halvetî Tekkesi

Buna Nehri Kıyısında bulunan tekke isimini bilmediğimiz bir Mostar Müftüsü tarafından inşa edilmiştir. Tekke hakkında ilk bahseden Evliya Çelebidir. Muhtemeldir ki Blagay Tekkesi Evliya Çelebi bu toprakla gelmeden önce, XVI. yüzyılın başlarında inşa edilmiştir. Cemal Çeliç, tekkeyi inşa eden Mostar Müftüsü'nün Ziyauddin Ahmed b. Mustafa olduğunu söyler. Onun verdiği bilgilere göre Ziyauddin Ahmed b. Mustafa Mostar doğumlu olup İstanbul'da eğitim gördükten sonra yine doğduğu şehre müftü ve müderris olarak tayin edilmiştir.³⁴

Yine Cemal Çeliç'in ifadesine göre Evliya Çelebi burayı ziyaret ettikten sonra burada türbe inşa edilmiştir. Çünkü Evliya Çelebi ziyareti sırasında türbeden bahsetmemektedir. Türbede iki mezar bulunmaktadır. Halk arasında yaygın olan iddialara göre birincisi Sarı Saltuk'a³⁵ ait olduğu düşünülmektedir.³⁶ Bu sebepten dolayı tekkenin şöhretinin kısa zamanda yayıldığı söylenebilir. Türbedeki ikinci mezarın

³² Kukavica, "Dervişke institucije u Bosni i Hercegovini i Sarajevu", s. 12.

³³ Fatih İyiyol, Boşnak Halk Kültüründe Türk Tekke-Tasavvuf Geleneğinin İzleri, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlamamış Doktora Tezi), Sakarya, 2010, s. 66.

³⁴ Džemal Čelić, "Musafirhana Blagajske Tekije", *Naše Starine*, S. 1, Sarajevo, Zemaljski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti N.R. Bosne i Hercegovine u Sarajevu, 1953, s. 193.

³⁵ Kaynaklarda "mücahit-gazi, gazi-derviş, alp-eren, mübarek zat, ermiş" gibi sıfatlarla anılan Sarı Saltuk'un hayatından daha çok menakıpname türündeki eserlerde bahsedildiğinden tarihi kimliğini tespit etmek güçtür. Hayatının 697 yılına kadar olan dönemi tarihi bilgilerle kısmen irtibatlandırılabilen, 661'den öncesine ait bilgiler muğlaktır. Hakkında kaleme alınmış müstakil eserlerin en önemlisi Cem Sultan'ın, onun türbesini ziyaret edip menakıbını dinledikten sonra Ebülhayr Rûmi'ye yazdırdığı Saltukname'dir. Detaylı bilgi için Bkz. Machiel Kiel, "Sarı Saltuk", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C. XXXVI, ss. 147-150.

³⁶ Čelić, a.g.m., s. 189.

tekkenin şeyhliğini yapan Açık Paşa'ya ait olduğu bilinmektedir. Cemal Çeliç 1848 yılında tekkenin başına getirilen Açık Paşa'nın Hersek Valisi Ali Paşa Rizvanbegoviç'in ve diğer derebeylerin faaliyetlerini yakından takip etmek için İstanbul'dan gönderildiğini ifade etmektedir.³⁷ Tekke'nin ilk dönemdeki şeyhleri hakkında elimizde bilgi bulunmamaktadır. Ancak Açık Paşa'dan sonra tekenin başına oğlu şeyh Seydo Şehoviç (ö.1925) geçtiğini ve ondan sonra da tekkedeki faaliyetlerin sona erdiği bilinmektedir.³⁸ 2012 yılında aslına uygun olarak restore edilen Tekke turistik ve kültürler faaliyetleri için kullanılmaktadır.

8. Prusac Halvetî Tekkesi

1612 yılında Hasan Kâfi Prusçak, (Akhisarlı)³⁹ tarafından Bosna vilayetinin Prusac (Akhisar) kasabasında tek çatı altında bir medrese ve tekke kurmuştur.⁴⁰ Binanın birinci katı tekke ikinci katı ise medrese olarak kullanılmıştır.⁴¹ Tekke'nin Hasan Kâfi'den sonraki faaliyetlerine dair fazla bilgimiz yoktur. Ancak Hasan Kâfi'nin derslerden kalan boş vakitlerde burada ibadete çekildiğini ve şeyh postuna oturduğunu bilinmektedir.⁴²

B. RİFAİLİK

Bosna Hersek'te Sünnî âlimler söz sahibiydi, Rifailik Şii ve Alevî neşveye yakınlığından dolayı bu topraklarda fazla tutunamamıştı. Resmi olarak Bosna'daki Rifailiğin son temsilcisi aynı zamanda Mevlevî tarikatına mensup olan Şeyh Ruhiya

³⁷ Çeliç, a.g.m., s. 189.

³⁸ Čehajić, a.g.e., s. 100.

³⁹ Hasan Kâfi Prusçak Ramazan 951'de (Aralık 1544) Bosna Hersek'teki Akhisar (Prusac) kasabasında doğdu. Akhisar ve Bosnevi nisbeleriyle anılır. Hasan Kâfi, öğrenim hayatına on iki yaşında iken Akhisar'da başladı. 1566 yılında İstanbul'a giderek dokuz yıl kadar medresede okudu. Kemalpaşazade'nin talebesi Hacı Efendi Kara Yılan'dan ders gördü ve hizmetinde bulundu. Onun ölümünden sonra Kazasker Molla Ahmed Ensari'den tefsir ve usul-i fıkıh okudu. 1575 doğum yeri olan Akhisar'a dönerek bir süre öğretim ve telifte meşgul oldu; Risale fi tahkiki lâfzî çelebi ve el Kafi adlı kitaplarını bu dönemde kaleme aldı. 1583 yılında Akhisar'a ilk kadı olarak tayin edilen Hasan Kafi 1588 İstanbul'a gidip mülazemetle başladı 1590 yılında Srem sancağına kadı tayin edildi. Hac'ta iken Babürlü Sultanı Celaleddin Ekber Şah'ın hocası Mir Gazanfer b. Ca'fer ei-Hüseyni ile tanışarak derslerine katıldı. 1592 yılında Akhisar yakınlarındaki bir bölgeye kadı oldu. Yazdığı Usulü 'l-Hikem adlı eseri Sadrazam Damad İbrahim Paşa vasıtasıyla padişaha arz edilince müellif onun iltifatına mazhar oldu. Bu vesile ile kendisine Akhisar kadılığı o bölgedeki talebeye ders okutmak şartıyla iade edildi. Hasan Kâfi'nin hayatının bundan sonraki dönemi hakkında bilgiler yetersizdir. Detaylı bilgi için Bkz. Muhammed Aruçi, "Hasan Kafi Akhisari" *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C. XVI, ss. 326-329.

⁴⁰ Čehajić, a.g.e., s. 102.

⁴¹ Čelebija, a.g.e., s. 402.

⁴² Čehajić, a.g.e., s. 102.

(ö.1925) olduğu kabul edilmektedir.⁴³ Onun dışında zaman zaman Kosova, Makedonya ve doğunun diğer İslam ülkelerden Rifai şeyhleri Jivçiçi ve Oglavak'taki Nakşî tekkelerini ziyaret etmişlerdir. Çehayıç, Bosna Hersek'te Rifailiğin Osmanlı'nın ilk dönemlerinde mevcut olduğunu ifade etmektedir. Sonraki dönemlerde ise Hz. Peygamberin doğumu anısına kutlanan kandillerde, Bosna Hersek'teki Nakşî temsilcileri olan Şeyh Abdulatif Hacimeyliç ve oğlu Bahauddin Hacimeyliç gibi isimler tarafından bazı Rifai zikirleri de icra edilmiştir. Bu merasimlere genelde Kosova ve Makedonya'dan Rifai temsilcileri katılırdı. Ancak zikir esnasında yapılan "icra" Bosna Hersek'teki âlimler tarafından yadırganmış, tepki görmüştür. Bunun örneğini de Sarayevu İslam Birliği tarafından yayınlanan resmi yazılarda bulmak mümkündür.⁴⁴ Kosova Rifai temsilcisi olan Şeyh Cemaliya'dan icazetname alan şeyh Mesud Efendi Hacimeyliç, Bosna Hersek'teki Rifai faaliyetlerini vefat tarihi olan 2009 yılına kadar sürdürmüştür.

Günümüzde Bosna Hersek'te Rifailik, Kosova Rifailiğine bağlı olarak Vareş kasabasında bulunan tekkede faaliyetlerini sürdürmektedir.

1. Vareş Rifai Tekkesi

Vareş Rifai Tekkesi: semahane, kütüphane, kahve ocağı, meydan odası gibi bölümlerden oluşmaktadır. Başında da şeyh Asmir Muftiç bulunmaktadır.⁴⁵ Vareş Rifai Tekkesinde Bosna Hersek'teki diğer tekkelerden farklı olarak semahane bölümünde bulunan mihrabın karşısında ikinci mihrap daha bulunmaktadır ve tekkenin bayrağı ve şeyhin postu kırmızıdır.⁴⁶ Vareş Tekkesi dışında Sarayevu'da Lugavina caddesinde bulunan camide Derviş Mustafa Karikin tarafında Rifai zikri yapılmaktadır. Bosna Hersek'te Rifailik fazla etki bırakmasa da geçmişte olduğu gibi günümüzde de diğer tarikatlarla birlikte varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

C. NAKŞİBENDİLİK

Nakşibendî tarikatı, Bosna Hersek'e ve bölgedeki diğer ülkelere XV. yüzyılda ulaşmıştır. Bu tarikatın bazı temsilcileri Bosna Hersek'in fethi sırasında savaşan ve şehit düşen dervişlerdir. İlk başta bu zatların mezarları üzerine türbeler inşa edilirken daha sonra türbelerin etrafına tekke gibi yapılar da eklenmiştir. Bosna Hersek topraklarındaki

⁴³ *Kelamu'l Şifa*, "Rifaije", S. 3, Kaćuni, Hastahana-tekija Mesudija, 2004, s.30.

⁴⁴ Čehajić, *a.g.e.*, s. 156.

⁴⁵ İyiyol, *a.g.e.*, s. 74.

⁴⁶ İyiyol, *a.g.e.*, s. 75.

Nakşibendî tarikatına ait ilk tekkeler bu şekilde yapılmıştır. Bu topraklardaki ilk Nakşî tekkelerinin büyük zatların, şeyhlerin, gazi dervişlerin mezarlarının etrafına yapıldığını söyleyebiliriz, ancak sonraki dönemler de durum değişmiş, farklı yerlere de tekkeler inşa edilmiştir.

Osmanlı hâkimiyetinin Bosna'ya yerleştiği ilk dönemlerde Nakşibendî tarikatının faaliyetlerine dair bilgi bulmak güçtür. Bu bilgilere ancak daha sonraki dönemlerde yazılan eserlerde ulaşmaktayız. Bu kayıtlara göre Bosna Hersek'te Nakşibendî tarikatına bağlı ilk şeyhler Ayni Dede ve Şemsî Dede'dir. Ayni Dede ile Şemsî Dede Fatih Sultan Mehmed'in askerleri olup Bosna'nın fethi sırasında şehit düşmüşlerdir. Gaziler Yolunda bulunan Gaziler Türbesi'ne defnedilmişlerdir.⁴⁷

1. Gaziler Tekkesi

Aynî ve Şemsî Dede'nin türbesinin yanında bulunan tekke "Gaziler Yolu" üzerinde inşa edildiği için bu ismi almıştır. Bosna'nın en eski tekkelerinden biri olan Gaziler Tekkesi'nin, 1459 yılında Bosna'nın fethinden önce inşa edildiği kaydedilmiştir.⁴⁸ Çehajić'e göre; tekke ilk dönemlerde Nakşî tekkesi olarak faaliyetler göstermiştir.⁴⁹ XIX. yüzyılın başlarından itibaren ise faaliyetlerini Kadirî tarikatına bağlı olarak sürdürmüştür.⁵⁰

Aynî dede ve Şemsî Dede Türbesi ve Gaziler tekkesi 1950 yılında yıkılarak yerine Hijyenler Enstitüsü inşa edilmiş, türbedeki mezar taşları ise Sarayevu Ali Paşa Cami avlusuna taşınmıştır.⁵¹

2. İskender Paşa Tekkesi

Tekkenin kurucusu Bosna Sancak Beyi, İskender Paşa Yurişiç'dir. İskender Paşa Nakşibendî tarikatına mensuptur ve Bosna Hersek'te Nakşibendî tarikatının

⁴⁷ Mujezinović, *Islamska Epigrafija u Bosni i Hercegovini*, a.g.e., s. 410.

⁴⁸ Čehajić, *a.g.e.*, s. 36.

⁴⁹ Čehajić, *a.g.e.*, s. 37.

⁵⁰ Metin İzeti, *Balkanlar'da Tasavvuf*, İstanbul, İnsan Yayınları, 2013, s. 166.

⁵¹ Haso Popara, "Čudesno, nepoznato Sarajevo: Hemzada-hatun bint Kaya, prvi poznati šejh Gaziler tekije", *Oslobođnje*, 02.04.2016, <http://www.oslobodjenje.ba/za-one-koji-znaju-citati/teme/cudesno-nepoznato-sarajevo-hemzadahatun-bint-kaya-prvi-poznati-sejh-gaziler-tekije/166587> (10.06.2016).

yayılmada katkıda bulunmuştur. Bazı kaynaklarda bu tekke “Misafir Şeyh” tekkesi olarak geçmektedir.⁵²

Tekke, günümüzde “Skenderiya” adıyla anılan mevkide Milyacka nehrinin sol kıyısında inşa edilmiştir. Tekkenin yanında imaret ve misafirhane bulunmaktadır. Nehrin sağ kıyısında yani tekkenin karşısında yer alan kısımda ise; İskender Paşa kendisine bir ev ve bir kervansaray yaptırmıştır.⁵³ İskender Paşa tekkenin ayakta kalabilmesi için Sarayevu Başçarşısı’nda on bir dükkânı ve tekkenin etrafında bulunan bahçe, yoncalık ve tarlaları vakfiye olarak tekkeye bırakmıştır.⁵⁴ İskender Paşa Vakfyesi’nin düzenlenme tarihinin 1504-1505 yılları arasında olduğu görülmektedir.⁵⁵ Bu vakfiye günümüze kadar ulaşmamış ise de III. Selim’in 1801 tarihli fermanında vakfiyedeki tüm bilgiler detaylı bir şekilde zikredilmiştir.⁵⁶

İskender Paşa Tekkesi, 1697 yılında Prens Eugen Savoyski Sarayevu’yu ele geçirdiği dönemde yıkılmıştır. Daha sonraki dönemlerde yeniden inşa edilen tekke, faaliyetlerine II. Dünya Savaşı’na kadar devam etmiştir.⁵⁷

3. Yediler Tekkesi

XIX. yüzyılın ortalarında Yediler Türbesi’nin ve Çuhacı Süleyman Cami’nin yanında bir tekke inşa edilmiştir.⁵⁸ İstanbul ve Bursa’da Tasavvuf tahsilini tamamladıktan sonra 1865 yılında Sarayevu’ya dönen Ebu Leys Şeyh Seyfullah İblizioviç, Yediler Türbesinin yanında bulunan türbedar odasına yerleşmiş ve verdiği vaazları ile kısa zamanda adını duyurmuştur.⁵⁹

⁵² Čehajić, a.g.e., s. 38.

⁵³ İzeti, a.g.e., s. 166.

⁵⁴ Yılmaz Kurt, “Saraybosna Zaviyeleri”, *Mjesto i Uloga Derviških Redova u Bosni i Hercegovini, Zbornik radova povodom obilježavanja 800 godina od rođenja Delaludina Rumija*, Sarajevo, Orjentalni institut u Sarajevu, Naučnoistraživački institut Ibn Sina, 2011, s. 314.

⁵⁵ Kurt, a.g.m., s. 314.

⁵⁶ Padişah III. Selim’in fermanına göre İskender Paşa Zaviyesi’nin gelirleri şu şekilde olacaktır: Et için 5040 akçe; Ekmek için, 5040 akçe; Pirinç için, 1080 akçe; her cuma ve Ramazan ve Kurban Bayramı’nda yapılan pirinç için 1080 akçe; Aşçının maaşı için, 720 akçe; Aşure için diğer aşçılara dağıtılacak ücret için 300 akçe; misafirhane için gereken bal ve odun için 360 akçe; mütevellî ödemeleri için 1080 akçe vs. Bkz. Čehajić, a.g.e., s. 40.

⁵⁷ Čehajić, a.g.e., s. 40.

⁵⁸ Bazı kaynaklarda Şeyh Seyfullah’ın Halveti tarikatına bağlı olduğunu, Yediler Tekkesinde Halveti usuluna uygun olarak zikir yaptığını görülmektedir. Şeyh Seyfullah’ın Vişegrad, Rudo, Biyeljina ve Tuzla’da Halveti tekkeleri inşa ettiğini göz önünde bulunduracak olursak Yediler Tekkesinde Halveti zikirleri yürüttüğünü iddaları doğru sayılabilir. Bkz. Čehajić, a.g.e., ss. 44-46.

⁵⁹ Omer Mušić, “Hadži Muahmed Sejfudin šejh Sejfija-pjesnik iz Sarajeva”, *Anali Gazi Husrevbegove biblioteke*, S. 7-8, Sarajevo, Gazi Husrevbegova biblioteka, 1982, s. 10.

Etrafına birçok müridi toplanan Şeyh Seyfullah İblizoviç Yediler Türbesi'nin yanında bulunan türbedar odasını tekkeye dönüştürülmüştür. Türbede bulunan yedi mezarla ilgili çeşitli rivayetler yer alsa da en çok kabul edilen; Fatih Sultan Mehmet ile birlikte Bosna Hersek'e gelip orada şehit düşen şeyhin mezarı, 1449 yılında paşanın sarayında çalınan paradan dolayı öldürülen masum iki derviş mezarı ile 1697 yılında Prens Eugen'in Sarayevoda baskınında yeterince önlem almadıkları için öldürülen dört kumandanın mezarları olduğu rivayetidir.⁶⁰

İkinci Dünya Savaşı'na kadar varlığını sürdüren Yediler Tekkesi Sarayevoda Vakıflar Müdürlüğü tarafından yıkılarak yerine Çokacı Hacı Süleyman vakıf binası inşa edilmiştir.⁶¹ Tekke'nin ilk dönem şeyhleri hakkındaki bilgimiz sınırlıdır. Feyzullah Hacibayriç tekkenin son iki şeyhi ve türbedarı hafız Ömer Paloş ve hacı Mehmed Efendi İbrahimoviç olduğunu ifade etmektedir.⁶²

4. Mlini (Değirmenler) Tekkesi

Sarayevoda Mlini mevkiinde bulunan tekke Küçük Katib Cami avlusunun kuzey kısmında inşa edilmiştir. İlk başta mescit olarak kullanılan bina daha sonraki dönemlerde tekkeye dönüştürülmüştür.⁶³ Tekke'nin bilinen ilk şeyhi Derviş Sadiya'dır (ö.1903). 1952 yılında tekke kapatılmışsa da 1968 yılında onarılıp günümüze kadar faaliyetlerine devam etmiştir. 1912 ile 1934 yılları arasında tekkede en uzun görev yapan şeyhlerden Bahuddin Sikiriç şair kişiliği ile tanınmaktadır.⁶⁴ Son dönemlerde tekke faaliyetleri sürdüren Seid Strik bahse değer diğer bir isimdir. Seid Strik kimya öğretmeni olmasına rağmen Mlini ve Potok tekkelerinde şeyh vekili olarak görev yapmıştır. Tasavvuf alanında birçok araştırması bulunan Seid Strik, "Ja, pa ja" (Ben yine ben) şiiri ile meşhur olmuştur. 2010 yılı Mart ayında vefat eden Seid Strik Potok Tekkesi'nin yanında defnedilmiştir.⁶⁵

⁶⁰ Fejzulah Hadžibajrić, "Riječ dvije o Jedilerskom Turbetu u Sarajevu", *Kelamu'l Šifa*, S. 38-39, Kaćuni, Hastahana-tekija Mesudija, 2014, s. 44.

⁶¹ İzeti, a.g.e., s. 169.

⁶² Hadžibajrić, "Riječ dvije o Jedilerskom turbetu u Sarajevu", a.g.m., s. 45.

⁶³ Čehajić, a.g.e., s.46; İzeti, a.g.e., s. 170.

⁶⁴ Omerdić, a.g.m., s. 131.

⁶⁵ *Kelamu'l Šifa*, "Merhumi; Seid Strik", S. 24-25, Kaćuni, Hastahana-Tekija Mesudija, 2010, s. 126.

5. Kâimî (Hasan) Tekkesi

Hasan Kâimî kendi evini vakfederek tekkeye tahsis etmiştir. Hasan Kâimî Sarayevoda 1625-1635 yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir. Asıl adı Hasan'dır. Bazı menkıbelere göre mahlasını kırk gün boyunca ayakta halvet hâlinde kaldığı için almıştır.⁶⁶ Tahsilini Sarayevoda yapmış, daha sonra Sofya'ya giderek orada Halvetî şeyhi Ujitcheli Şeyh Muslihuddin Efendi'ye bağlanarak bu zatın halifesi olmuş, ondan icazet alarak Silahdarpaşa Tekkesi'ne şeyh olmuştur.⁶⁷ Bir ara İstanbul ve Konya'ya da gittiği ve dönüşte Bosna'ya yerleşerek burada bir Kadirî tekkesi olan Sinan Ağa Tekkesi'nin bilinen ilk şeyhi olduğu, aynı zamanda kendi evinde 1668'de kurduğu Halvetî tekkesinin şeyhliğini de yürüttüğü verilen bilgiler arasındadır.⁶⁸ Hasan Kâimî İzvornik'e sürülmüş ve orada vefat etmiştir.⁶⁹ Sarayevoda Ayvaz Paşa Mahallesi'nde ve ismini alan Nakşibendî tekkesi 1664 yılında kurulmasına rağmen kısa bir süre sonra 1772 yılında harap bir duruma gelmiştir. Sadece arsası kalmış yıkılmaya yüz tutmuş tekke, Avusturyalıların 1697 saldırısı sırasında tahrip edilmiştir. 1772'den önce Sarayevoda kadısı Mehmed Zihni Efendi tarafından eski haline uygun olarak inşa edilmiştir. Bu tekke günümüze kadar varlığını koruyamamıştır.⁷⁰

6. Vukelyiçi Nakşibendî Tekkesi

Bosna Hersek topraklarında Nakşibendîliğin ikinci dönemi diye adlandırdığımız XVIII. ve XIX. yüzyıllar Nakşibendîliğin, Bosna Hersek'te altın çağını yaşadığı dönemdir. Bunun sebebini Osmanlı yönetiminin tarikatlara yönelik yürüttüğü politikalarda bulmak mümkündür. Nakşibendîlik şeriat kurallarına sıkı bağlı olması sebebiyle yönetim tarafından destek görerek Şîî neşvede olan tarikatlara karşı desteklenmiştir. Bu nedenle XIV. ve XV. yüzyıllarda Bosna Hersek'te şehir merkezlerinde yayılarak kısa zamanda benimsenmiştir. Ancak ikinci dönemde daha çok kırsal alanlarda yaygınlık kazanmıştır. Söz konusu dönemde Nakşibendîliğin yaygınlık kazanmasında etkisini gösteren en önemli tekkeler şüphesiz Vukelyiçi ve Oglavak köylerinde bulunan tekkelerdir.

⁶⁶ Jasna Samić, "Kâimî", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C. XXIV, İstanbul, 2001 s. 215.

⁶⁷ Süleymaniye Kütüphanesi, Tezkire Safayî, Veliyyüddin Efendi Bölümü, 2585, ss. 342-343.

⁶⁸ Samić, a.g.m., s. 215.

⁶⁹ Nenad Moaçanin, "İzvornik", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C. XXIII, ss. 553-554.

⁷⁰ Yılmaz Kurt, a.g.m., s. 314.

Huseyin Baba Zukiç (ö.1799-1800) tarafından kurulan Vukelyiçi Tekkesi'nin girişinde bulunan kitabede 1780-81 yılları arasında kurulduğu yer almaktadır.⁷¹ Tekkenin bulunduğu Vukelyiçi'de doğan Hüseyin Baba tasavvuf eğitimini almak için İstanbul, Konya, Semerkand, İran, Bağdat gibi şehirlere seyahat etmiştir. Tasavvuf eğitimini tamamladıktan sonra Vukelyiçi'ye dönerek burada bir tekke inşa etmiştir. İki katlı büyük bir bina olan tekke günümüze kadar ulaşmıştır. Nakşibendîliğin bu bölgede yayılmasında büyük katkıları olan Hüseyin Baba'nın gözetiminde birçok şeyh yetişmiştir. Şüphesiz bunların arasında en meşhuru Oglavak Tekkesi'ni kuracak ve bu topraklarda Nakşibendîliğe yön verecek olan Abdurrahman Sirri'dir.

Şeyh Hüseyin Baba'dan sonra tekkenin başına Şeyh Meyli (ö.1853) geçmiştir. Anadolu topraklarından mürşid-i kâmil aramaya gelen şeyh Meyli Hüseyin Baba'nın öğrencilerden Abdurrahman Sirri'nin yanında 16 yıl kaldıktan sonra Vukelyiçi Tekke'nin başına geçmiştir. Şeyh Meyliden sonra posta geçen isimleri şöyle sıralamak mümkündür: Şeyh Hasan (ö.1899), Şeyh Muhammed, Şeyh Abdulatif, Şeyh Bahauddin.⁷²

Bosna'daki tasavvufi hayatın son iki asrına damgasını vurmuş olan Hacimeyliç ailesi şeyh Meyli'nin soyundan gelmektedir. Vukelyiçi Tekkesi'nin günümüzdeki şeyhi, Hüseyin Hacimeyliç'tir.⁷³ Günümüzde Bosna Hersek'te diğer Nakşibendî tekkeleri Vukelyiçi Tekkesini merkez olarak kabul eder ve faaliyetlerini buraya bağlı olarak sürdürmektedirler.⁷⁴

7. Oglavak Tekkesi

Foynica'da ikinci önemli tekke Oglavak Tekkesi'dir. Yukarıda da bahsi geçen Hüseyin Baba'nın müritlerinden Abdurrahman Sirri (ö.1847) tarafından kurulmuştur. Sufi kişiliği, adaleti, cömertliği ile tanınan Sirri Baba Bosna Hersek ve bölge halkı arasında büyük saygı ve sempati kazanarak etkisini yaymıştır. Bunun yanısıra yöneticiler tarafından da büyük saygı görerek Bosna Hersek'te görev yapan Vali ve

⁷¹ Čehajić, *a.g.e.*, s. 51.

⁷² Čehajić, *a.g.e.*, s. 54.

⁷³ Fatih İyiyol, "Bosna-Hersek'te Ocaklar: Živčić-Vukeljići ve Mesudije Tekkeleri", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S. 63, Ankara, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, 2012, s. 197.

yöneticiler tarafından ziyaret edilmişti. Durum böyle olunca Oglavak Tekkesi kuruluşundan itibaren devlet tarafından desteklenmiştir.

Abdurrahman Sirri'den sonra büyük oğlu Abdüllatif (ö.1883) şeyhlik postuna oturmuş ardından küçük kardeşi Şakir (ö. 1889) geçmiştir. Daha sonra Abdüllatif'in büyük oğlu Abdülhalim (ö. 1917), kardeşi Şakir Sikiriç (ö. 1966) ve Hilmi Efendi Sikiriç şeyh olmuşlardır. Oglavak Tekkesi'nin yanında Şeyh Sirri'nin türbesi bulunmaktadır. Türbede Şeyh Sirri'nin mezarı dışında şeyh Abdüllatif (ö. 1882) ve şeyh Şakir'in (ö. 1889) mezarları bulunmaktadır.

Bosna Hersek Naksibendiliği'nin adâb ve erkânına göre mevcudiyetini günümüze kadar devam ettiren Oglavak Tekkesi semahane, kahve ocağı ve meydan odasından oluşmaktadır. Günümüzde şeyhi olmayan tekke diğer tekkelerden görevlendirilen vekiller tarafından Ramazan ayında, kandil gecelerinde ve bayramlarda faaliyetlerine devam etmektedir.⁷⁵

8. Fojnica (Foynista) Nakşibendî Tekkesi

XVIII. asrın sonlarında Oglavak ve Vukelyiçi'den sonra bölgedeki diğer yerlere de yayılan Nakşibendîlik, Foynisa'da da etkisini göstermiştir. Foynisa'da yaşayan Abdurrahman Sirri ve babası Kadı Mehmed sebebiyle Şeyh Sokak adı verilen yerde bir tekkenin varlığından bahsedilmektedir.⁷⁶ Tekkenin kimin tarafından ve hangi tarihte inşa edildiği hakkında kesin bir bilgiye sahip değiliz ancak Abdurrahman Sirri'nin müritlerinden biri tarafından veya bizzat kendisi tarafından kurulduğu sanılmaktadır. Tekke 1945 yılında bir yangında yıkılmış ve bir daha onarılmamıştır. Kaynaklarda bulduğumuz bilgilere göre bu tarihe kadar postnişanlık yapan şeyhler şöyle sırlanabilir; Şeyh Neşati Huzbaşiç, Mustafa Vareşliya, Cemil Numanagiç ve son olarak Halid Salihagiç.⁷⁷

⁷⁵ “Nakşibendijske tekije u Fojnici”, Vukeljici i Oglavak, 2005, <http://www.fojnica.ba/2005/11/24/naksibendijske-tekije-u-fojnici-vukeljici-i-oglavak.html> (27.08.2016).

⁷⁶ Čehajić, *a.g.e.*, s. 58.

⁷⁷ Amela Numanagić, *Hadži hafiz Husni Efendija Numangić Šejh i Muftija na razmeđu vremena*, Sarajevo, Dobra Knjiga, 2013, ss. 91-95.

Bu tekke yıkıldıktan sonra Foynisa'nın merkezinde Nakşibendî faaliyetleri ve zikirleri yetkili şahıslar yahut dervişler tarafından özel evlerde ve camilerde devam ettirilmiştir.⁷⁸

9. Visoko Nakşibendî Tekkesi

XX. yüzyılın başlarında Şeyh Hüsniya Numanagiç (ö.1931) tarafından kurulan bu tekkenin Orta Bosna'da etkisi büyüktür.⁷⁹ Tekkenin birinci katında semahane, meydan odası ikinci katta ise kadınlar için bir bölüm bulunmaktadır.⁸⁰ Visoko'lu hayırsever Aliya Oruç tarafından tekkeye bağışlanan zengin vakıflar sayesinde tekke günümüze kadar ulaşmıştır. Günümüzde İbrahim Trako, vekil-şeyh olarak tekkede faaliyetlerini sürdürmektedir.

10. Travnik Nakşibendî Tekkesi

Şeyh Hüsniya Numanagiç Travnik Müftülüğü'ne atandıktan sonra, Visoko şehrinde başlattığı Nakşibendî faaliyetlerini Travnik ve Yayce'de de sürdürdü. Numanagiç'in bu gayretleri ve faaliyetleri neticesinde 1914 yılında Travnik Yeni Cami'nin yanında bir tekke kuruldu.⁸¹ İnşa edilen bu tekke iki katlı olup, zemin katta iki oda ve semahane, ikinci katta ise genişçe bir oda bulunmaktaydı.⁸² Ondan önce Travnik'te Nakşibendî faaliyetler ve zikirler Yeni Cami'de yapılıyordu.

Tekkenin ilk şeyhi kurucusu Hüsniya Numanagiç olup, 1927 yılında Visoko'ya döndükten sonra, yerine Şeyh Hüsni Begoviç (ö. 1945) geçmiştir. Şeyh Hüsni Begoviç'ten sonra şeyhlik görevini Mehmedaliya Yusufbaşiç (ö. 1965), Hamid Haciselimoviç, Abdullah Varenikoviç (ö. 1973) ve Hayrudin Vrsely yapmıştır.⁸³ Tekke günümüzde mevcut değildir.

11. Foča (Foça) Nakşibendî Tekkesi

Bosna Hersek'te Nakşibendîlik, Orta Bosna kasabalarına yayıldığı gibi Batı Bosna'da da yaygınlık kazanmıştır. Foča şehrinde bulunan Nakşibendî tekkesi

⁷⁸ Halid Buljina, *Tekije u Fojničkom Kraju*, Svjetlost, Fojnica, 1991, s. 39.

⁷⁹ Numanagiç, a.g.e., s. 95.

⁸⁰ Čehajić, a.g.e., s. 60.

⁸¹ Čehajić, a.g.e., s. 61.

⁸² İzeti, a.g.e., s. 177.

⁸³ Čehajić, a.g.e., s. 61.

bunlardan bir tanesidir. Tekke Foča'ya hâkim olan tepede, Kukavica Cami'nin yanında bulunmaktadır.⁸⁴ Misafirhane, semahane ve yanında bulunan iki türbe olmak üzere toplam dört bölümden oluşmaktadır.⁸⁵ Misafirhane'nin II. Dünya Savaşı sırasında yıkıldığını bilinmektedir. Tekke'nin yanında bulunan türbelerin birinde tekkede ilk görev yapan şeyhler Murad Baba ve Beyazid Baba'nın mezarları bulunurken ikincisinde ise son dönemlerde tekkenin faaliyetlerini devam ettiren Muftiç ailesinin mezarları vardır. Tekke 1992–1995 Bosna Savaşı'nda türbeleriyle birlikte yıkılmış fakat yeniden onarılmamıştır.⁸⁶

12. Seonica Nakşibendî Tekkesi

Konyic'in Seonica köyünde Şeyh Osman Nuri Begata (ö.1890) tarafından 1883 senesinde kurulmuştur. Tekkenin ilk şeyhliğini Osman Nuri Begata kendisi yapmıştır. Vefatından sonra yerine Ahmet Bey Buturoviç geçmiştir. Ahmet Bey'in varlıklı bir aileden geliyor olmasından dolayı tekkenin yanına misafirlerin ve dervişlerin kalabilecekleri bir konak inşa etmiştir.⁸⁷ Bu tekke 1918 yılında kapatılmış, II. Dünya Savaşı sırasında ise tamamen ortadan kaldırılmıştır.⁸⁸

13. Luka Nakşibendî Tekkesi

Mostar'da Luka mahallesinde bulunan tekke Hersek Valisi Ali Paşa Rizvanbegoviç (ö. 1851) tarafından yaptırılmıştır.⁸⁹ Tekke üç bölümden oluşmaktadır; ibadethane, misafirhane ve tekkede görev yapan şeyhlere tahsis edilmiş bölümlerden.⁹⁰ Tekke, Ali Paşa Rizvanbegoviç'in zengin vakıfları sayesinde II. Dünya Savaşı'na kadar faaliyetlerini sürdürebilmiştir. Günümüzde tekkeye dair izler bulunmazken sadece bulunduğu mahallenin ismi "Tekke Mahallesi" olarak kalmıştır.⁹¹

⁸⁴ Merima Čemo, "Foča", *Semerkand*, S. 16, Sarajevo, Udruženje Semerkand, 2010, s. 60.

⁸⁵ Čehajić, *a.g.e.*, s. 62.

⁸⁶ Kukavica, "Dervişke Institucije u Bosni i Hercegovini i Sarajevu", a.g.m., s. 6.

⁸⁷ Čehajić, *a.g.e.*, s. 64.

⁸⁸ Samir Vildić, Bosna'da Kâdirlik ve Hacı Sinan Tekkesi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2012, s. 15.

⁸⁹ Hasan Hasandedić, "Kulturno-İstorijski spomenici u Mostaru iz turskog doba: Kulturdenkmäler aus der Türkenzeit in Mostar", *Prilozi za orijentalnu filologiju*, S. X-XI, Sarajevo, Orijentalni Institut u Sarajevu, 1962, s. 149.

⁹⁰ Čehajić, *a.g.e.*, s. 65.

⁹¹ İzeti, *a.g.e.*, s. 180.

14. Mostar Koski Mehmet Paşa Hanikahı

Hanikah 1612 yılında Koski Mehmet Paşa⁹² tarafından yaptırılmıştır. Koski Mehmet Paşa vakıfnamede hankahta vazife yapacak şeyhin özelliklerini ve görevlerini sıralamıştır. Hanikahın ilk şeyhi vakıfnamede adı geçen Koski Mehmet Paşa'nın kardeşi Şeyh Mahmud Baba'dır.⁹³ Hanikahın son şeyhi 1888 yılındaki bir beraatla gelen Muhammed Arpacıç'tir.

Hanikah bir zaman sonra medrese vazifesini de görmüş ancak tam olarak hangi seneden itibaren medrese olarak kullanmaya başlandığı bilinmemektedir. 1664 yılında Mostar'ı ziyaret eden Evliya Çelebi'nin Koski Mehmet Paşa Cami hakkında bilgi vermiş ve yanındaki yapıyı medreseler arasında saymış olması muhtemelen buranın baştan itibaren hem hanikah hem de medrese olarak kullanıldığını göstermektedir.⁹⁴

Koski Mehmet Paşa Hanikahı 1924 yılında kapatılmış, daha sonra burada Gacko'lu Müslüman mültecileri ikamet etmiş, 1950 yılında ise yıktırılarak yerine park yapılmıştır.⁹⁵

15. Yeni Dönem Nakşibendî Tekkeleri

En başında bahsettiğimiz gibi Bosna Hersek'teki tekkelerin çoğu Osmanlı zamanında inşa edilen tarihi yapılardır. Bunların dışında son dönemlerde yeni açılan tekkelerden ve zikir yerlerinden bahsetmek mümkündür. Sarayevo Meytaş Tekkesi, Foynica Mesudiye Tekkesi, Sarayevo Potok Tekkesi, Jivinice Şeyh Mehmet Hafizoviç Tekkesi, Zenica Zuhdija Kariç Tekkesi bunlardan sadece bazılarıdır.

Sarayevo Meytaş Tekkesi; Avlu içinde cami ile birlikte Osmanlı döneminin tekke görünümü vermektedir. Foynica Vukelyiçi Tekkesi'ne bağlı faaliyetlerini devam ettiren tekkenin şeyhi Halil Brzina'dır. Semahane, meydan odası ve kahve ocağı gibi bölümlerden oluşmaktadır. Özellikle gençlerin yoğun katılımıyla tanınan tekke devletin üst düzey yetkileri tarafından da sıkça ziyaret edilmektedir.

⁹² Koski Mehmet Paşa Mostar doğumlu olup Osmanlı hizmetinde bulunmuştur. Sadrazam Lala Mehmet Paşa Sokoloviç'in birçok hizmetinde bulunduğu ve 1604–1606 yılları arasında askeri defterdar olduğu bilinmektedir. Koski Mehmet Paşa 1611 yılında vefat etmiştir. Mostar'da cami, hanikah ve medrese gibi yapılar inşa eden Mehmet Paşa bunların yararlanması için Mostar, Suhodol ve Vrapçiçi'de birçok vakıf da bırakmıştır.

⁹³ Čehajić, *a.g.e.*, s. 47.

⁹⁴ Hivzija Hasandedić, *Mostarski vakifi i njihovi vakufi*, Mostar, 2000, ss. 22, 27, 28.

⁹⁵ Ismet Kasumović, *Školstvo i obrazovanje u Bosanskom ejaletu za vrijeme Osmanske uprave*, Mostar, Islamski kulturni centar, 1999, s. 195.

Sarayevo Potok Tekkesi; Tarihi bir Boşnak ev görünümü veren bu yapı ilk başta Cami olarak kullanılmış daha sonraki dönemlerde tekkeye dönüştürülmüştür. İsmi, bulunduğu Potočka Caddesi'nden almaktadır. İç avluya sahip olan tekke etrafı yüksek duvarlarla çevrilidir. Son dönemde tekkenin faaliyetleri şeyh-vekili konumda olan Seid Strik tarafından yürütülmüştür. Günümüzde tekkenin başında Ekreme Foçak bulunmaktadır.

Mesudiye Tekkesi Busovaça yakınlarında Kaçuni köyünde bulunmaktadır. İsmi banisi olan Şeyh Mesud Hacimeyliç'tan (ö.2009) almaktadır. 2001 yılında açılan tekke üç bölümden oluşmaktadır: birincisi Hacimeyliç Kliniği, ikincisi şifalı bitkiler ve dualarla tedavi yöntemi uygulanan hastane, üçüncü bölümü ise tekkenin diğer alanlara tahsis edilmiştir.⁹⁶ Mesudiye Tekkesi'nde Bosna'daki diğer tekkelerdeki gibi semahane, meydan odası ve kahve ocağı bulunmaktadır. Günümüzde tekkenin şeyhliğini şeyh Mesud'un oğlu Çazim Hacimeyliç yapmaktadır. Şeyh Çazim önderliğinde Mesudiye Tekkesi'ne bağlı olarak tasavvufi konuları ele alan 2003 yılından beri Kelamü'l Şifa isimli dergi çıkarılmaktadır.

D. KÂDIRİLİK

Bosna Hersek'in Osmanlılar tarafından fethetmesiyle birlikte Kâdirilik tarikatı da bu topraklara gelmiştir. XVI. ve XVII. yüzyıllarda Sarayevo, Travnik, Jajce, Zvornik gibi Bosna Hersek'in çeşitli şehirlerinde yaygınlık kazanmıştır.⁹⁷ Özellikle Sarayevo Hacı Sinan Tekkesi'nin inşaatından sonra Bosna Hersek, Kâdiriliğin Balkanlardaki önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir. Bosna Hersek'in diğer şehirlerde bulunan tekkeleri genellikle Hacı Sinan Tekkesi'ne bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Muhtemelen bu sebepten dolayı diğer şehirlerdeki tekkeler çok fazla canlılık göstermemiştir.⁹⁸

Cemal Çehayić, Bosna Hersek'te Kâdiriliğin en önemli temsilcileri arasında Hasan Kaimi Baba (ö.1691), Derviş Mehmet Meyliya Gürani (ö. 1795), ve Mula

⁹⁶ Bajro Perva, "Mesudija je mjesto zikra Allahu, dž.š. i hizmeta insanu", *Kelmu'l Şifa*, S. 28-29, Kaçuni, Hastahana-tekija Mesudija, 2011, s. 105.

⁹⁷ Čehajić, *a.g.e.*, s. 123.

⁹⁸ Samir Vildiç, "Bosna'da Kadirilik Kültürü", *Balkan Araştırmaları Dergisi*, C.V, S.1, Bursa, 2014, s. 109.

Mustafa Bašeskiya'yı zikretmektedir.⁹⁹ Bunlara özellikle son dönemde etkili olan Şeyh Feyzullah Hacibayriç Efendi de eklenebilir.

1. Hacı Sinan Tekkesi

Yukarıda da ifade edildiği gibi Hacı Sinan Tekkesi Kâdirîliğin Bosna Hersek'te yayılmasını sağlayan en önemli merkezdir. Aynı zamanda Osmanlı mimari mirasının güzel bir örneğini teşkil eden tekke 1638 ile 1640 yılları arasında Silahdar Mustafa Paşa tarafından kurulmuştur. Bir yandan banisin adı ile anılan bu tekke halk arasında daha çok Sinanova Tekkesi olarak bilinmektedir.¹⁰⁰

Hacı Sinan Tekkesi Sarajevo'nun kuzeyinde Remziya Omanoviç Mahallesinde bulunmaktadır. Tekke yan binaları ve avlu dâhil olmak üzere 2200 metrekare bir alanı kaplamaktadır. Giriş ve semahane iki katlı olup sohbet odası, kahve ocağı, dervişlerin odaları, yemekhane, meydan odası ise tek katlıdır.

Hacı Sinan Tekkesi'nde sırasıyla görev yapan şeyhler şunlardır; Şeyh Hasan Kâimî (ö. 1691), Şeyh Mehmet Tokatlı, Şeyh Hasan es-Sakakî (ö.1754/1755), Şeyh İbrahim bin Kabil (ö.1768/69), Şeyh Hasan bin Abdurrahman (1777/78), Şeyh Muhammed oğlu Şeyh Veys (ö. 1782/83), İsmail oğlu Derviş Salih (ö.1787/88), Şeyh İbrahim (ö.XIX. asrın ilk yarısı), Şeyh Mehmed (ö.1855/56), Şeyh Salih (ö.1874/75), Derviş Muhammed, Derviş İbrahim, Derviş Mustafa, Şeyh Edhem Misirliç (ö. 1910), Şeyh Nasir Misirliç (ö.1957), Şeyh Fadil Sokoloviç (ö.1978), Şeyh Feyzullah Hacibayriç (ö.1990).¹⁰¹ Şüphesiz tekkenin şeyhleri arasında öne çıkan iki şahsiyet, tekkenin ilk şeyhi olarak bilinen Hasan Kâimî (ö. 1691) ve son Şeyhi Feyzullah Hacibayriç Efendi'dir (ö.1990).

Etrafına büyük kalabalıklar toplanan Hasan Kâimî Baba'nın Kâdirîliğin Bosna Hersek'te yayılmasında etkisi büyüktür. Hasan Kâimî tarafından Türkçe yazılmış birçok ilahi günümüzde hala Bosna Hersek tekkelerinde okunmaktadır. İsmi Hasan olup "Kâimî" mahlasını kırk gün boyunca ayakta halvet halinde kaldığı için almıştır.¹⁰² Şeyh Feyzullah Hacibayriç, Hacı Sinan Tekkesini kültürel bir merkez haline getirmiştir. Sarajevo'daki tüm tasavvuf ekollerinin merkezi konumuna gelen tekke, günümüzde de

⁹⁹ Čehajić, *a.g.e.*, s. 138.

¹⁰⁰ Čehajić, *a.g.e.*, s. 123.

¹⁰¹ *Kelamu'l Şifâ*, "Kaderije", S. 2, Kaćuni, Hastahana Mesudije, 2004, s. 30.

¹⁰² Čehajić, *a.g.e.*, s. 138.

aynı fonksiyonunu devam ettirmektedir. Hacı Sinan Tekkesi'nin günümüzdeki şeyhi Sead Halilagić, tekkenin bu işlevini sürdürmektedir.¹⁰³

2. Travnik Kâdirî Tekkesi

XX. yüzyılın başlarında Kâdirîlik Travnik'te yaygın tarikatlar arasındaydı. Bu dönemde Travnik'te Kâdirî tekkesinin mevcut olduğunu kaynaklardan öğrenmekteyiz.¹⁰⁴ XX. yüzyılın sonlarında ise Travnik'te Kâdirî zikri Nakşibendî usulüne uygun olarak Hamid Hacıselimoviç tarafında yapılmıştır. Hacıselimoviç'ten sonra Kâdirî zikrini Muyaga Hacıyunoviç (ö.1939) yönetmiştir. Bu zikirler ilk başta Travnik'in mahalle camilerinde icra edilirken son dönemlerde genellikle Yeni Camii'de icra edilmektedir.¹⁰⁵

3. Jajce (Yayçe) Kâdirî Tekkesi

Yajce şehrinde de Kâdirî tarikatının mevcudiyetinden bahsetmek mümkündür. Kaynaklarda Esmâ Sultan Camii'nin yan tarafında bir tekkenin varlığından bahsedilmektedir. Ancak tekke büyük bir yangında yok olup yeniden onarılmamıştır.¹⁰⁶ Yayce'de bir süre kesintiye uğrayan Kâdirî tarikatının faaliyetleri Şeyh Mahallesi'nde Bağdatlı Ali tarafından yaptırılan yeni tekke ile devam etmiştir. Bağdatlı Ali'den sonra oğulları Şeyh Ali (ö.1917) ve Süleyman Bağdatlı (ö. 1914-1915) tekkenin faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Şeyh Ali ve Süleyman Bağdatlı'nın ölümünden sonra tekke harap olup günümüze kadar ulaşamamıştır.¹⁰⁷

4. Zvornik Kâdirî Tekkesi

Hacı Sinan Tekkesi'nin ilk şeyhi olan Hasan Kâimî Baba 1682 yılında Sarajevo'da bir isyanın başında bulunarak devlete karşı çıkmıştır. Günümüze kadar ulaşan bazı rivayet ve menkıbelere göre o tarihlerde Sarajevo'da açlık baş göstermiş ve bundan dolayı halk ayaklanmıştır. Halkın ayaklanmasında Kâimî Baba'nın liderlik görevini üstlendiği de söylenmektedir. Bundan dolayı Hasan Kâimî, bugün türbesinin de bulunduğu Zvornik'e sürgün edilmiştir. Zvornik kasabasına sürülen Kâimî Baba

¹⁰³ İyiyol, a.g.e., s. 54.

¹⁰⁴ Ćehajić, a.g.e., s. 135.

¹⁰⁵ Ćehajić, a.g.e., s. 135.

¹⁰⁶ Kukavica, "Derviške Institutije u Bosni i Hercegovini i Sarajevu", a.g.m., s. 9.

¹⁰⁷ İzeti, a.g.e., ss. 238-239.

mensup olduğu Kadirîliği burada yaymıştır. Hasan Kâimî Baba'nın ölümünden sonra Zvornik Kula mevkinde bugünkü Oslobodzenje caddesinde adına türbe yapılmıştır. Türbenin yanında Zvornik Valisi Mehmed Paşa tarafından XVII. yüzyılın sonlarında bir tekke inşa edilmiştir.¹⁰⁸

İlk dönemde tekkede görev yapan şeyhler hakkında kaynaklarda bilgi mevcut değildir. Kaynaklarda geçen tarihli en geç isim Edirneli Şeyh Ömer'dir (ö. 1819). Şeyh Ömer'in vefatından sonra oğlu Şeyh Mehmed posta oturmuştur. Sonraki dönemlerde Zvornik'te etkin bir konum sahip olan ve zikir faaliyetleri sürdüren Şehmedoviç ailesinin Şeyh Ömer'in soyundan geldiği sanılmaktadır.¹⁰⁹

5. Hadim Ali Paşa Tekkesi

Bosna Hersek'te diğer önemli Kâdirî dergâhı Hadım Ali Paşa Tekkesidir. Sarajevo'da Milyacka nehrinin sağ kıyısında bulunan bu tekke XIX. yüzyılın başlarında inşa edilmiştir. Avusturya işgali sırasında yıkılmış ve günümüze kadar ulaşamamıştır. Kaynaklarda tekke yapısı ve burada vazife gören şeyhler hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir.¹¹⁰

Günümüzde Bosna Hersek'te Kâdirîlik, geçmişte olduğu gibi Hacı Sinan Tekkesi merkezlidir. Cuma akşamları yapılan zikirlerin yanında, kandil akşamları ve Ramazan ayında faaliyetler ve zikirler yapılmaktadır. Zikirlerde Boşnakça-Türkçe ilahiler okunmaktadır. Bunların yanında önemli gecelerde Bosna Hersek'teki farklı tasavvuf ekollerinin temsilcileri Hacı Sinan Tekkesi'nde bir araya gelip ortak etkinlikler yapmaktadır. Bu durum, tasavvuf ekolleri arasında da Hacı Sinan tekkesinin merkez kabul edilmesinin bir belirtisi olarak kabul edilebilir.

D. BEKTAŞİLİK

Günümüze kadar Bosna Hersek'te kalıcı izler bırakan bir Bektaşî kültürünün varlığından bahsetmek zordur. Bunun başlıca sebebi Boşnakların çoğunluğunun Sünnî olmasıdır. Bektaşîlik, özellikle de Bosna Hersek'in fethi sırasında Mevlevîlik ve Nakşibendîlik gibi Sünnî ekoller kadar etkili olamamıştır. Buna rağmen, geçmişte Bosna Hersek topraklarında Bektaşî tekkelerine rastlanmaktadır.

¹⁰⁸ Čehajić, *a.g.e.*, s. 138.

¹⁰⁹ Čehajić, *a.g.e.*, s. 133.

¹¹⁰ Vildiç, *a.g.m.*, s. 122.

1. Çayniçe Bektaşî Tekkesi

1660 yılında bu toprakları ziyaret eden Evliya Çelebi, Hersek Sancağı'na bağlı Çayniçe kasabasında bulunan Bektaşî tekkesinden bahsetmektedir. Evliya Çelebi bu tekke hakkında şu bilgileri vermektedir: “Şehrin güney tarafında Taşlıca'dan Çajniçe'ye götüren yolun sağ ve sol kenarlarında yol üstünde bulunan Sinan Paşa Çesmesi'nden yarım saat ötede Çayniçe'ye kadar ağaçlık bir alan bulunur. Devamında ağaçlık yoldan güneydoğuya doğru bir tepecikten bin adım öteye Gazi Murad Baba'nın bahçesinde Bektaşî tekkesi bulunur. Burası görülmeğe değer bir yerdir. Mesirelik alan olan tekkenin yeri o kadar yüksektir ki Çayniçe şehri görülür. Bu yerin her köşesinde aşık ve dervişler melodilerle ilahi söyler ve her farklı gurup kendi döneminde Hüseyin Baykara gibidir.”¹¹¹

XIX. yüzyıldan itibaren Nakşibendî dervişleri tarafından kullanılan bu tekke, II. Dünya Savaşı sırasında yıkılması sebebiyle günümüze kadar ulaşmamıştır.¹¹² Kaynaklarda Sarayevo'da da bir Bektaşî tekkesi olduğu ifade edilmiştir.¹¹³ Bu tekke Milyatska Nehri'nin yanında Golobrdica Mahallesi'nde bulunmaktaydı.¹¹⁴ Tekke günümüze kadar varlığını koruyamamıştır.

Bosna Hersek'te bu iki Bektaşî tekkesi dışında farklı şehirlerde de Bektaşî tekkelerin varlığından bahsetmek mümkündür. Murat Sertoğlu “Bektaşîlik Nedir” adlı eserinde Banya Luka şehrinde bir Bektaşî tekkesinden bahsetmekte ancak detaylı bilgi vermemektedir. Ayrıca kaynaklarda Tuzla, Zvornik, Gradiška kasabalarında birer Bektaşî tekkesinin varlığından bahsedilmektedir.¹¹⁵ Ancak bu tekkeler hakkında fazla bilgi bulunamamasının sebebi yukarıda da bahsedildiği gibi Bektaşîliğin bu topraklarda fazla tutunamaması ve Sünni tarikatlarının gibi Bosna topraklarında taraftar bulamamasıdır. Günümüzde Bosna Hersek'te faal bir Bektaşî tekkesi bulunmamaktadır.

¹¹¹ Çelebija, a.g.e., ss. 397-398.

¹¹² Čehajić, a.g.e., s. 168.

¹¹³ Kukavica, “Derviške Institucije u Bosni i Hercegovini i Sarajevu”, a.g.m., s. 17.

¹¹⁴ Sulejman Kamura, *Sarajevske Džamije i druge javne zgrade Turske dobi*, Sarajevo, Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, 1911, s. 27.

¹¹⁵ Džemal Čehajić, “Bektašije i Islam u Bosni i Hercegovini”, *Anali Gazi Husrevbegove biblioteke*, S. V-VI, Sarajevo, Gazi Husrevbegova biblioteka, 1978, ss. 91-98.

E. HAMZAVÎLİK

Bayramî-Melâmî kolu olan Hamzavîyye, XVI. yüzyılın ortalarında Hamza Bâlî (ö. 1573) tarafından kurulduğu kabul edilmektedir. Hamza Balî, Bosna Hersek'in Vlasenica (Vlasenitsa) yakınlarındaki Orloviç köyünde doğdu.¹¹⁶ Genç yaşlarında İstanbul'a gelip Melâmî tarikatına girip Hüsameddin Ankaravi'ye intisap etti.¹¹⁷ Kısa zamanda ünü yayılan Hamza Balî, müşşidi Hüsameddin Ankaravi'nin vefatından sonra hilafet ve kutbiyet makamına geçti. İstanbul'da kısa bir süre Melâmî tarikatı faaliyetleri gösterdikten sonra Bosna'ya gidip faaliyetini orada sürdürmüştür. Söz ve tavırları Bosna Hersek ulemasının ve tarikat şeyhlerinin tepkisini çekmiştir. Bunun neticesine zındıklık ve ilhadla itham edilen Hamza Balî İstanbul'a getirilerek sorgulanmıştır. Ebu's-Suûd Efendi'nin fetvasıyla 6 Haziran 1573 yılında idam edilmiştir. Kabri İstanbul Silivrikapı'da bulunmaktadır.¹¹⁸

Hamza Balî'nin idamından sonra Bosna Hersek'te ve diğer bölgelerde bulunan Hamzevîyye mensupları yargılanarak sürgün gönderilmiş, hatta idam edilmiştir. Tüm bunlara rağmen Hamzavîyye ekolü Bosna Hersek'in Tuzla şehrinde XVII. yüzyılına kadar tutunabilmiştir.¹¹⁹

1. Hamza Dede Tekkesi

Ulaştığımız kaynaklarda bu tekkenin isminin ilk defa 1519 yılında kaydedildiği görölmektedir. şeyh Hamza Dede tarafından Orloviç köyünde çiftliği ve vakıf binaları ile birlikte inşa edildiği sanılmaktadır. Bazı araştırmacılara göre Bosnalı Hamza Balî, Hamza Dede'nin soyundan geldiği ifade edilmiştir. Ancak bunların doğruluğunu ispat etmek zordur.¹²⁰

¹¹⁶ Haris Derviřević, "Hamza Orlović-Bali", *Kelamu'l řifa*, S. 35, Kaćuni, Hastahana-tekija Mesudija, 2013, s. 12.

¹¹⁷ Emina Lelić, "Ahmed Vahdeti Bosnevi-Bosanski sufijski pjesnik iz 16. Stoljeća", *Bařtina objave*, 5 Novembar 2011, <http://bastinaobjave.com/poezija/ahmed-vahdeti-bosnevi-bosanski-sufijski-pjesnik-iz-16-stolje%C4%87a> (23.07.2016).

¹¹⁸ Nihat Azamat, "Hamza Bâlî", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C. XV, ss. 502-504; Derviřević, a.g.m., s. 14.

¹¹⁹ Čehajić, a.g.e., ss. 199-200.

¹²⁰ Edin Kukavica, *Bajramiije-Melamijje Hamzevijje*, Sarajevo, Izdavaćka kuća Sedam, 2009, s. 81-82.

Evliya Çelebi Sayhatnamesi'nde Tuzla'daki tekkelerden bahsederken bu tekkeye de yer vermektedir. Tekkenin kurucusu Hindi Hamza Baba olduğunu ifade etmektedir. Ancak hangi tarikata mensup olduğu hakkında bilgi vermemektedir.¹²¹

Kaynaklarda, Şeyh Hamza Dede'den sonra, onun azad ettiği Abdullah oğlu Hasan isimli kölesinin tekke ve vakıfların başına geçtiği ifade edilmektedir. Abdullah oğlu Hasan'ın ardından gelen şeyhler hakkında detaylı bilgi verilmezken isimleri şöyle sıralanmıştır: Ramzan,¹²² Derviş Dede, Tayyib (ö. 1640). Tayip'ten sonra Derviş Dede'nin kaynaklarda adı zikredilmeyen oğlunun posta oturduğu bilinmektedir.

1640–1793 yıllar arasındaki süre zarfında tekkenin başında kim olduğu bilinmemektedir. Ancak 1793 yılına ait bir beratta tekkenin şeyhinin Abdulkadir adında bir zat olduğu kaydedilmiştir. Yerine de sırasıyla oğulları Ali, Ramazan ve Hamza geçmiştir. Son dönemde tekkenin görevleri Mula Mustafa Orloviç (ö.1952) tarafından yürütülürken, halefi Abdulkadir Orloviç olmuştur.¹²³

Belirtilmelidir ki Hamza Dede Tekkesi günümüze kadar varlığını korumadığı gibi Bosna Hersek'te Hamzavîliği temsil eden her hangi bir grup da bulunmamaktadır.

¹²¹ Çelebija, a.g.e., s. 474.

¹²² Kaynaklarda bu zatın, tekkenin başına 1597 yılında geçtiği bahsedilmektedir. Bkz.Edin Kukavica, *Bajramijje-Melamijje Hmavezijje*, s. 93.

¹²³ Edin Kukavica, *Bajramijje-Melamijje Hmavezijje*, s. 93; Čehajić, a.g.e., s. 204.

İKİNCİ BÖLÜM
BALKANLAR'DA MEVLEVÎLİK

I. BALKANLARDA MEVLEVÎLİĞE GENEL BAKIŞ

Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkıldığı ve Moğolların hüküm sürdüğü bir dönemde kurulan Mevlevîlik, Anadolu'da ortaya çıkan beylikler arasında yayılma imkânı bulmuştur. Mevlevîlik, diğer tarikatlara nazaran biraz geç olmakla birlikte Osmanlı Devleti topraklarında da faaliyet göstermeye başlamıştır. Osmanlı'nın Balkanları fethetmesi ile birlikte Mevlevîlik bu topraklarda yaygınlık kazanmıştır. Genellikle Balkanlar'da Mevlevî tekkelerinin, beyler ve vezirler tarafından kurulduğunu görülmektedir.

Mevlevîlik XIV. yüzyıldan günümüze kadar, Balkanlar'da Selanik (Yunanistan), Üsküp (Makedonya), Peç (Macaristan), Belgrat (Sırbistan), Konjic (Bosna Hersek), Sarayevo (Bosna Hersek), Filibe (Bulgaristan), Girit (Yunanistan), Niş (Sırbistan), Siroz (Yunanistan), Vodine (Makedonya) ve Yenişehir-Larissa (Yunanistan) gibi önemli stratejik şehirlerde yerleşmiş ve merkezîleşmiştir. Saydığımız şehirlerde “asitane” ve “tekke” olarak faaliyetlerini sürdüren Mevlevîlik, kasaba ve köylerde ise daha çok evlerde veya zaviye türü yapılarda varlığını devam ettirmiştir.

Mevlevîliğin ve diğer tasavvufî akımların Balkanlar'da kısa bir sürede benimsenmesinin sebebi bu tarikatların kendilerine sadece ibadet özgürlüğü sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda İslami daire içerisinde, kendi kimlik ve kültürlerini korumalarına imkân vermiş olmasıdır.

B. BALKANLAR'DA MEVLEVÎ TEKKELERİ

Balkanlarda kurulan Mevlevîhaneler XIV. yüzyılın başlarından itibaren Balkan coğrafyasında sosyal yaşamı şekillendirmeye başlamıştır. Başta Sarayevo İsa Bey Mevlevîhanesi olmak üzere diğer Mevlevîhanelerde görev yapan şeyhler ve mesnevîhanlar gerek düzenlenen merasimler vesilesiyle, gerekse Mesnevî sohbetleri vesilesiyle Mevlana Celaleddin-i Rumî'nin görüş ve öğretilerinin Balkanlar'da yayılmasını sağlamıştır. Mevlevîhaneler kuruldukları şehirlerde entelektüel bir kültür ortamının tesis edilmesinde çok önemli bir vazife görmüştür. Kurulan Mevlevîhaneler kendilerine tahsis edilen vakıf gelirleri sayesinde hem fukaralar, hem de misafirler için bir konaklama mekânı olmuştur. Balkanlarda kurulan bu Mevlevîhaneler yaşanan siyasi gelişmeler neticesinde Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'dan çekilme sürecinde ise

sığınma fonksiyonu görmüştür. Ancak Mevlevîhaneler Osmanlı Devleti'nin bölgeden çekilmesi neticesinde yerel hükümetlerin var olan İslam kültürünün izlerini silmek amacıyla yaptıkları müdahalelerden nasibini alarak ya tahrip edilip yıkılmışlar ya da farklı amaçlar için kullanılmaya başlamışlardır.

1. Selanik Mevlevîhanesi

Selanik Mevlevîhanesi 1615 yılında Ekmekçizade Ahmed Paşa tarafından kurulmuştur.¹²⁴ Mevlevîhane geniş bir bahçe içerisinde bulunuyordu. Yanında Ekmekçizade Ahmed Paşa Camisi ve Medresesi, çeşme ve bir de mezarlık yer alıyordu.¹²⁵ Mevlevîhane'nin ilk şeyhi Karamanlı Abdülkerim Dede'dir, daha sonra Ramazan Dede şeyhlik postuna oturmuştur. Kaynaklardan 1762 yılında tekkenin şeyhinin Hasan Efendi olduğu öğrenilmektedir. 1776 yılında ise Selanik Mevlevîhanesi şeyhi olarak Ahmet Dede'nin ismi geçmektedir.¹²⁶ 1820 yılında tekkenin şeyhi Ali Efendi vefat etmiş, yerine Topal Ali Dede atanmıştır. Mevlevîhane'nin son şeyhleri Ali Dede, Niyazi Dede ve Salahaddin Dede'dir.¹²⁷ 1923-24 yıllarında Selanik Mevlevîhanesine Anadolu'dan gelen Rum mülteciler yerleştirilmiştir. Sonraki yıllarda kafe olarak kullanılan Mevlevîhane 1927 yılında yıkılarak yerine okul yaptırılmıştır.¹²⁸

2. Yenişehir-Larissa Mevlevîhanesi

XVII. yüzyılın başlarında Selanik Mevlevîhanesi banisi Ekmekçizade Ahmet Paşa tarafından yaptırılan bir zaviyedir.¹²⁹ Yunanistan'ın Teselya bölgesindeki Köstem Nehri kenarında yer almaktadır.¹³⁰ Kaynaklarda Yenişehir Mevlevîhanesi'nin ilk şeyhi Vecdi Dede (ö. 1645-1646) olarak geçmektedir.¹³¹ 1800–1820 yılları arasında Abdullah Dede, 1886 yılında da Gülşen Dede tekkenin şeyhi olmuştur. Son şeyhi ise Ahmet

¹²⁴ Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, Simurg Yayınları, İstanbul, 2003, s. 308.

¹²⁵ Mahmut Askeri Küçük, *Evliya Çelebi Seyhatnamesinde Tasavvuf*, İstanbul, Mostar, 2012, s. 221.

¹²⁶ Serdar Özsen, "Balkanlarda Mevlevîliğin Yayılması ve Kurulan Mevlevîhaneler", *Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi*, S.67, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2015, s. 1799.

¹²⁷ Haşim Karpuz, "Balkanlar'daki Mevlevîhanelerden Günümüze Kalanlar", *Dünyada Mevlana İzleri Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, Konya, 2010, s. 435.

¹²⁸ Baki Sarısakal, "Selanik Mevlevîhânesi", www.bakisarisakal.com/selanikmevlevihanesi.pdf. (18.04.2016).

¹²⁹ Haşim Karpuz, "Balkan Mevlevîhaneleri", *Akademik Sayfalar*, C. IX, S. 7, Konya, 2010, s. 101.

¹³⁰ Karpuz, "Balkanlardaki Mevlevîhanelerden Günümüze Kalanlar", a.g.m., s.435.

¹³¹ Serdar Özsen, a.g.m., s. 1806.

Dede'dir.¹³² 1881 yılında Teselya'nın Yunanistan hâkimiyetine geçmesi ve bu bölgenin en önemli şehri olan Yenişehir'in (Larissa) Yunanistan'a terk edilmesinden sonra burada bulunan Müslüman nüfus Yunanlıların baskılar neticesinde göç etmek zorunda kalmıştır. Bu durum üzerine Yenişehir Mevlevîhanesi kapatılmış ve şeyh ailesi Bilecik'te kurulan mevlevîhanede faaliyetlerine devam etmişlerdir.¹³³ 1941 yılındaki büyük depremde mevlevîhane tamamen yıkılmıştır.¹³⁴

3. Hanya Mevlevîhanesi

Hanya Mevlevîhane'si 1880 yılında Kara Abdal Süleyman Şemsî Dede (ö. 1886) tarafından Girit'in Hanya sancağında Zirtop mevkiinde, etrafı yüksek duvarlarla çevrili büyük bir arazi üzerinde kurulmuştur.¹³⁵ Mevlevîhane mescit, semahane, türbe, çile odası, yemek pişirmeye ve çiledeki dervişlerin ikametine tahsis edilmiş mutfak gibi bölümlerden oluşuyordu. Mevlevîhane'nin ilk şeyhi kurucusu Şemsî Dede'dir. Şemsî Dede'nin vefatından sonra yerine büyük oğlu Mehmed Şemseddin Efendi (ö. 1994) postnişinlik makamına geçmiştir.¹³⁶ Mevlevîhane'nin ana binası günümüzde yetimler yurdu olarak kullanılmaktadır. Geçmişte semahane olarak kullanılan bölüm şimdi salon haline getirilmiş, Şemsî Dede'nin türbesi olan bölüm mutfak olarak kullanılırken, derviş hücreleri ise sınıflara çevrilmiştir.¹³⁷

4. Atina Mevlevîhanesi

Atina'daki mevlevîhane, şehrin en eski bölgelerinden biri olan Plaka semtinde kurulmuştur.¹³⁸ Kesin yapılış tarihi bilinmemektedir. Mevlevîhaneden günümüze sadece "Rüzgâr Kulesi" ulaşabilmiştir.¹³⁹ Bu kule semahane olarak kullanılmaktaydı.¹⁴⁰ Mevlevîhane'nin avlusu içinde günümüze kadar ulaşabilmiş bulunan Fethiye Camii de

¹³² Küçük, a.g.e., s. 312.

¹³³ Süleyman Demirci, Serdar Ösen, "Osmanlı Devleti'nin Balkanlardan Çekilmesi Sürecinde Mevlevîhanelerin Durumu: Yenişehir (Larissa) Mevlevîhanesi Örneği" *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 26, 2012, ss. 1-6.

¹³⁴ Küçük, a.g.e., s. 312.

¹³⁵ Mustafa Kara, "Hanya Mevlevîhanesi", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, 1997, C. 16, s. 49.

¹³⁶ İsmail Kara, "Hanya Mevlevîhanesi: Şeyh Ailesi – Müştemilatı, Vakfiyesi" *İslam Araştırmaları Dergisi*", S. 1, 1997, s. 117-118.

¹³⁷ Haşim Karpuz, "Can Evlerine Yolculuk- Rumeli-Yunanistan Mevlevîhaneleri", *Yeni İpek Yolu*, S. 226, Konya, 2006, s. 40-43.

¹³⁸ Karpuz, "Balkanlardaki Mevlevîhanelerden Günümüze Kalanlar", a.g.m., s. 434.

¹³⁹ Ahmet Kuş "Atina'da mevlevîhane varmış!", *Dünya Bizim*, 2010, <http://www.dunyabizim.com/gezi-mekan/4267/atinada-mevlevihane-varmis>, (06.06.2016).

¹⁴⁰ Karpuz, "Türkiye Dışındaki Osmanlı Mevlevîhanelerine Toplu Bakış", a.g.m., ss. 15-23.

bulunmakta.¹⁴¹ Kaynaklarda Atina Mevlevîhanesi'nde görev yapan şeyhler hakkında bilgi yoktur.

5. Midilli Mevlevîhanesi

Mevlevîlik, Midilli Adası'na II. Bayezid döneminde ulaşmış ve burada bir mevlvîhâne kurulmuştur.¹⁴² Mevlevîhane'nin ilk şeyhi Hamdi Dede olduğu bilinmektedir. 1776 yılında ise Midilli Mevlevîhane'nin şeyhi olarak Halil Dede'nin, 1856 yılında da Seyid Abdülkadir Dede'nin ismi geçmektedir. 1886 yılında mevlvîhanenin şeyhi Nazif Dede'dir (ö. 1914).¹⁴³ 1913 yılında Midilli adasının Osmanlı hâkimiyetinden çıkmasından sonra Midilli Mevlevîhanesi'nin Yunanlar tarafından kapatıldığı sanılmaktadır.

6. Siroz Mevlevîhanesi

Siroz adasındaki mevlvîhâne XVII. yüzyılın ikinci yarısında Ali Paşa tarafından Selanik Mevlevîhanesi'nin şeyhliğini yapan Ramazan Dede adına yaptırılmıştır. Mevlevîhane yapıldıktan sonra Ramazan Dede Selanik Mevlevîhanesi'ndeki görevini bırakıp burada şeyh olmuştur.¹⁴⁴ Ramazan Dede'nin vefatından sonra tekkenin şeyhliğine Adni Receb geçmiştir. Adni Receb Belegat'ta inşa edilen mevlvîhaneye şeyh olunca yerine Rahmetullah Dede geçmiştir. Rahmetullah Dede'den sonra mevlvîhanede görev yapan şeyhlerin isimleri şu şekilde sıralamak mümkündür: el-Hac Osman Dede, el-Hac Mustafa Dede, Muhammed Dede (ö. 1819), Ahmet Şükrü Dede ve Osman Nuri Dede. 1910'lu yıllarda Siroz Mevlevîhane'nin şeyhi Muhammed Âgâh Dede'dir. Son şeyhi ise Celaleddin Dede'dir.¹⁴⁵

5. Elbasan Mevlevîhanesi

Elbasan Mevlevîhanesi 1657-58 yılında Galata Mevlevîhanesi'nin şeyhi Adem Dede'nin müridi Elbasanî Derviş Mustafa Dede tarafından kurulmuştur.¹⁴⁶ Elbasanî

¹⁴¹ İbrahim Divaracı, "Dünya Mevlevîhaneler", *İSMEK El Sanatları Dergisi*, S.5, İstanbul, 2008, s. 153.

¹⁴² Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlana'dan sonra Mevlevîlik*, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2006, s. 122.

¹⁴³ Özsen, a.g.m., s. 1807.

¹⁴⁴ Özsen, a.g.m., s. 1808.

¹⁴⁵ Küçük, a.g.e., s. 313.

¹⁴⁶ İzeti, a.g.e., s. 136.

Mustafa Dede'den sonra yerine Hasan Dede şeyh olmuştur.¹⁴⁷ 1811 yılında Elbasan Mevlevîhanesi'nin şeyhi olarak Seyyid Osman Dede Efendi'nin ismi geçmektedir.¹⁴⁸ Mevlevîhane'nin 1886 yılındaki şeyhi Hafız Dede'dir.¹⁴⁹ Mevlevîhane'nin hangi tarihte yıkıldığı bilinmemektedir. Arnavutluk'taki mevlevîhaneler sonraki dönemlerde Üsküp'e intikal ettirilmiştir.¹⁵⁰

6. Belgrat Mevlevîhanesi

Belgrat Mevlevîhanesi'nin ne zaman kurulduğu hakkında kesin bilgiye sahip değiliz, ancak kaynaklarda mevlevîhanenin ilk şeyhi Adnî Receb Dede'nin (ö. 1688-1689) adı geçmektedir.¹⁵¹ Belgrat Mevlevîhanesi'nin 1886 yılındaki şeyhi ise Abdî Dede'dir. Belgrat Mevlevîhanesi'nin diğer şeyhleri hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Öte yandan Sırbistan'ın Niş şehrinde de bir mevlevîhânenin varlığından söz edebiliriz.¹⁵² Ancak bu mevlevîhane hakkında da kaynaklarda detaylı bilgi verilmemektedir. Belegat Mevlevîhanesi tam olarak hangi tarihte yıkıldığı bilinmemektedir Ancak bilinmemekle beraber XIX. yüzyılda tekkeler ve şeyhler isyanlar ve siyasi sorunların neticesinde baskı altına alındığında Belgrat Mevlevîhanesi'nin bu tarihlerde yıkıldığı sanılmaktadır.¹⁵³ Sırbistan'da günümüzde Mevlevîlikle ilgili bir faaliyet yoktur.

7. İpek Mevlevîhanesi

İpek Mevlevîhanesi XIX. yüzyılın başlarında Hüdavendigâr Paşa tarafından inşa edilmiştir. Tekkenin ilk şeyhi olarak Hacı Dede ismi geçmektedir. Hacı Dede'den sonra tekkenin şeyhlik görevine Mustafa Dede, Abdurrahman Dede ve Hacı Salih Dede geçmişti. 1930 yılında tekkenin son şeyhi İsmail Efendi Konya'ya göç ettikten sonra İpek Mevlevîhanesi kapanmıştır.¹⁵⁴ Sonraki dönemlerde ise tamamen ortadan kaldırılmıştır.

¹⁴⁷ Özsen, a.g.m., s. 1804.

¹⁴⁸ Bayram Ali Kaya-Sezai Küçük, *Defter-i Dervîşân Yenikapı Mevlevîhanesi Günlükleri*, İstanbul, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları 17, 2011, s. 375.

¹⁴⁹ Küçük, a.g.m, s. 308.

¹⁵⁰ İzeti, a.g.e., s. 161.

¹⁵¹ Gölpınarlı, a.g.e., s. 335.

¹⁵² Gölpınarlı, a.g.e., s. 335.

¹⁵³ İzeti, a.g.e., s. 134.

¹⁵⁴ Özsen, a.g.m., s. 1805.

6. Priştine Mevlevîhanesi

Kosova'nın başkenti Priştine şehrinde Sultan Murat Cami'nin bulunduğu semtte yer almaktadır. Tekke, semahane, türbe ve tarihi bir evden oluşan küçük bir yapıdır.¹⁵⁵ Günümüzde başka bir tarikatın bünyesinde bulunan tekke 1999 yılındaki Sırbistan işgalinde büyük bir kısmı tahrip edilmiş ve böylece orijinalliğini kaybetmiştir.¹⁵⁶

Kaynaklarda Kosova'da İpek ve Priştine Mevlevîhaneleri dışında Prizren ve Yakova şehirlerinde mevlevî tekkelerinin varlığından bahsedilmektedir. Prizren'de bulunan Mevlevî zaviyesi XVIII ve XIX. yüzyıllarda Halvetî-Karabaşî tarikatı mensuplarına devredilmiş ve faaliyetini bu şekilde sürdürmüştür. Yakova'daki Mevlevîler ise faaliyetlerini 1955 yılına kadar özel bir evde devam ettirmişlerdir.¹⁵⁷

7. Üsküp Mevlevîhanesi

Üsküp Mevlevîhanesi ilk olarak 1463-1469 yıllar arasında İsa Bey tarafından kurulmuştur.¹⁵⁸ Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Üsküp hakkında bilgi verirken Üsküp Mevlevîhanesi'nin daha önce ev olarak kullanıldığını fakat daha sonra Melek Ahmet Paşa tarafından onarılarak mevlevîhaneye dönüştürüldüğünü ifade etmiştir.¹⁵⁹ Mevlevîhane'nin Doğancık Köyünde 3500 dönüm arazi, 3 taşlı değirmen, Köşe Kadı Caddesinde bir dükkân ve ev, İpek şehrinde 8 dükkân gibi zengin vakıflara sahip olduğunu kaynaklardan öğrenmekteyiz.¹⁶⁰

Mevlevîhane'nin ilk şeyhleri hakkında bilgi mevcut değildir. Ancak kaynaklardan 1676 yılında şeyhlik postuna Elbasani Derviş Mustafa Dede'nin oturduğu öğrenilmektedir. 1799 yılında mevlevîhanenin şeyhi Abdurrahman Dede'dir, ondan sonra ise yerine oğlu Abdülğani Efendi tayin edilmiştir. 1845 yılında mevlevîhanenin şeyhi Abdülfettah Dede'dir. 1883 yılında ise Niyazi Dede'dir. Niyazi Dede'nin vefatından sonra 1890-1891 yıllarında yerine Ali Rıza Dede geçmiştir.¹⁶¹ Mevlevîhanenin son şeyhi Hakkı Efendi'dir. Şeyh Hakkı Efendi 1954 yılında İstanbul'a

¹⁵⁵ Divarcı, a.g.m., s. 152.

¹⁵⁶ Karpuz, "Türkiye Dışındaki Osmanlı Mevlevihanelerine Toplu Bakış" *Dünya Mevlevihaneleri*, İstanbul, 2006, s. 20.

¹⁵⁷ İzeti, a.g.e., s. 134.

¹⁵⁸ Küçük, a.g.e., s. 311.

¹⁵⁹ Küçükkaya, a.g.e., s. 220.

¹⁶⁰ Özsen, a.g.m., s. 1802.

¹⁶¹ Küçük, a.g.e., s. 311.

göç edince Üsküp Mevlevîhanesi bir yıldan kısa bir sürede yıkılmış ve tekrar inşa edilmemiştir.¹⁶²

Kaynaklarda Üsküp şehrinin yanı sıra Manastır, Köprülü, İştîp ve Kriva Palanka gibi şehirlerde de birer Mevlevî zaviyesi ya da Mevlevîlerin toplandıkları evlerin varlığından bahsedilmektedir.¹⁶³

8. Filibe Mevlevîhanesi

Bulgaristan'ın Filibe şehrinde bulunan mevlevîhane günümüze ulaşan nadir mevlevîhanelerden biridir. XVIII. yüzyılın başlarında Peçevi Ahmed Dede adına kurulmuştur.¹⁶⁴ 1714 yılına kadar ilk şeyhliğini Peçevi Ahmed Dede yapmıştır. Ahmed Dede'den sonra 1728 yılında Muhammed Nuri Dede şeyh olmuştur. XVIII. yüzyılın sonlarında posta şeyh Hasan Dede olmuştur, onun vefatından sonra ise Edirneli Şeyh Hacı Şakır Dede Efendi (ö. 1813) şeyh olmuştur. 1814 yılında şeyh Ali Dede, 1852 yılında da Hüsnü Dede tayin edilmiştir. 1859 yılında mevlevîhanenin şeyhi Hacı Hasan Efendi'dir. Filibe Mevlevîhanesi'nde Hacı Hasan Efendi'den sonra, hattat Hafız Ali Rıza Dede Efendi (ö. 1884) şeyh olmuştur. Ali Rıza Dede'den sonra Hüseyin Hüsnü Dede, ondan sonra 1886 yılında ise, Filibe Mevlevîhanesi'nin son şeyhi olarak kabul edilen Muhammed Nesib Dede şeyh olmuştur.¹⁶⁵

Mevlevîhane'nin tarihçesi hakkında fazla bilgi mevcut değildir. Günümüze mevlevîhanenin orijinal bölümlerden sadece semahane ve selamlık ulaşabilmiştir. XIX. yüzyılın sonunda terk edilen mevlevîhane ilk olarak jimnastik salonu ve sonraki dönemde de depo olarak kullanılmıştır. 1970'li yıllarda bir müddet ateist propagandaları için sergi salonu olarak kullanılırken, 1974 yılında restorana dönüştürülmüştür. O tarihten bu yana "Pıldın" ismiyle restoran olarak kullanılmaktadır. Bulgaristan baş

¹⁶² Özsen, a.g.m., s. 1803.

¹⁶³ İzeti, a.g.e., s. 134.

¹⁶⁴ Gülberk Bilecik, "Filibe Mevlevîhânesi" *Mevlânâ Mesnevî ve Mevlevîhaneler Sempozyumu (30 Eylül-01 Ekim 2006)*, Hzl. Mehmed Veysi Dörtbudak, Manisa, Mevlânâ Araştırma Kültür Sanat Derneği (MAKSAD), Manisa, 2007, s. 146.

¹⁶⁵ Selami Şimşek, "Osmanlı'nın Balkanlar'daki Önemli Kültür Merkezlerinden Biri Filibe'de Tasavvuf ve Tarikatlar", İstanbul, Osmanlı İlim, Düşünce ve Sanat Dünyasında Balkanlar Milletlerarası Tartışmalı Toplantı (07- 09 Mayıs 2014), 2014, ss. 233-239.

müftülüğünün bu binanın vakıf eseri olduğu ve aslına döndürülmesi için kendisine verilmesi talebinin mahkeme süreci devam etmektedir.¹⁶⁶

9. Peç Yakovalı Hasan Paşa Mevlevîhanesi

XVI. yüzyılda Peç şehrinde yapılan Yakovalı Hasan Paşa Cami ve Medresesi, mevlevîhane olarak kullanıldığı bilinmektedir.¹⁶⁷ XX. yüzyılın başlarında medrese yıkılmış ve yerine yeni bir bina yapılmıştır. Cami ise uzun süre Kadınlar Hastanesi'nin kilisesi olarak kullanılmış ve 1957 yılında sonra restore edilerek tekrar cami olarak kullanıma hazır haline getirilmiştir. Cami'nin bir bölümü yıkılarak yerine müze yaptırılmıştır.¹⁶⁸

C. BOSNA HERSEK'TE MEVLEVİLİK

Bosna Hersek'te Mevlevîlik, Osmanlı'nın Bosna Hersek'i fethetmeden bir yıl önce kurumsallaşmaya başlamıştır. 1462 yılında Bosna'nın tamamı fethedilmeden önce Bosna Sancak Beyi, İsa Bey İshakoviç tarafından Sarayev'o'da bir Mevlevî tekkesi inşa ettirmiştir.¹⁶⁹ Bu tekke daha sonraki dönemlerde Mevlevîliğin Bosna Hersek ve Balkanlarda yayılmasında önemli bir unsur ve aynı zamanda merkez konumuna gelmiştir. Fetihden sonra ise Mevlevîlik Bosna Hersek ve Balkanlarda etkili olmuş, farklı şehirlerde Mevlevî tekkeleri ve zaviyeleri kurulmuştur. Osmanlı yönetimi, bu tekkeleri doğrudan desteklemiş, çeşitli vakıf arazileri ve mülkler tahsis etmiş, hatta tekkelerin tamirine kadar katkıda bulunmuştur. Böylece Mevlevîlik, dini ve sosyal hayatın önemli bir parçası haline gelmiştir. Nitekim Mevlevîlik, Bosna Hersek'te yüksek bir kültürel ortamın oluşmasında ve Bosna Hersek kültürüne katkıda bulunan birçok âlim ve düşünürün yetişmesinde etkili olmuştur.

Yukarıda bahsi geçen İsa Bey Tekkesi dışında Mostar'da bir Mevlevî tekkesinin varlığından kaynaklarda bahsedilmektedir. Mostar'daki Mevlevî tekkesinin hangi tarihte ve kimin tarafından inşa edildiği bilinmemekle birlikte, XV. yüzyılın sonlarında Mevlevî tarikatı mensubu olan Derviş Paşa Bayezidagiç'in (ö. 1603) Mostar'da bir

¹⁶⁶ Aydan Yumerov, "Bir Osmanlı Şehri Olarak Filibe ve Filibe Mevlevîhanesi", *Müteffekür Aksaray Üniversitesi İslam İlimler Fakültesi Dergisi*, S.1.2014, s. 210; Haşim Karpuz, "Balkanlardaki Mevlevîhanelerden Günümüze Kalanlar", s. 431.

¹⁶⁷ Karpuz, "Türkiye Dışındaki Osmanlı Mevlevîhanelerine Toplu Bakış" a.g.m., s. 15-23.

¹⁶⁸ Peç Mevlevîhanesi, Semazen, 2012, <https://www.youtube.com/watch?v=oD01h4yj5E>, (13.05.2016).

¹⁶⁹ Čehajić, a.g.e., s. 28.

medrese ve Mesnevî okutulması için de Dârü'l-Mesnevî kurduğu ve söz konusu tekkeye zengin vakıflar bağışladığı kaynaklarda görülmektedir.¹⁷⁰ 1707 yılından sonra Mostar'daki tekkenin şeyhliğini ve Mesnevî derslerini Fevzi Mostari'nin (ö. 1747) yaptığı bilinmektedir.¹⁷¹ Tekkenin sonraki faaliyetleri hakkında bilgi mevcut değildir. Yine kaynaklarda Sarayevo ve Mostar Mevlevîhaneleri'nden başka Konjic'te da bir Mevlevî tekkesinin varlığından bahsedilmektedir.¹⁷²

Osmanlı'nın bölgeyi terk etmesi ile başta Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve daha sonra Yugoslavya hâkimiyeti altına giren Bosna Hersek'te, diğer tarikatlar gibi Mevlevîlik de baskı altına alınmış, vakıf mülklerine el konulmuş ve tekkelerin faaliyetleri yasaklanmıştır. Tüm bunlara rağmen Bosna Hersek'te Mevlevîlik, günümüze kadar etkisini devam ettirmeyi başarmıştır. Günümüzde Bosna Hersek ve Balkanlar'da Mevlevîliğin en önemli merkezi İsa Bey Tekkesi kabul edilmektedir.

1. Mevlevîlikle İlgili Faaliyetler

Bosna Hersek'te Mevlevîlik faaliyetleri bazı farklılıklarla birlikte Konyadaki asitande olduğu gibi icra edilirdi. Her Cuma namazını müteakiben toplu olarak zikir, mukabele ve sema yapılırdı. Sema ney, kudum, def gibi çeşitli müzik aletler eşliğinde icra edilirdi. Bunların yanında Ramazanın 27. gece yani Kadir Gecesinde teravîh namazından sonra Gazi Husrev Bey Camisinde kudumi zikir yapılırdı. Mayıs ve Haziran aylarında ise Şehova Korija'daki bulunan Mevlevî türbeler ziyaret edilir. Bu ziyaretleri sırasında tevhit okunur, helva pişirilerek fakirlere yemekler dağıtılırdı. Kalabalık katılımlardan dolayı halk arasında bu faaliyet Mevlevî teferrüç ismi ile anılırdı.¹⁷³ Bu gibi faaliyetler azalınca hatta tamamen ortadan kaybolunca Bosna Hersek'te Mevlevîlik XV. yüzyıldan itibaren ilmi ve ahlaki bir boyutta yaşamaya ve yaşatılmaya devam edilmiştir. Mevlevîliğin dinamik, musiki yönü, sema ve zikir gibi standart faaliyetleri kalmamış, ancak Bosna'da Mevlevîlik İslami çevrelerde Mesnevî okumaları ile devam ettirilmiştir.¹⁷⁴ Bunun yanında Mesnevî tercümeleleri, Mevlevî edebi

¹⁷⁰ Dizdarević, a.g.e., s. 134.

¹⁷¹ Safvet Beg Bašagić, *Znameniti Hrvati, Bošnjaci i Hercegovci u turskoj carevini*, Zagreb, Matica Hrvatska, 1931, s. 21.

¹⁷² Čehajić, a.g.e., s. 29.

¹⁷³ Čehajić, a.g.e., s. 30.

¹⁷⁴ Čehajić, a.g.e., s. 31.

faaliyetler ile Mevlevîlik Bosna Hersek'te tasavvufî hayatının yanı sıra sosyal yaşamın bir parçası haline gelmiştir.

a. Mesnevî Dersleri

Sarajevo'da inşa edilen ilk bina olarak kabul edilen İsa Bey Tekkesi XV. yüzyılda kurulduktan sonra Bosna Hersek'te Mevlevîlik kurumsallaşmış ve faaliyetlerini göstermeye başlamıştır. Mevlevî tekkelerin bulunduğu diğer yerlerde olduğu gibi burada da Mesnevî okutulup şerh edilmiştir. Mesnevî ve Mesnevîhanlar, daha doğrusu Mesnevî'nin okutulması ve şerh edilmesi, Bosna Hersek kültüründe ve geleneğinde önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle Mesnevî, Bosna Hersek'te tarih boyunca ilgi odağı olmuş ve birçok önemli okulda ders kitabı olarak da okutulmuştur. Mesnevî şerhini ise Bosna Hersek'in önemli klasik şair ve yazarlarının yaptığı müşahede edilmektedir. Bosna'da sadece Mevlevî tarikatı mensupları ve şeyhleri değil, diğer tarikatların şeyhleri ve mensupları da zaman zaman Mesnevî dersleri vermişlerdir.

(1) Sarajevo'da Mesnevî Dersleri

Sarajevo'da bilinen ilk mesnevîhanın İsa Bey Tekkesi'nin de şeyhi olan Tevekkülî Dede olduğu konusunda bulgular mevcuttur.¹⁷⁵ XVII. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı sanılan Tevekkülî Dede, Mesnevî derslerini vefatına kadar İsa Bey Tekkesi'nde sürdürmüştür. Sarajevo'nun ikinci mesnevîhanı olarak Şeyh Abdulfetah (ö.1709) bilinmektedir. Mesnevîhan olduğunu ya da Mesnevî ile uğraştığı mezar taşındaki yazılardan anlaşılmaktadır.¹⁷⁶ Şeyh Abdulfetah'dan sonra Sarajevo'da Mesnevî dersleri ve şerhleri Muhammed Emin İsevî (ö.1806) tarafından yapılmıştır. Herhangi bir tarikata bağlılığı olmayan İsevî sırf Mesnevî'yi anlamak ve araştırmak için İran'a giderek Farsça öğrenmiştir. Uzun yıllar boyunca Sarajevo Atmeydanı'nda bulunan Bakır Baba Cami'sinde ustalıkla yaptığı Mesnevî dersleriyle kalıcı izler bırakmıştır.¹⁷⁷ İsevî'nin vefatından sonra halk arasında "Umro Isevija, završila se

¹⁷⁵ Safvet Beg Bašagić, a.g.e., s. 245.

¹⁷⁶ Mehmed Mujezinović, "Musafirhana i tekija İsa-bega İshakovića u Sarajevu", *Naše starine Godisnjak Zemaljskog Zavoda Za Zaštitu Spomenika Kulture i Prirodnih Rijetkosti N. R. Bosne i Hercegovine*, S.3, Sarajevo, Zemaljski Zavod za Zaštitu Spomenika Kulture i Prirodnih Rijetkosti N. R. Bosne i Hercegovine u Sarajevu, 1965, s. 248.

¹⁷⁷ Mesnevî 200 yıll sonra tekrar Bakır Baba Camisine dönmüş, tam bir sene (2012 – 2013) hafız Mehmed Karahocić burada Mesnevî dersleri vermiştir. Bkz. Šaban Gadžo, "Tradicija prevođenja, kazivanja i tumačenja Mesnevije u Sarajevu i nekim drugim mjestima u BiH", *Behar*, S. 116, Zagreb, Kulturno društvo Bošnjaka Hrvatske Preporod, 2013, s. 11.

Mesnevija” (İsevî öldü, Mesnevî bitti) söylemi oluşmuştur.¹⁷⁸ Sonraki dönemlerde Bosna Hersek İslam Birliği Başkanı, Mehemed Tevfik Azapağiçin (ö. 1918) Gazi Husrev Bey Hanıkahında oğlu Nurudin Bey’e halka da açık olan, Mesnevî dersleri verdiği bilinmektedir.¹⁷⁹ Avusturya-Macaristan’ın işgalinden (1879 yılından) bir kaç sene önce Sarayevo Gazi Hüsrev Bey Camisi’nde Mesnevî dersleri Mustafa Efendi Uçambarliç tarafından verilmiştir. İstanbul’da eğitim gören Uçambarliç’in, herhangi bir tarikatın mensubu olmadığı görülmektedir.¹⁸⁰

Avusturya-Macaristan’ın Bosna Hersek’i işgal etmesi ile birlikte Sarayevo ve Konya arasındaki bağ kopmuş, Mesnevî dersleri de bundan nasibini alarak bir hayli azalmıştır. Ancak tüm bu olanlara rağmen, az da olsa, Mesnevî okutulmaya devam edilmiştir. Bosna Hersek için yeni sayılan bu dönemde Sarayevo’da Mesnevî okumaları Cemaluddin Çauşeviç (ö. 1938) ile başlamıştır. İlk olarak 1911-1917 yılları arasında İsa Bey Tekkesi’nde, daha sonra ise Muyaga Merhemiç’in evinde (1917–1928) Mesnevî okumalarını devam ettirmiştir. Çauşeviç’in vefatından sonra Muyaga Merhemiç (ö. 1959) Sarayevo 6. Novembar Caddesi’nde bulunan kendi evinde Mesnevî okumalarını tekrar başlatmış ve vefatına kadar sürdürmüştür.¹⁸¹ Merhemiç’in vefatından sonra Mesnevî okumaları bir kaç sene kesintiye uğradıktan sonra, Feyzullah Hacibayriç (ö. 1990) tarafından devam ettirilmiştir.¹⁸² Feyzullah Hacibayriç Mesnevî derslerini ilk başta kendi evinde, daha sonraki yıllarda ise şeyh Abdullah Foçak’ın¹⁸³ evinde yapmıştır. Hacibayriç 1969 ile 1989 yıllar arasında ise Mesnevî okumalarını Hacı Sinan Tekkesi’nde sürdürmüştür. Feyzullah Hacibayriç’in Hacı Sinan Tekkesi’ndeki Mesnevî

¹⁷⁸ Hazim Šabanović, a.g.e., s. 555.

¹⁷⁹ Gadžo, a.g.m., s. 4.

¹⁸⁰ Salih Trako, “Predavanje Mesnevije i mesnevihani u Sarajevu”, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, S. XIII-XIV., Sarajevo, 1974., s. 225; Šaban Gadžo, a.g.m., s. 5.

¹⁸¹ Trako, a.g.m., s. 225.

¹⁸² Fatima Kadić Žutić, “Mevlana Dželalleddin Rumi i njegova prisutnost u Bosni i Hercegovini”, *Zbornik Radova Fakulteta Islamskih Nauka u Sarajevu (FIN)*, S. 7, Sarajevo, Fakultet Islamskih Nauka u Sarajevu, 2001, s. 246.

¹⁸³ Abdullah Foçak 14 yaşında iken Abdullah Efendi Hacimeyliç tarafından Jivçiçi köyünde tarikatla tanıştırılmıştır. Şeyhin vefatı üzerine yerine geçen oğlu Behaiddin Efendi Hacimeyliç’e intisap etmiş ve 1970’lı yıllarında Şeyh Bahauddin’den icazetname alan Abdullah Foçak Sarayevo’da bulunan Mlin Tekkesinin 1976 yılında şeyhi olmuştur. 1975 yılında SİDRA – Yugoslavya Tarikatlar Birliği’nin Bosna Hersek sekreterliğine atanmış. 1977 yılında Bosna Hersek’teki tarikatların gerçekleştirdiği toplantının katılımcılarından olan Abdullah Foçak, bu toplantının sonucu olarak kurulması kararlaştırılan Tarikat Merkezinin sekreteri olarak seçilmiş ve bu görevde vefatına kadar kalmıştır. Söz konusu merkezin çıkarttığı Şeb’i-Arus dergisinin hazırlanmasında aktif rol üstlenmiştir. 1983 yılında Visoko Nakşibendî Tekkesi’nin şeyhliğine seçilen Abdullah Foçak burada vefat etmiştir. Bkz. *Kelamu’l Şifa* “Şejh Abdullah Foçak”, S. 28-29, Kaçuni, Hastahana-tekija Mesudija, 2011, ss. 78-80.

okumaları “Katedra Mesnevije” (Daru’l Mesnevî) ismi altında yayınlanmıştır.¹⁸⁴ Hastalığından dolayı vazifeyi bırakmak zorunda kalan Hacibayriç, yerini Halid Hacimuliç Efendi’ye (ö. 2011) bırakmıştır. Halid Hacimuliç önderliğinde okunan Mesnevî dersleri Sarayevu Mlin (Değirmen) Tekkesi’ne taşınmıştır. Sarayevu’nun 1992-1995 yılları arasında Sırp tarafından kuşatılmasından dolayı Mesnevî okumaları kesintiye uğramış ve 2004 yılına kadar yapılmamıştır. Bu süre zarfında Sarayevu’da Mesnevî dersleri sadece özel gecelerde ve Şeb-i Arûs kutlamalarında yapılmıştır. 2004 yılında ise Hafız Halid Hacimuliç Mesnevî derslerini kendi evinde halka açık bir şekilde tekrar başlatmış ve vefatına kadar sürdürmüştür.¹⁸⁵ Halid Hacimuliç vefat etmeden önce yerini öğrencisi Mehmed Karahociç’e bırakmıştır. Bir süreliğine Hacimuliç’in evinde dersleri vermeye devam eden Karahociç 2012 yılında bu dersleri Sarayevu Atmeydan Mevkii’nde bulunan Bakır Baba Camisi’ne, 2013 yılında ise Kovaçi Mevkii’nde yeniden inşa edilen İsa Bey Tekkesi’ne taşımıştır. İsa Bey Tekkesi’nin inşaatı ile birlikte Sarayevu’da Mevlana ve Mesnevî’ye ilginin arttığı görülmektedir.¹⁸⁶

Sarayevu dışında Mesnevî derslerinin Mostar, Travnik, Visoko ve Yanya gibi Bosna Hersek’in çeşitli şehirlerinde yapıldığını kaynaklardan öğrenilmektedir. Ancak bahsettiğimiz şehirlerin hiç birinde Mesnevî dersleri Sarayevu’daki gibi devamlılığını koruyamamıştır. Hatta Mesnevî’nin kaynağı olarak kabul edilen Konya’da bile bu derslerin ve okumaların kesintiye uğradığını biliyoruz.¹⁸⁷

(2) Mostar’da Mesnevî Dersleri

Osmanlı Devleti’nde Fars Dili ve Edebiyatı açısından önemli merkezlerden biri sayılan Mostar, zengin bir Mesnevî okuma geleneğine sahiptir. Mesnevî’nin en önemli şarihlerinden Mustafa Sururi (ö. 1562) ve Sudi Bosnevi’nin (ö. 1598) bu bölgeden geldikleri bilinmektedir. Bunların yanında Mostar’da Mesnevî geleneğinin tahsis edilmesi için büyük çabalar sarf eden Derviş Paşa Bayezidagiç’tir. Derviş Paşa, doğum yeri olan Mostar’da bir cami, medrese, kütüphane, kervansaray ve birkaç dükkân yaptırmıştır. Vakfiyesinde, kurduğu medresede, müderrisinin iyi bir Mesnevîhan olmasını ve yine Mostar’ın çeşitli camilerinde (Podhum Cami, Sinan Paşa Cami,

¹⁸⁴ Emina Lelić, “Čitajući Rumija u Sarajevu Sarajevski Mesnevihani (Mathnawikhan)”, *Kelamu’l Şifa*, S. 14, Kaćuni, Hastahana Mesudije, 2007, s. 46.

¹⁸⁵ Lelić, “Čitajući Rumija u Sarajevu Sarajevski Mesnevihani (Mathnawikhan)”, a.g.m., s. 47.

¹⁸⁶ Šaban Gadžo, a.g.m., s. 11.

¹⁸⁷ Šaban Gadžo, a.g.m., s. 12.

Vuçiyakoviç Cami ve Sultan Selim Cami) haftanın dört gününde Mesnevî okunması ve tercümeleleri yapılmasını şart koşmuştur. Kendisi de şair ve Mesnevîhan olan Derviş Paşa, Ahmed Sudi'nin öğrencisidir. Osmanlıca ve Farsça divanları vardır. Mesnevî'ye büyük ilgisinden dolayı, Mesnevî gibi bir eser nazmetmeye başladığı, ancak rüyasında Mevlana'yı gördükten sonra bu işten vazgeçtiği bahsedilmektedir.¹⁸⁸ Derviş Paşa'dan sonra Mostar'da Mesnevî okumalarını, Şeyh Fevzi Mostari devam ettirmiştir. İstanbul Galata Mevlevîhanesi'nde eğitim aldıktan sonra Mostar'a dönüp buradaki Mevlevî Tekke'nin ve Daru'l Mesnevî'nin başına geçip Mesnevî okumalarını tekrar canlandırmıştır. Şeyh Fevzi'den sonra Mostar'daki Mesnevîhanlar hakkında detaylı bilgi mevcut değildir. Ancak Mesnevî derslerinin 1890 yılına kadar Kargöz Bey Medresesi'nde sürdürüldüğü bilinmektedir.¹⁸⁹

Günümüzde Mostar'da Mesnevî okumaları yapılmamakla beraber alanla ilgili bazı akademik çalışmaların Mostar'da yapıldığına şahit olunmaktadır. Buna örnek olarak, bizim de tezde kaynak olarak kullandığımız, Muamer Kodriç'in 2011 yılında "Kazivanja iz Mesnevije" (Mesnevî Dersleri) ve 2012 yılında Sedad Dizdareviç'in "Mevlana u Bosni" (Bosna'da Mevlana) çalışmaları zikredilebilir.

(3) Travnik'te Mesnevî Dersleri

Daha önce bahsi geçen Korkut Ailesi'nin, Travnik'teki Nakşibendî Tarikatın faaliyetlerini yürütürken, Mesnevî okumaları da yaptıkları bilinmektedir. Muhammed Hazım Korkut Efendi'nin (ö.1920) Travnik'te Mesnevî dersleri yaptığı kaynaklarda geçmektedir.¹⁹⁰ Bunun yanında Hüsnü Numanağić'in Travnik'teki müftülük görevi sırasında çeşitli yerlerde Mesnevî derslerini sürdürdüğü bilinmektedir. Numanağić'in Travnik'te Cika sokağında Mesnevî dersleri yaptığı ev, günümüze kadar ayakta kalabilmiştir.¹⁹¹

¹⁸⁸ Mehmed Mujezinović, "Neki naši književnici Mevlevije", *Šebi Arus godišnjak Tarikatskog centra*, S.13., Sarajevo, Tarikatski centar Sarajevo, 1991, ss. 53-56.

¹⁸⁹ Sabaheta Gačanin, "Katedra Mesnevije Derviš-paše Bajezidagića u Mostaru", *Život, djelo i vrijeme Derviš-paše Bajezidagića: naučni skup 10. i 11. oktobar 2003. godine u Mostaru*, Mostar, BZK Preporod, 2005, s. 118.

¹⁹⁰ Žutić, a.g.m. s. 247.

¹⁹¹ Numanağić, a.g.e., s. 72.

(4) Visoko'da Mesnevî Dersleri

Hüsnü Numanagiç, Visoko'da inşa ettirdiği tekkede de Mesnevî okumaları yapmış,¹⁹² ancak vefatından sonra Visoko'da Mesnevî okumalar durmuştur. Visoko Nakşebendî Tekkesinde seyrüsülükünü tamamlayan Ahmed Meşiç 1972-1976 yılları arasında burada Mesnevî okumaları yapmıştır. Bu okumalar sırasında 1570 beyit tercüme eden Meşiç, bu tercümelerin bazılarını Şebi Arûs yıllığında yayınlanmıştır.¹⁹³

(5) Tuzla'da Mesnevî Dersleri

Visoko'dan Tuzla'ya göç eden Ahmed Meşiç, Mesnevî derslerine vefatına kadar Tuzla'da devam etmiştir. Özellikle, pazar günleri Tuzla Yala Camisi'nde derslere devam eden Meşiç 20 Haziran 1990 yılında Bosna Hersek İslam Birliği tarafından onay alarak, Tuzla'da Daru'l-Mesnevî kurmuştur.¹⁹⁴ Ahmed Meşiç'in vefatından sonra onun ismini taşıyan tekkede öğrencisi İzet Pajeviç tarafından Mesnevî okumaları devam ettirilmiştir. Son dönemlerde Tuzla'da Mesnevî okumaları Fuad Hacımeroviç tarafından yapılmaktadır.¹⁹⁵

b. Son Dönemde Öne Çıkan Bazı Mesnevîhanlar

Daha önce de bahsettiğimiz gibi, günümüzde Balkanlarda Mevlevîlik, sadece Bosna Hersek'te faal bir şekilde devam etmektedir. Son yüzyılda tarikat ve tekkeler açısından zor sayılan dönemde, Bosna Hersek'te tasavvufun yaşatılması ve korunması için çaba gösteren dört kişiden bahsedilebilir. Bunlar, her yönleri ile Bosna Hersek tasavvuf ve dini hayata damga vurmuş, derin izler bırakmışlardır. Yaptıkları Mesnevî Dersleri ile, Bosna Hersek'te Mevlevîliğin ve Mesnevî'nin yanı sıra İslam'ın korunmasını da sağlamışlardır.

(1) Muhammed Cemaleddin Çauşeviç

Cemaleddin Çauşeviç 1870 yılında Bosna Hersek Arapuşa Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Temel din eğitimini babası Ali Efendi'den almış, ardından lise düzeyinde olan Bihaç Medresesi'ni bitirmiş. Medrese'de hocaları arasında Ahmed Sabit Ribîç de

¹⁹² Numanagiç, a.g.e., ss. 95-109.

¹⁹³ İzet Zikjri Pajeviç, "Şejh Hadži Ahmed ef. Meşiç (derviş Ahmed Nuruddin) Mesnevihan (prevodilac i predavač Mesnevijske) iz Tuzle", *Kelamu'l Şifa*, S.14, Kaćuni, Hastahana-tekija Mesudija, 2007, s. 51.

¹⁹⁴ Pajeviç, a.g.m., ss. 52-53.

¹⁹⁵ Gadžo, a.g.m., s. 7.

bulunmaktadır.¹⁹⁶ On yedi yaşında iken eğitim nedeniyle İstanbul'a gitmiştir. İstanbul'a gittikten sonra Mehmed ismini kullanmaya başlamıştır. Öğrenciliği sırasında İstanbul'daki bazı dergilere yazılar yazmıştır. Burada dönemin önde gelen müderrislerden Tokatlı Salih Efendi, Hasan Hüsnü Efendi ve Ali Nevşehirli'den dersler almıştır. Bunların yanında, yine dönemin önemli Mevlevîlerinden Galata Tekkesi Şeyhi, Muhammed Esad Dede'den Farsça ve Mesnevî dersleri almıştır.¹⁹⁷ 1903 yılında başarılı bir öğrenci olarak Mekteb-i Hukuk'tan mezun olmuştur. Mekteb-i Hukuk'tan mezun olunca İstanbul'da kendisine bazı görevler teklif edildiyse de Sarayev'o'ya dönmeyi tercih etmiştir.¹⁹⁸ Aynı yılı Bosna Hersek'e dönünce Sarayevska Gimnaziya Lisesi'nde Arapça hocası olarak göreve başlamış, 1905 yılında Ulema Meclisi üyeliğine tayin edilmiştir. 1909 yılında ise Sarayev'o Şeriat Kadılık Okulu'na hoca tayin edildiyse de aldığı düşük statüden dolayı görevinden istifa etmiştir. Bundan sonra maddi sıkıntılar yaşadığı ve İstanbul'a dönmeyi bile düşündüğü görülmektedir. Ancak 1913 yılında Hafız Süleyman Şarac, 1913'te İslam Birliği başkanlığı vazifesinden ayrılınca Mehmed Cemaleddin Çauşeviç bu makama aday gösterilmiştir. Ancak Avusturya-Macaristan Krallığı adaylığı onaylamadığı için Bosna Hükümeti tarafından karar iptal edilmiş, kurulun ikinci toplantısında tekrar aday gösterilerek kamuoyunun baskısıyla 27 Ekim 1913 tarihinde Bosna Hersek İslam Birliği Başkanı seçilmiştir.¹⁹⁹ I. Dünya Savaşı'nın ardından kurulan Krallık Yugoslavya'da ilk İslam Birliği Başkanı seçilmiştir. 1929'da Yugoslavya Adalet Bakanı'nın sunduğu Müslümanların din ve eğitim özerkliği statüsünün kaldırmasıyla ilgili kanununa destek vermiş, ancak bu desteğinden kaynaklanan olumsuz tepkilerden dolayı 1930 yılında görevinden istifa etmiş ve kısa bir süre sonra da emekliliğe ayrılmıştır.²⁰⁰

Gayret, Tarik, Muallim, Behar, Novi Behar, Misbah, Yeni Misbah, Glasnik gibi yerli dergilerde birçok makalesi olan Çauşeviç, Bosna Hersek'te eğitim alanında köklü reformlar gerçekleştirmiştir. Kur'an kurslarında Türkçe yerine Boşnakça öğrenimi başlatılmış, ayrıca Boşnakça için Arap harfleriyle yeni bir alfabe hazırlanıp bazı

¹⁹⁶ Alija Nametak, *Sarajevske Uspomene*, hzr. Fehim Nametak, Hrvatska Sveučilišna Naklada, Zagreb, 1997, ss. 46-49.

¹⁹⁷ Samir Beglerović, "Angažirani intelekt i praktični tesavvuf: Jedan portret Muhammeda Džemaludina Čauševića", *Znakovi Vremena*, S. 65-66, Sarajevo, Naučno Istraživački Institut Ibni Sina, 2014, ss. 27-39.

¹⁹⁸ Muhammed Aruçi, "Mehmed Cemaleddin Çauşeviç", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C.28, s. 448.

¹⁹⁹ Nametak, a.g.e., ss. 46-49.

²⁰⁰ Aruçi, "Mehmed Cemaleddin Çauşeviç", a.g.m., s. 448.

eserlerin yayımlanması sağlanmıştır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Sarayevo'da "Okruzna Medresa" (Bölge Medresesi) Lisesi'nin açılmasına vesile olmuştur. Bunun ardından da, daha sonraki dönemlerde fakülte seviyesine çıkartılan, "Šerijatska Gimnazija" (Şeriyat Lisesi) açılmasını gerçekleştirmiştir.²⁰¹

Osnove Islamske Vjere (İlmihal), Selnama - Kalendarz (Mekteb), Vazovi (Vaazlar), Kratka Istorija Islama (İslam'ın Kısa Tarihi), Dedini Menakibi (Dede Hatıraları), Islamski Velikani (İslam Büyükleri) isimli eserleri bulunmaktadır. Yaptığı iki çeviri ise kayda değerdir:

"Vasijetnama" (Birgivi'nin Vasiyetname'sinin Boşnakça'ya tercümesi olup, kendisinin Mehmed Cemaleddin Çauşevic'in ortaya koyduğu alfabeyle yayımlanmıştır);

"Kur'an Časni" (Kur'an-ı Kerim). Hafız Muhammed Pandza ile birlikte Kur'an-ı Kerim'in Boşnakça'ya çevirsini yapan Çauşeviç'in dipnotları kendisine aittir.

Tüm bu görevleri yanında Mehmed Cemaluddin Çauşeviç, Sarayevo'da 17 yıl Mesnevî dersler yapmıştır. Başlangıçta, 1911-1918 yılları arasında İsa Bey Tekkesi'nde Mesnevî okumalara başlayan Çauşeviç, tekkelerin kapatılmasıyla birlikte kendisi gibi mesevihan olan ve yakın arkadaşı Muyaga Merhemiç'in evinde (1918-1928) devam etmiştir. Dönemin itikadi tartışmalarından dolayı Muyaga Merhemiç ile ters düşünce Mesnevî okumalarına son vermiştir. Yaptığı dersler ağırlıklı olarak kendi yorumlarından oluşurken, her bir ders adeta vaaz niteliğindedir. Bazı zamanlarda, bir derste sadece birkaç beyit yorumlamıştır. Bu nedenle 17 yıllık uzun bir süre içerisinde Mesnevî'nin yalnızca bir cildini yapabilmıştır.²⁰² Mesnevî'ye hizmetinden dolayı 1914 yılında Bosna Hersek İslam Birliği Başkanlığı'na atanma törenine İsa Bey Tekkesi'nin şeyhi Ruhi de katılmıştır. Çauşeviç, batınî ve zahirî ilimler arasında fark yapmamış ve tüm bu görevleri sırasında tasavvufu olan bağıni koparmamıştır. Mesnevî okumaları yanında Abdurrahman Sirri'nin türbesini ve tekkesini sıkça ziyaret ettiği

²⁰¹ Lelić "Čitajući Rumija u Sarajevu Sarajevski Mesnevhani", a.g.m., s. 44.

²⁰² Gadžo, a.g.m., s. 8.

bilinmektedir.²⁰³ 28 Mart 1938 yılında Sarajevo'da vefat etmiş ve Gazi Hüsrev Bey Camii avlusunda defnedilmiştir.²⁰⁴

(2) Mustafa - Muyaga Merhemiç

Mustafa Muyaga Merhemiç, 4 Ocak 1877 yılında Sarajevo'da doğmuştur.²⁰⁵ Temel dini eğitimini Sarajevo'daki mektep ve rujdiye okullarında tamamladıktan sonra ailesinin kurduğu Merhemiç Medresesinde okumuş, ardından Şeriyat ve Şarkiyat okullarını tamamlamıştır. Hiçbir zaman resmi görev almayan Merhemiç, geçimini ticaretle sağlamıştır.²⁰⁶ Merhemiç sürekli kendini geliştirmiş, Sarajevo'da çeşitli hocalardan dersler almıştır. Çalışmalarında özellikle yabancı dillere ağırlık vermiş ve genç yaşta Farsça, Türkçe, Arapça ve Almanca gibi dilleri öğrenmiştir.²⁰⁷ 1893 yılında annesi ile hacca gitmiş, Hac dönüşü ve annesin vefatı ile ticareti bırakıp Türkiye'ye tekrar eğitim sebebiyle gitmiştir. Türkiye'deki eğitimi sırasında Anadolu'nun birçok şehrini gezen Merhemiç, Konya ve Mevlana Türbesi'ni de ziyaret etmiştir. Burada bir süre kalan Merhemiç, Mevlevîlik hakkındaki bilgilerini ve Fars Dilini pekiştirmiştir.²⁰⁸ Türkiye'den döndükten sonra, kendi evini ilmi halkaları için tahsis etmiştir. Mehmed Okıç'ın ve Ahmed Burek'in Tefsir derslerini Muyaga'nın evinde yaptığı bilinmektedir.²⁰⁹

Bilgisi ve doğu dillerine hâkimiyeti nedeniyle kendisine bazı dersler vermesi konusunda ısrar edilmiştir. Böylece Merhemiç, Pendi Attar, Hafız Şirazi'nin Divanı, Şeyh Sadi'nin Gülistanı gibi klasik Farsça eselerden birçok ders vermeye başlamıştır. Bu dersler dışında Miraciyye, Bedriyye ve Şebi Arus gibi birçok önemli merasim düzenlenmiştir. Ayrıca Cemaluddin Çauşeviç'in yaptığı tüm Mesnevî derslerine katılarak, tercümelerini de asiste etmiştir.²¹⁰ Çauşeviç'in vefatından sonra,

²⁰³ Beglerović, "Angažirani intelekt i praktični tesavvuf: Jedan portret Muhammeda Džemaludina Čauševića", a.g.m., ss. 27-39.

²⁰⁴ Lelić, "Čitajući Rumija u Sarajevu Sarajevski Mesnevhani", a.g.m., s. 44.

²⁰⁵ Fejzullah Hadžibajrić, "Dvadesetogodišnjica smrti hadži Mujage Merhemića (1959-1979)", *Kelamu'l Šifa*, S. 38-39, Kačuni, Hastahana Tekija Mesudija, 2014, s.101.

²⁰⁶ Alija Nametak, "Hadži Mujaga Merhemić", *Glasnik VIS-a*, S. 4-6, Sarajevo, Vrhovno Islamsko Starješinstvo u FNRJ, 1959, ss. 267- 269.

²⁰⁷ Ferhat Šeta, "Hadži Mujaga Merhemić (1877-1959) Život i djelo", *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, S. 17-18, Sarajevo, Gazi Husrev-begova biblioteka, 1996, s. 335.

²⁰⁸ Nametak, a.g.e., ss. 35-37.

²⁰⁹ Samir Beglerović, a.g.e., s. 255.

²¹⁰ Fejzullah Hadžibajrić, " Dvadesetogodišnjica Smrti Hadži Mujage Merhemića (1959 – 1979): Vjerske svečanosti u domu hadži Mujage Merhemića", *Kelamu'l Šifa*, S. 38-39, Kačuni, Hastahana Tekija Mesudija, 2014, s. 108.

etrafındakilerin talepleri üzerine 1942 yılında Mesnevî okumalarına başlamıştır. II. Dünya Savaşı'nın zorlu yılları sırasında dersler gizli de olsa devam etmiştir. 17 yıl Mesnevî okumalarını devam ettiren Merhemiç, 1958 yılında Mesnevî'nin tamamını tercüme ve şerh etmiştir. Mustafa Muyaga Merhemiç, 23 Mart 1959 yılında Sarayevo'da vefat etmiştir.²¹¹ Sarayevo Hambina Carina mezarlığına defn edilmiştir.²¹²

(3) Feyzullah Hacibayriç

Feyzullah Hacibayriç, 12. Ocak 1913 tarihinde Sarayevo'da doğmuştur.²¹³ Temel dini eğitimini Ahmed Burek (ö.1948) Efendi'den aldıktan sonra, Gazi Hüsrev Bey Medresesi'nde okumuştur.²¹⁴ Ardından Felsefe Fakültesi Şarkiyat Bölümü'nden mezun olmuştur.²¹⁵ Ahmed Burak haricinde Muhammed Tufo (ö.1939), Mehmet Hanciç (ö. 1944) , Hacı Muyaga Merhemiç (ö.1959) ve Kasım Dobraça (ö.1979) gibi dönemin Bosna Hersek'inde önemli âlimlerin derslerine katılmıştır.²¹⁶ Gazi Hüsrev Bey Medresesi'ni bitirdikten sonra Sarayevo'nun çeşitli okullarında din öğretmenliği yapmıştır.²¹⁷ 1943 yılında Ulema Meclis üyeliğine tayin edilmiştir. 1947-1953 yılları arasında Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde baş kütüphaneci olarak görev yapmıştır. Bunların yanı sıra Gazi Hüsrev Bey Medresesi'nde hocalık, Sarayevo'nun bazı camilerinde imam hatiplik yapmıştır. Emekli olduktan sonra bile Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'nde görev yapmaya devam etmiştir.²¹⁸

Feyzullah Hacibayriç önceki iki Mesnevîhan'ın aksine tasavvuf ve tarikatlara sevgisini ve bağlılığını gizlememiş ve şeyhlik unvanını açık bir şekilde kullanmıştır. Hacibayriç'in tarikata intikal etmesi, 1939 yılında Kâdirî Tarikatı Şeyhi Kosovalı Selim Sami Yaşar (ö. 1959) ile karşılaşmasıyla olmuştur. Hacibayriç Şeyh Sami'ye bağlandıktan sonra, şeyhin vefatına kadar her sene Kosova'ya ziyaretine gitmiştir.²¹⁹

²¹¹ Lelić, "Čitajući Rumija u Sarajevu Sarajevski Mesnevihani", a.g.m., s. 44.

²¹² Aida Kadrija, "Hadži Mustafa Mujaga Merhemić", Majka i dijete, 2012, <http://majkaidijete.ba/edukacija-2/velikani-bosne-i-hercegovine/item/156-had%C5%BEi-mustafa-mujaga-merhemi%C4%87> (13.08.2016)

²¹³ Beglerović, a.g.e., s. 26.

²¹⁴ Mahmud Traljić, *İstaknuti Bošnjaci*, Sarajevo, El Kalem, 1998, s. 90.

²¹⁵ Gadžo, a.g.m., s. 9.

²¹⁶ Mahmud Traljić, "Šejh hadži Feyzullah Efendija Hadžibajrić", *Kelamu'l Šifa*, S. 4, Kaćuni, Hastahana Tekija Mesudija, 2005, s. 17.

²¹⁷ Beglerović, a.g.e., s. 30.

²¹⁸ Traljić, a.g.m., s. 17.

²¹⁹ Beglerović, a.g.e., s. 168.

Ayrıca 1965 yılında İstanbul Kasımpaşa'daki Ayn Ali Baba Dergâhı'nın Kadiri-Rufaî Şeyhi Muhyiddin Ensari'den icazetname, aynı sene hac dönüşü Bağdat'ta Yusuf Geylani'den Kadiriyye hilafetnamesi almıştır. Bunun dışında Nakşibendîyye, Rifaîyye-Bedevîyye, Mevlevîyye ve Şazelîyye tarikatlarına İstanbul, Mekke ve Tanta'da intisap etmiştir.²²⁰

1952 yılında Yugoslavya'da tarikat faaliyetlerinin yasaklandığı dönemde, Şeyh Feyzullah Hacibayriç'in tarikatları ve tekkeleri meşrulaştırma çalışmaları sonucunda 1974 yılında Kosovalı Rifai Şeyhi Cemali Şehuon (ö. 2004) ile Yugoslavya Tarikatlar Birliği'ni (ZİDRA) kurmuştur. Bu birliğin ana amacı; kurumun, Yugoslavya'da tasavvuf araştırmaları ve temsili konusunda baş kurum haline gelmesidir.²²¹ Bunun yanında Bosna Hersek'te Tarikatlar Merkezi'nin kurucusudur.²²²

Ferhadiya Cami'nde verdiği Hadis derslerinin yanı sıra, Hacı Sinan Tekkesi'nde düzenlediği Miraciye ve Bedriyye Merasimleri ile Şeyh Feyzullah, Sarayevonun dini hayatını önemli ölçüde etkilemiştir. Hacı Muyaga Merhamiç'in vefatından sonra 1965 yılında Mesnevî derslerine başlamıştır. İlk başta kendi evinde, ardından da Abdullah Foçak'ın evinde yaptığı bu dersleri 1969 yılında Hacı Sinan Tekkesi'ne taşımıştır.²²³ Şeyh Hacibayriç'in, tekkenin bir bölümünü sadece Mesnevî okumalarına ayırması nedeniyle, daha sonraki dönemlerde bu bölümü Daru'l-Mesnevî olarak anılacaktır.²²⁴ Okumaları sırasında Hacibayriç Mesnevî'nin iki cildini tercüme ve şerh etmiş ve üçüncü cilde başlamıştır. Ancak geçirdiği ani rahatsızlıktan dolayı Mesnevî okumalarını Halid Hacimuliç'e bırakmıştır. Feyzullah Hacibayriç'in yaptığı tüm dersler Abdullah Foçak tarafından kaydedilmiştir. Bu kayıtlar sayesinde 1985 yılında tercümenin birinci cildi ve 1987 yılında ikinci cildi yayınlanmıştır.²²⁵ Tercümelerin yanında Mevlevî kültürünün Bosna Hersek'te yaşatılması açısından düzenlenen Şebi Arûs kutlamalarına

²²⁰ Lelić, "Čitajući Rumija u Sarajevu Sarajevski Mesnevihani", a.g.m., s. 45

²²¹ Lelić, "Čitajući Rumija u Sarajevu Sarajevski Mesnevihani", a.g.m., s. 46

²²² İslam Birliğine bağlı olarak çalışan bu kurum 1977 yılında kurulmuş ve ZİDRA ile işbirliği içerisinde olmuştur. Bosna Hersek'in faaliyet gösteren tüm tarikatların üye olduğu bu kurumunun, temsilciği uzun yıllar boyunca Hacı Sinan ve Potok tekkelerinde bulunurken, 2016 yılında Moriça Han'a taşınmıştır. Günümüzde başında Şeyh Siiri Hacimeyliç bulunmaktadır. Amacı ve faaliyetleri açısından Osmanlıdaki Meclisi Meşayih kurumunu anımsamaktadır. Bunun dışında Mesnevi okumaları ve Şebi Arus kutlamaları düzenlemek gibi faaliyetleri vardır. Detaylı bilgi için Bkz. Feyzullah Hadžibajrić, "Historijat Tarikatskog Centra u BiH", *Kelamu'l Şifa*, S. 20, 2009, s. 24.

²²³ Traljić, a.g.m., s. 17.

²²⁴ Gadžo, a.g.m., s. 10.

²²⁵ *Kelamu'l Şifa*, "Şejh Abdullah Foçak", S. 28 - 29, Kačuni, Hastahana-tekija Mesudija, 2011, ss. 79.

verdiği katkısı önemlidir. Feyzullah Hacibayriç 22 Nisan 1990 yılında vefat etmiştir ve Feletiçi mezarlığına defnedilmiştir.²²⁶

Eserleri:

- Mugaya Merhemiç hakkında bir monografidir: (Hadži Mujaga Merhemić, Separat, Sarajevo, 1959),

-İlmihal, temel dini bilgileri içeren bu kitap 1963 yılında Sarajevo’da basılmıştır. Daha sonra 1969 yılında kitap Arnavutçaya da çevrilmiştir.²²⁷ Bu eserin günümüze kadar 10 baskısı yapılmıştır (İlmihal za prvi stupanj vjerske obuke, Sarajevo, 1978).

-Seyahatname ve Anılar: Kitap, Hacibayriç’in ölümünden sonra 2002 yılında İsveç’te basılmıştır (Putopisi i nekrolozi, MOS Švedske, Štokholm, 2002).

Çevirileri:

- Mevlâna Celaleddin Rûmî, *Mesnevî*, I.Cilt, (Sarajevo, 1985)
- Mevlâna Celaleddin Rûmî, *Mesnevî*, II.Cilt, (Sarajevo, 1987)
- Mustafa Fevzi ibn Numan, *Miraciye*, (Sarajevo, 1969)
- Şeyh Selim Sâmi Yaşar, *Tuhfa*, (İsveç 1996)

Bu kitapların dışında Şeyh Hacibayriç birçok makaleyi de Bosnakça’ya tercüme etmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Şeyh Selim Sâmi Yaşar, *Allah’ın Varlığı*,²²⁸
- Abdulkadir Geylanî, *Hasb-i Hal-i Salik*,²²⁹
- Mustafa Fevzi ibn Numan, *Seyr-ü Sülük* ²³⁰
- Ali Tantavî, *Müslüman Kimdir?*,²³¹

²²⁶ Enes Durmišević, “ Hadži Feyzullah ef. Hadžibajrić (1913 -1990), *Kelamu’l Šifa*, S. 40-41, Kaćuni, Hastahana-tekija Mesudija, 2014, s. 83.

²²⁷ Feyzullah Hadžibajrić, *İlmihal - Kryesia e Bashkesise se fese islame ne Republikën Soc. te Serbise*, Priština, 1968.

²²⁸ Selim Sami Jašar, “Bog Ima i Postoji”, *Glasnik VIS XXVIII*, Sarajevo 1965., S. 11-12, ss. 433-434.

²²⁹ Abdulkadir Geylani, “Hasb-i Hali Salik”, *Zbornik radova Prvog simpozija: Tesavvuf-islamska mistika*, Zagreb 1988, ss. 153-155.

²³⁰ Mustafa Fevzi Numan, , “Sejru Suluk”, *Islamska misao*, Sarajevo 1986, S. 87, s. 18-21.

- Şeyh Muhammed Feki, *Yedi Makam Hakkında*,²³²

Makaleleri

Hacıbayriç'in ayrıca el-Hidaje, Glasnik, Islamska Misao, Preporod, Takvim, Anali GHB, Zemzem, Şebi Arus gibi dergiler ve yıllıklarda 150'den fazla makalesi bulunmaktadır. 1936 yılında 'Müslüman Nasıl Olmalı?' (Kakav Treba da je Musliman)²³³ yayımladığı ilk makalesidir. Makalelerinden bazıları şunlardır:

- 'İslam Dergisi',²³⁴
- 'Sarajevo'daki Tarikat Merkezinin Faaliyetleri',²³⁵
- 'Şeyh Abdülkadir Geylani Hakkında İki Kitap',²³⁶
- 'Hacı Muhammed Efendi Paşiç',²³⁷
- 'Konya ve Konya-Sarajevo İlişkileri Hakkında',²³⁸
- 'Sûfi'nin Namazı',²³⁹
- 'Dünyanın Büyükleri Listesinde Yunus Emre (1249-1322)',²⁴⁰
- 'Tasavvuf – Sufi Terimleri Küçük Sözlüğü',²⁴¹
- 'Mevlana Celaleddin Rûmî',²⁴²

²³¹ Ali Tantavî, "Ko je Musliman, *El Hidaje* IV, Sarajevo 1941, S. 7-8, ss. 180-184.

²³² Muhammed Feki, "O Sedam Makama", *Zemzem*, S. 16, Sarajevo 1984, sy. 5-6, ss. 34.-35.

²³³ Fejzullah Hadžibajrić, "Kakav Treba da je Musliman", *Pravda*, Sarajevo 1936, s. 9.

²³⁴ Fejzullah Hadžibajrić, "Časopis Islam", *Glasnik VIS*, S. 28, Sarajevo 1965, s. 255.

²³⁵ Fejzullah Hadžibajrić, "Djelatnost Tarikatskog Centra u Sarajevu", *Šebi Arus*, Sarajevo 1990, ss. 17-33.

²³⁶ Fejzullah Hadžibajrić, "Dvije Knjige o Šejhu Abdulkadir Gejlaniju", *Glasnik VIS XLVII*, Sarajevo 1984, ss. 775-780.

²³⁷ Fejzullah Hadžibajrić, "Hadži Muhammed ef. Paşić", *Preporod XI*, S. 16/240, Sarajevo 1980, s. 18.

²³⁸ Fejzullah Hadžibajrić, "O Konji i Vezi Sarajeva s Konjom", *Glasnik VIS-a*, Sarajevo 1967, S. 3-4, s. 134-138.

²³⁹ Fejzullah Hadžibajrić, "Namaz Sufije", *Islamska misao IX*, Sarajevo 1987., S. 97-98, s. 15-16.

²⁴⁰ Fejzullah Hadžibajrić, "Junus Emre na Listi Velikana Svijeta", *Preporod III*, Sarajevo 1972, s. 9.

²⁴¹ Fejzullah Hadžibajrić, "Mali Riječnik Sufijsko Tarikatskih Izrazi", *Šebi Arus*, Sarajevo 1988, s. 65-114.

²⁴² Fejzullah Hadžibajrić, "Mevlana Dželaluddin Rumi", *Glasnik VIS-a XII(XXIV)*, Sarajevo 1962, s. 16.

(4) Halid Hacimulić

1916 yılında Sarajevo'da doğan Halid Hacimulić temel dini eğitimini, imam olan babası Ali Efendi'den almıştır. Hafız bir aileden gelen Hacimulić'in, ailenin bu mirasına sahip çıkarak daha sekiz yaşında iken hafız olduğu ve hayatı boyunca on dokuz hafız yetiştirdiği kaydedilmektedir. İlk ve ortaokulundan sonra 1937 yılında Şeriat Lisesini, ardından da Şeriat Yüksek Okulunu bitirdi. 1942 yılında Zagreb'de Felsefe Fakültesi Edebiyat Bölümü'nden, 1955 yılında ise Sarajevo Felsefe Fakültesi Şarkiyat Bölümü'nden mezun oldu.²⁴³ İkinci Dünya Savaşı sırasında Sarajevo Yatırım Bankasında çalıştı. 1947 ile 1960 yılları arasında ise Vakıflar Müdürlüğü'nde, 1961 ile 1981 yılları arasında emekliye ayrılıncaya dek Gazi Hürev Bey Kütüphanesi'nde kütüphaneci olarak görev yapmıştır. 1983 ile 1986 yıllar arasında Sarajevo Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde Kuran-ı Kerim derslerine girdi.²⁴⁴

Halid Hacimulić uzun yıllar Sarajevo'nun çeşitli camilerinde imam-hatiplik görevi yaptı. Ancak Hacimulić'in ismi, Kanuni Sultan Süleyman adına yaptırılan Careva (Hünkâr) Camisi ile özleşmiştir. 1968 ile 1994 yılları arasında Hacimulić, Careva Camisi'nde binden fazla hutbe vermiş, bu hutbelerin bazıları da İslam Birliği'nin resmi gazetesi Glasnik'te yayınlanmıştır. Bilindiği kadarıyla geçimini sadece Gazi Hürev Bey Kütüphanesi'nden aldığı maaştan sağlayan Hacimulić, imamlık ve diğer yaptığı görevler için maaş almamıştır.²⁴⁵

Feyzullah Hacibayrić hastalanınca Mesnevî okumalarını Hacimulić devralmıştır. Bir süreliğine kendi evinde, 1988-1992 yılları arasında ise Nadmlini Tekkesi'nde Mesnevî dersleri vermiştir. Bosna Hersek Savaşı sebebiyle Mesnevî okumalarına ara vermek zorunda kalmıştır. Fakat bu süreçte Mesnevî sadece Şeb-i Arûs kutlamalarda okutulmuştur. Hacimulić, 2004 yılında Mesnevî derslerini kendi evinde tekrar başlatmış ve bu dersler sırasında Mesnevî'nin tamamını şerh etmiştir. Daha önceki Mesnevîhanlardan farklı olarak her dersi önceden yazıp aktarmıştır.²⁴⁶ Mesnevî'nin bir kısmını ezbere bildiği ve iyi izah ettiği için öğrenciler kendisine "Hodajuća Mesnevija"

²⁴³ Seid Abedpuor, "Hadži hafiz Halid efendija Hadžimulić Tradicija i društvo", *Znakovi Vremena*, C. 13, S.50, Sarajevo, 2010, s. 13.

²⁴⁴ Asim Zubčević, "Hadži hafiz Halid ef. Hadžimulić", *Zbornik radova Fakulteta İslamskih Nauka u Sarajevu (FIN)*, S.15, Sarajevo, Fakultet İslamskih Nauka u Sarajevu, 2011, s. 537.

²⁴⁵ Šaban Gadžo, "Hadži hafiz Halid ef. Hadžimulić", *Kelamu'l Šifa*, S. 26-27, Kaćuni, Hastahana-tekiija Mesudija, 2011, s. 128.

²⁴⁶ Lelić, "Čitajući Rumija u Sarajevu Sarajevski Mesnevîhani", a.g.m., s. 47.

(Yürüyen Mesnevî) lakabı takmışlardır. Mesnevî okumalarını vefatına kadar sürdürmüş, vefat etmeden kısa bir süre önce Mesnevî okumaları devam etmesi için öğrencisi Mehmet Karahociç'i görevlendirmiştir.²⁴⁷

Halid Hacimuliç ilmi şahsiyetinin yanında sakinliği, mütevazılığı, edebi kişiliği, cömertliği ile her zaman ön plana çıkmıştır. 2011 yılında Sarajevo'da vefat etmiş ve Bakır Baba Camisi'nin haziresine defnedilmiştir. 2013 yılında kabrinin üzerine Mesnevî'den beyitlerle süslü bir türbe yapılmıştır.²⁴⁸

(5) Mehmed Karahodziç

Hafız Mehmed Karahodziç 1962 yılında Sarajevo'da doğdu. Cemaledin Çauşević'in yanında Sarajevo'nun en genç Mesnevîhanlarından biridir. Modern eğitimin yanında klasik eğitim görmüştür.²⁴⁹ Yaptığı Mesnevî dersleri son yüzyılın en kalabalık Mesnevî derslerinden biri olarak bilinir. Mesnevî derslerine erkekler dışında çok sayıda kadın da katılmaktadır. 2011 yılında Halid Hacimuliç'in vefatından sonra onun kaldığı yer olan 6. Ciltten Mesnevî okumalarına devam etmiştir. Eylül ayı 2013 yılında İsa Bey Tekkesi yeninden inşa edilince Mesnevî okumalarını buraya taşımıştır. Pek çok eserin müellifi olan Mehmed Karahodziç'in kitaplarından bazıları şunlardır:

- Sufi kitaplarında İsa a.s. (Isa a.s. u knjigama sufija, Samozal, Sarajevo, 2004),
- Yaratma'ya dair kitap (Knjiga o stvaranju, Bemust, Sarajevo, 2003),
- Kurutuluş Gemisi (Lağa spasa, Bemust, Sarajevo, 2006),
- ilim şehrinin aralamış kapısı (Odškrinuta vrata Grada znanja, Bemust, Sarajevo, 2006),
- Kızılderilerin öğütleri (Poruka İndijanaca, Connectum, Sarajevo, 2013),
- I. Mekamat II. Ebu Jezid el - Bistami, III. Nedzmuddin Kubra. Üç ciltten oluşan Allah giden yol adlı kitabı (Put ka Allahu, Sarajevo, 2007),

²⁴⁷ Zubčević a.g.m, s. 538.

²⁴⁸ Gadžo, "Tradicija prevođenja, kazivanja i tumačenja Mesnevije u Sarajevu i nekim drugim mjestima u BiH", a.g.m., s. 11.

²⁴⁹ Gadžo, "Tradicija prevođenja, kazivanja i tumačenja Mesnevije u Sarajevu i nekim drugim mjestima u BiH", a.g.m., s. 11

2. Öne Çıkan Bosnalı Dört Mevlevî Şair

Osmanlı döneminde divan şiiri Türk edebiyatının zirvesi kabul edilir. Mevlevîlerin edebi etkinlikleri ise sanat ve şiir açısından büyüktür. Ancak bu dönemin asıl başarısı sonradan fethedilen yerlerin Osmanlı kültürünün birer öznesi haline getirilmesidir. Boşnaklar, Müslüman olduktan sonra Osmanlı kültürü içinde önemli bir yere sahip olmuşlardır. Bu topraklarda sayıları yüzlerle ifade edilen divan şairi yetişmiştir. Özellikle Sarayevo, Mostar, Travnik, Foça gibi şehirlerin klasik kültür merkezi olma şartlarını fazlasıyla taşıdıkları ortadadır.

Osmanlı döneminde Bosna Hersek'te eserler Arapça, Türkçe ve Farsça olarak yazılırken, Mevlevî çevreler arasında Fars Dili ve Edebiyatı daha çok ilgi görmüş ve okutulmuştur. Bosna Hersek kütüphanelerinde ve ilmi çevrelerde ilk olarak Mevlevîliğin düşünce tarzını oluşturan Mesnevî öne çıkmış, ardından da diğer Farsça el yazmaları; Feriuddin Atarı'nın Pend-namesi ve Mantiku't-tayrı, Sadi'nin Gülistan'ı, Hafız Şirazi'nin Divan'ı, Abdurrahman Cami'nin Baharistan'ı gibi eserler okutulmuş ve rağbet görmüştür.²⁵⁰ Bosna Hersekli Mevlevî şairler genel olarak Fars diline hakim ve eserlerini Farsça olarak telif etmişlerdir. Kaynaklarda Osmanlı Devleti'nin tamamında 320'den fazla şairin bir tarikata bağlı ve bu şairlerin 220'sinin Mevlevî mensubu olduğunu görülmektedir. Bu Mevlevî şairden yirmi beşi Bosna Hersek kökenlidir. Bu da %10'una tekabül etmektedir. Osmanlı Devleti'nin nüfusunun %1'den daha azını Boşnakların oluşturduklarını düşünürsek bunun hiç de küçümsenmeyecek bir rakam olmadığı görülmektedir. Bu istatistikî bilgiler Boşnakların Osmanlı Devleti ve Mevlevî tarikatında edindikleri yerin ve yarattıkları etkinin görülmesi açısından önemlidir. Mevlevî olduğunu bildiğimiz Bosna Hersek şairleri arasında; Ahmed Sudi, Vahdeti Ahmed Boşnak, Derviş Paşa Bayzidağ, Süleyman Mevlevî, Habibi Dede, Tevekküli Dede, Süleyman Mezaki, Zekeriya Sükkeri, Mustafa Boşnak Katib, Ahmed Rüşdi, Sabit Ujiçanın, Nutki Ali Dede, Meyli Gurani, Fadil Paşa Şerifoviç, Nazmi Dede, Servi Dede, Sabuhi, Mehmed Reşid, Fevzi Mostari, Husam Boşnak, Habiba Rizvanbegoviç, Recib Dede, Mehmed Muhteşem Velagiç, Şeyh Vecdi ve Mahmud Atik bulunmaktadır.²⁵¹

²⁵⁰ Džemal Čehajić, "Bosna Hersek'te Mevlevîler", Çev. Muhammed Aruçi, Tasavvuf Kitabı, Haz. Cemil Çiftçi, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2003, s. 743.

²⁵¹ Dizdarević, a.g.e., ss. 144-145.

Yukarıda saydığımız isimler arasında bir ayırım yapmadan, şüphesiz hepsinin Bosna Hersek kültürüne katkısı büyüktür. Ancak bizim ele alacağımız dört isim sadece Bosna Hersek'te değil, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin tamamında adını duyurmuş ve derin izler bırakmayı başarmıştır, Farsça klasikler üzerinde yazdıkları şerhler ile Osmanlı Devleti'nde bu konuda önemli şahıslar haline gelmişlerdir.

a. Ahmed Sudi Bosnevî

Osmanlı döneminde yazılan Farsça klasiklerin şerhinde ve Hafız ile Sadi hakkında yapılan çalışmalarda öne çıkan isimlerden biri şüphesiz Ahmed Sudi Bosnevî'dir. Ancak buna rağmen hayatına dair bilgilerimiz sınırlıdır. Ahmed Sudi, XVI. yüzyılın başlarında Sarayevonun yakınındaki Sudiçi Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Sudi lakabı buradan kaynaklanmaktadır. Temel eğitimini Bosna Hersek'te bitirdikten sonra İstanbul'a giderek yüksek eğitim gören Sudi'nin, burada kimden ders aldığı bilinmemektedir. İstanbul'dan sonra dönemin Fars Dili ve Edebiyatı konusunda önde gelen isimlerden Muslihuddin Lari'den ders almak için Diyarbakır'a gitmiştir.²⁵² Lari'nin Sudi üzerindeki etkisi iki konu olarak değerlendirilebilir, birincisi Lari'nin Fars asıllı olmasından dolayı, Sudi'nin anlamadığı bazı klasikleri çözmesinde yardımcı olmasıdır. İkincisi ise Hafız ve Sadi gibi Şirazlı olmasıdır. Böylece Lârî Sudi'nin Hafız ve Sadi'nin dünyalarını anlamasında ve onların metinlerine nüfuz etmesinde yardımcı olmasıdır. Sudi, Lari'nin dışında Ahmad Kazivani, Sabuhi Bedahşi, Halimi Şirvani ve Hüseyin Harizmi'den dersler aldı.²⁵³ Sudi, İslam ülkelerin birçoğunu gezerek İstanbul'a geri döndü.²⁵⁴ İstanbul'a döndükten sonra Farsça dersleri okutmak adına bir kurs açtı. Ancak kısa bir süre sonra Boşnak asıllı Sokllu Mehmed Paşa'nun da etkisiyle İstanbul Atmeydanı'nda bulunan Gılmân-ı Hassa okuluna müdderis olarak tayin edildi. Fakat Sokollu Mehmed Paşa'nın vefatının ardında emekliye ayrılarak kendini kitap yazmaya adanmıştı. Birçok öğrenci yetiştiren Sudi'nin öne çıkan öğrencileri arasında Derviş Paşa Beyazıdagiç bulunmaktadır.²⁵⁵ Ahmed Sudi'nin vefat tarihi hakkında kesin bilgi olmasa

²⁵² Bašagić, a.g.e., s. 30.

²⁵³ Namir Karahalilović, Munir Drkić, *Ahmed Sudi Bošnjak Komentator perzijskih klasika*, Fondacija Baština Duhovnosti, Mostar, 2014, s. 27.

²⁵⁴ Mujezinović, "Neki Naši književnici Mevlevije", a.g.m., ss. 53-56.

²⁵⁵ Dizdarević, a.g.e., s. 147.

da 1598 yılından sonra vefat ettiği muhtemeldir. Kabri İstanbul'da Aksaray'daki Yusuf Paşa Camisi'nin avlusunda bulunmaktadır.²⁵⁶

Eserleri

Ahmed Sudi'nin çoğu eserini Atmeydanı'daki müderrislik görevinden ayrıldıktan sonra yazdığı bilinmektedir. İyi derece Arapça ve Farsça bilmesine rağmen tüm eserlerini Türkçe yazmıştır. Böylece Osmanlı-Türk kültürüne zengin bir miras bırakmıştır. Sudi'nin eserlerini, Farsça klasiklere yazdığı şerhler ve Arapçadan yaptığı çeviriler olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Hafız'ın Divan'ına Şerhi (Şerh-i Divān-ı Hāfiz) Sadi Şirazi'nin Gulistan'ına Şerhi (Şerh-i Gulistān) ve Sadi'nin Bostan'ına Şerhi (Şerh-i Bostān) yazdığı en meşhur üç eseridir. Kaynaklarda ayrıca Mevlana Celaleddin Rumi'nin Mesnevî'si'ne yazdığı şerhi de geçmektedir. Ancak diğer yazdığı eserler gibi Mesnevî Şerhi'nin metni günümüze ulaşmamıştır.²⁵⁷ Bazı kaynaklara göre bu Mesnevî şerhi öğrencisi Derviş Paşa Beyazidagiç tarafından Mostar'a götürülmüş ve orada kurmuş olduğu Daru'l Mesnevî'de okutulmuştur.²⁵⁸

Sudi'nin Arapça'dan yaptığı tercümelere gelince burada ilk başta Ibn al-Hatib'in gramerle ilgili iki kitabı ile ayrıca Şerh'l-Kâfiye, Tercümetü Kâfiye ve Şerh'ş-Şafıyya gibi eserleri bulunmaktadır. Bu eserleri Türkiye'deki kütüphanelerin yanı sıra Sarayev Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi ve Avrupa'nın bazı önemli kütüphanelerinde de bulmak mümkündür.²⁵⁹

b. Fevzi Mostari

Fevzi Mostari, 1670 ile 1677 yılları arasında Mostar yakınındaki Blagay kasabasında doğmuştur.²⁶⁰ İlk tahsilini Blagay ve Mostar'da tamamladıktan sonra İstanbul'a gitmiş ve Galata Mevlevîhanesi'nde tasavvuf eğitiminin yanında, Farsça ve Mesnevî üzerinde yoğun bir eğitim geçirmiştir. Daha sonra Mostar'a dönmüş ve Mevlevî tekkesinin başına geçmiştir. Tekke'deki vazifesinin dışında özellikle Mesnevî

²⁵⁶ Karahalilović, Drkić, a.g.e., s. 35.

²⁵⁷ Muhammed Aruçi, "Sudi Bosnevi", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C. 37, s. 466.

²⁵⁸ Karahalilović, Drkić, a.g.e., s. 38.

²⁵⁹ Namir Karahalilović-Munir Drkić, a.g.e., s. 39.

²⁶⁰ Dženita Haverić, *Jezik i stil djela Bulbulistan Fevzija Mostarca*, Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo, 2014, s. 3

derslerine önem vermiştir.²⁶¹ Fevzi Mostari, Sudi'den farklı olarak bir tasavvuf şeyhidir. Bahsettiğimiz gibi Tasavvufi eğitimini İstanbul'da tamamlamıştır. Ancak buna rağmen o dönemdeki siyasi olayların dışında kalmamıştır. Boşnaklar'ın Avusturyalılara karşı savaştığı Banya Luka Muharebesine katılmıştır. Banya Luka Muharebesine katılan Fevzi, orada Bosna Valisi Hekimoğlu Paşa ile tanışmış ve büyük ölçüde etkilemiştir. Fevzi en büyük eseri olan Bülbülistan'ı ona hitaben yazmıştır.²⁶² Bülbülistan, Sadi'nin Bostan ve Gülistanı, Cami'nin Baharistanı, İbni Kemal'ın Negaristanı vb. eserler örnek alınarak yazılmıştır. Fevzi'nin kaleme aldığı Bülbülistan, stil açısından daha çok Gülistan ve Baharistan'a benzemektedir ancak onlardan farklı olarak dilinin anlaşılması daha zordur.²⁶³ Bülbülistan, Farsça olmasına rağmen bazı bölümleri Türkçe de yazılmıştır. Bülbülistan'ın diğer bir özelliği ise bir tezkire nevinde olmasıdır. Burada bazı Osmanlı ve Bosna Hersekli şairlerin eserleri hakkında bilgilere yer verilmesi onların unutulmamasını sağlamıştır. Bülbülistan XX. yüzyılın başında Fransızca ve diğer bazı Avrupa dillerine tercüme edilmiştir.²⁶⁴

Fevzi'nin Bülbülistan dışında Türkçe olarak yirmi tane müstakil şiiri daha bulunmaktadır. Bunlardan üç tanesi tezkire (1737 yılındaki Banaya Luka Muharebesi hakkında), bir şarkıye, bir rubai, bir tane mersiye (1707 yılında Şeyh Yuyo'nun vefatı anısına), bir tane münacat ve dokuz ilahidir.²⁶⁵ Fevzi Mostari 1747 yılında Mostar'da vefat etmiştir.²⁶⁶

c. Mehmed Meyli Gurani

Mehmed Meyli Gurani, 1713 yılında Sarayevoda doğmuştur.²⁶⁷ Gurani nisbesinden hareketle nerden geldiğine dair farklı fikirler ortaya konulmuş ise de Fehim Nametak Meyli'nin mecmualardan hareketle Bosnalı olduğunu söylemektedir. Söz konusu mecmualarda Meyli'nin ismi Muhammed Gurani b. Isma'il Bosnevi Meyli

²⁶¹ Džemal Čehajić, *Bulbulistan Fevzi Mostarac*, Kulturni Centar I.R. Iran u BiH, Sarajevo, 2003, s. 12.

²⁶² Dizdarević, a.g.e., s. 149.

²⁶³ Safvet Beg Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci u Islamskoj književnosti*, Zemaljska Štamparija, Sarajevo, 1912, s. 149.

²⁶⁴ Dizdarević, a.g.e., s. 149.

²⁶⁵ Čehajić, *Bulbulistan Fevzija Mostarac*, a.g.e., s. 16.

²⁶⁶ Haverić, a.g.e., s. 3.

²⁶⁷ Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci u Islamskoj književnosti*, a.g.e., s. 152.

olarak geçmektedir.²⁶⁸ O dönem diğer şairlerin olduğu gibi yazdığı şiirlerde ve eserlerde Meyli lakabını kullanmıştır.²⁶⁹ Mehmed Meyli, XVIII. yüzyılda Bosna Hersek'te en aktif şairlerden biriydi. Yazdığı şiirler ve yazılar çeşitli tezkirelerde bulunmaktadır. Meyli, erken yaşlarından itibaren nazımla uğraşmış ve İki Mecmua yazmıştır. Birçok gazel, rubai ve diğer benzer eserleri olan Meyli, daha çok ziyade yazdığı günlüklerle adını duyurmayı başarmıştır. Şimdiye kadar keşfedilen yüzden fazla tarihileri vardır ve hepsi Sarayevo ile alakalıdır.²⁷⁰ Mehmed Mujezinoviç, Meyli'nin ayrıca 82 tane şiirinin varlığından bahsetmektedir.²⁷¹ Ancak bu dönemde birçok kişinin Meyli nisbesini kullandığını göz onunde bulundurursak hepsinin ona ait olduğu iddasına temkinli yaklaşmak gerekir. Çeşitli kaynaklarda ve mecmualarda toplanmış olan eserlerin günümüze kadar hepsi ulaşmış değildir. Başagiç bize örnek olarak Meylinin Karadağa katıldığı sefer sırasında yazdığı şiirin bir kısmını aktarmaktadır.²⁷² Yazdığı şiirlerin dışında Sarayevo'nun önemli binaların kitabe yazılarını da yazmıştı. Bunlara örnek olarak bir kaç tanesi şöyle sıralanabilir:²⁷³

- Sarayevo Muahammed Paşa Camisi,
- Hasan pehlivan Cami onarımı sırasında yazdığı kitabe,
- Sarayevo Cumaşiç Medresesi kitabesi,
- Hoca Kemaluddin Cami onarımı sırasında yazdığı kitabe,
- Aflikovac'ta bulunan Yahyaefendiç çeşme kitabesi.

Meyli'nin Bosna Hersek'te bilinen ve tanınan şair, vaiz, hattat ve şariat mahkemesinin başkâtibi olmasının yanı sıra bir tasavvuf erbabı olduğu da bilinmektedir. Nitekim bu durum şiirlerine yansımıştır. Bazı araştırmacılar Meyli'nin Kadiri tarikatına mensup olduğunu ifade etmişlerdir.²⁷⁴ Ancak Fehim Nametak Meyli'nin bir Mevlevî

²⁶⁸ Fehim Nametak, "Nekoliko novih podataka o književnosti Muslimana na orijentalnim jezicima: Several new data about the moslem literature in the oriental languages", *Prilozi za orijentalnu filologiju*, S. 34, Sarajevo, Orijentalni Institut u Sarajevu, 1985, s. 79.

²⁶⁹ Mehmed Mujezinović "Epigrafika i kaligrafija pjesnika Mehmeda Mejlije", *Naše Starine*, C. 4, Sarajevo, Zemaljski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti N.R. Bosne i Hercegovine u Sarajevu, 1957, s. 131.

²⁷⁰ Fehim Nametak, "Bošnjak Mehmed Meyli ve Manzum Tarihleri", *Motif Akademi Halbilimi Dergisi*, Balkan Özel Sayısı, S. 2, İstanbul, Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı, 2012, s. 39.

²⁷¹ Mujezinović "Epigrafika i kaligrafija pjesnika Mehmeda Mejlije", a.g.m., s. 132.

²⁷² Bkz. Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci u Islamskoj književnosti*, a.g.e., s. 153.

²⁷³ Hazim Šabanović, *Književnost Muslimana BiH na Orijentalnim Jezicima*, Sarajevo, Svjetlost, 1973, ss. 498-499.

²⁷⁴ Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci u Islamskoj književnosti*, a.g.e., s. 153.

olduğu kanaatindedir.²⁷⁵ Bununla birlikte o dönemde öne çıkan iki tarıkata da mensup olma ihtimali yüksektir.

1780 yılında Abdullah Paşa Bosna'ya Vali olarak atanınca Mehmed Meyli Gurani Bosna Hersek Vilayeti'nin merkezi olan Travnik şehrine valinin ziyaretine gitmiş ve 1781 yılında orada vefat etmiştir.²⁷⁶ Kabri Travnik şehrinde Doc (Dots) Mevki'de bulunmaktadır.

d. Mehmed Fadil Paşa Şerifoviç

Asıl adı Mehmed olup şairlerinde Fadil mahlasını kullanmıştır. 1802 yılında Sarayevoda doğdu. Babası XIX. yüzyılın Bosna Hersek'inde tanınan şairlerden Mustafa Nurudin Şerifoviç'tir.²⁷⁷ Tahsilini nerde aldığı bilinmemekle beraber yaptığı görevlere bakıldığında yüksek tahsilli olduğu anlaşılmaktadır. Edirne, Sarayevoda, İstanbul ve İzmir gibi Osmanlı Devleti'nin farklı şehirlerinde müderrislik, mütesellimlik, kaymakamlık ve mutasarrıflık gibi görevlerde bulunmuştur.²⁷⁸

Fadil Paşa Şerifoviç, şair, devlet adamı, siyasetçi ve her şeyden önce bir derviştir. Yaşayış tarzı ve Mevlevîliğe mensup olması tasavvufa bağlılığını kanıtlamaktadır. Fadil Paşa'nın Türkçe yazdığı Divan'ında Mevlevîliğe sadık kaldığı ve bir ara şeyhlik görevinde bulunduğu bilinmektedir. Mevlevî şeyhi olarak seçilmesine yayımladığı mevlvîliğe dair Şerhu'l-evra'du'l-musamme bi-hâkâiki'l evârd'i neden olmuştur.²⁷⁹

Osmanlı idaresinin büyük olaylarla karşılaştığı dönemde yaşayan Fadil Paşa, Bosna'yı da kapsayan bu olayların ortasında kalmıştır. Bosna Hersek'in Avusturyalıların eline geçmesine şahitlik eden Fadil Paşa, bu olaylara dayanmayıp İstanbul'a gitmiş ve 1882 yılında orada vefat etmiştir. Kabri günümüzde üzerine oto yol yapılan Karaca

²⁷⁵ Fehim Nametak, "Nekoliko novih podataka o književnosti Muslimana na orijentalnim jezicima, a.g.m., s. 180.

²⁷⁶ Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci u Islamskoj književnosti*, a.g.e., s. 153.

²⁷⁷ Mujezinović, "Neki naši književnici Mevlevîje", a.g.m., ss. 53-56.

²⁷⁸ Gencay Zavotçu, "Bosnalı Mehmed Fâzıl Paşa Dîvânı'nda Mahallî Öğeler", *Turkish Studies International Periodical For the Languages*, S. 8-13, Ankara, Turkish Studies, 2013, s. 411.

²⁷⁹ Lamija Hadziosmanović, "Fadil Paşa Şerifoviç Bosnevi Eserlerinde Mevlevîlik Hattı", II. Milletlerarası Mevlana Kongresi, Konya, Selçuk Üniversitesi, 1990, s. 155.

Ahmet mezarlığında bulunmaktadır.²⁸⁰ XIX. yüzyılda önemli âlim ve şairlerden biri olan Fadil Paşa Şerifoviç, aynı zamanda Bosna'nın son divan şairidir.²⁸¹

2. Şeb-i Arus Akademisi

Şeb-i Arus Akademileri Mevlana ve Mevlevilik hakkında yapılan Şeb-i Arus törenleridir. Daha önce de bahsettiğimiz gibi, 1917 yılında Bosna Hersek'te tekke faaliyetleri yasaklanınca Cemaluddin Çauşeviç, İsa Bey Tekkesi'nde yaptığı Mesnevî derslerini Muyaga Merhemiç'in evine taşımıştır. Vefatının ardından Muyaga Merhemiç, Mesnevî derslerini devam ettirmiştir. 1957 yılında bu derslerin birine Makedonya İslam Birliği Başkanı İbrahim Feyiç'in danışmanı olan Mehmet Şehbeg katılarak Türkiye'deki Şeb-i Arus kutlamalara dair bir gazete haberi getirmiştir. Böylece orada bulunanlar, 1955 yılının UNESCO tarafından Mevlana Celalleddin Rumi yılı ilan edildiğini ve ölümünün yıl dönümü olan, 17 Aralık'ta Şeb-i Arus törenleri düzenlendiğini öğrenmişlerdir. Muyaga Merhemiç bu uygulamayı beğenerek Sarajevo'da da benzerini düzenleme kararı almıştır. Böylece 17 Aralık 1957 yılında Muyaga Merhemiç'in evinde Bosna Hersek'te ilk Şeb-i Arus akademisi gerçekleşmiştir.²⁸²

İsa Bey Tekkesi'nin yıkıldığı o yıllarda, Şeb-i Arus Akademisi'nin başlatılması, Bosna Hersek'te Mevleviliğin korunması ve genel olarak tasavvuf faaliyetlerin yaşatılması adına önemli bir olaydır. Tasavvuf ve tarikatların yasak olduğu dönemlerde Bosna Hersek'te Şeb-i Arus Akademileri'nin; tasavvufa bağlılığını ifade etmek, hakkında konuşmak ve tasavvufî fikirleri ve bakışları ifade etmek için tek yer olduğu söylenebilir.

Şeb-i Arus Akademisi ilk üç sene Muyaga Merhemiç'in evinde devam ederken ondan sonraki yıllarda sırasıyla Çokacı Hacı Süleyman Camisi, Nadmlini Tekkesi, Vekil Harac Hacı Camisi, Ferhadiya Camisi, Hacı Sinan Tekkesi, Küçük Divan Camisi,

²⁸⁰ Fejzullah Hadžibajrić, "Fadil paša Šerifović, pjesnik i epigrafičar Bosne", *Kelamu'l Šifa*, S. 38-39, Kaćuni, Hastahana Tekija Mesudija, 2014, s. 157.

²⁸¹ Dizdarević, a.g.e., s. 151.

²⁸² Samir Beglerović, *Tesevvuf Bosne u vidicima Fejzullaha Hadžibajrića: Vjerski i kulturni razvoj Bosanskih muslimana u prvoj polovini XX stoljeća*, Sarajevo, Bookline d.o.o., Sarajevo, 2014, s. 399.

Potok Tekkesi gibi Sarajevo'nun önemli cami ve tekkelerinde yapılmıştır.²⁸³ Günümüzde Şeb-i Arus Akademisi Potok Tekkesi'nde yapılmaktadır.

Muyaga Merhemiç'in evinde yapılan ilk Şeb-i Arus Akademisi'nde Kuran-ı Kerim, Şemsi Tebrizi'nin Nat-ı Peygamber, Şeb-i Arus gazeli, Konya'daki Şeb-i Arus kutlamaları hakkında gazete haberi ve son olarak dua okutulmuştur. Sürekli gelişen Şeb-i Arus Akademisi belli bir programa oturtulmuş ve yıllarca aynı şekilde devam etmiştir. Program; Kuran-ı Kerim tilaveti, Boşnakça ve Farsça olarak Şeb-i Arus Gazeli'nin okutulması, tasavvuf ve diğer İslami alanlarda ders verilmesi, Bosna Hersek'te o seneki tasavvuf alanında yapılan çalışmaların bibliyografisi, Bosna Hersek'te o yıl vefat eden tasavvuf erbabı hakkında bilgi verilmesi, Farsça, Arapça ve Türkçe ilahilerin okutulması, Hz Mevlana'nın ruhuna hatim dua okutulması şeklinde icra edilmekteydi. 1966 yılından itibaren Şeb-i Arus akademilerinde Mesnevî'den birkaç beyit de okutulmaya başlanmıştır. Daha sonraki yıllarda bu okumalar "Mesnevî ile Kur'an'ı anlamak" olarak adlandırılmıştır.²⁸⁴

Elli yıllık süreç içerisinde bu meclislerde tasavvuf ve tarikatlar hakkında 245'i aşkın ders yapılmış. Yapılan ders, konuşma ya da her türlü desteği veren isimlerden öne çıkanlar arasında; Feyzullah Hacibayriç, Mahmud Traljiç, Halid Hacimuliç, Mehmed Muezinoviç, Muharem Omerdiç, Abdullah Foçak bulunmaktadır. İlk başlarda bu dersler ve konuşmalar Glasnik VIS ve Preporod gibi gazete ve dergilerde yayınlanırken, 1973 yılından itibaren Şeb-i Arus Akademisi'nde "Şebi Arus" adı altında yıllık olarak basılmıştır.²⁸⁵

Sarajevo haricinde Tuzla ve Gradaçac şehirlerinde de Şeb-i Arus Akademileri düzenlenmiştir. 1989 yılında Ahmed Meşiç Efendi'nin çabaları ile Tuzla'da ilk Şeb-i Arus Akademisi yapılmıştır. Tuzla'daki Şeb-i Arus 1989 ile 1994 yılları arasında Behrem Bey Camisi'nde düzenlenirken, 1995 yılında Vaiz Ali Efendi Camisi'nin yanında bulunan mektepte yapılmıştır. 1996 yılından itibaren ise Şeyh Ahmed Nurudin Tekkesi'nde yapılmaktadır. Tuzla'da yapılan Şeb-i Arus Akademisi içeriği bakımından

²⁸³ Sead Halilagić, "Obilježavanje Šebi Arusa u Bosni i Hercegovini", *Mjesto i uloga derviških redova u Bosni i Hercegovini: Zbornik radova povodom obilježavanja 800 godina od rođenja Dželaluddina Rumija*, Sarajevo, Orijentalni Institut u Sarajevu- Naučno Istraživački Institut Ibni Sina, 2011, s. 473.

²⁸⁴ Halilagić, a.g.m., s. 473.

²⁸⁵ Halilagić, a.g.m., s. 474.

Sarajevo'daki ile nerdeyse aynıdır. Şimdiye kadar altmış yedi ders yapılmış olan bu meclislere katkı verenler arasında öne çıkanlar isimler; Ahmed Meşiç, Enver Mulahaliloviç ve Sead Seljubiç'tir.²⁸⁶

4. Mesnevî Tercümelere

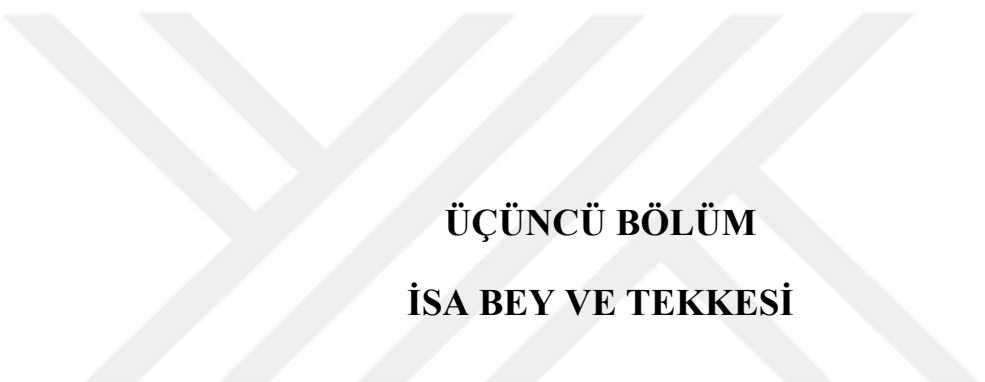
Bosna Hersek'te ilk yayınlanan Mesnevî tercümesi Şeyh Hüsni Numanagiç'in müridi olan Ahmed Karacovceviç'e nispet edilmiştir. Mesnevî'nin dışında Türkçe'den birçok eser ve ilahiyi Boşnakça'ya tercüme eden Karacovceviç, aynı zamanda Mesnevî derslerinin yapılması için büyük çabalar sarf etmiştir.²⁸⁷ Feyzullah Hacibayriç, Hacı Sinan Tekkesi'nde yaptığı Mesnevî dersleri Abdullah Foçak tarafından kaydedilip, ilk iki cildi 1985 ve 1987 yıllarında yayınlanmıştır. 2004 yılında Selim Delibegoviç Mesnevî'nin 3. Cildini İngilizce'den tercüme ederek Tuzla'da yayınlamıştır.²⁸⁸ Sarayevolu Velid İmamoviç 2004 ile 2009 yılları arasında Nicholson'un İngilizce altı ciltlik Mesnevî çevirisinin tamamını Boşnakça'ya tercüme ederek yayınlamıştır. Önceki tercümelere ve Mesnevî okumalardan yararlanan İmamoviç, bu konuda özellikle Halid Hacimuliç'in Mesnevî derslerini ve yaptığı tercüme çalışmalarını ön plana çıkartmaktadır.²⁸⁹ Ahmed Ananda İngilizce'den çeviriler yaparak 2013 yılında "Priče iz Mesnevice" (Hikâyelerle Mesnevî) kitabını yayınlamıştır. Diğer akademik çalışmalardan bahse değer olan, Sarajevo Üniversitesi'nde "Farsça" ve "Fars Edebiyatı" dersleri veren Munir Drkiç'in, Mesnevî'nin "çok dilliliği" üzerine yaptığı doktora tezidir. Yazdığı teze, Balkanlar'da Mesnevî konusunda doktora yapan ilk akademisyen olmuştur.

²⁸⁶ Halilagić, a.g.m., ss. 474-475.

²⁸⁷ Gadžo, "Tradicija prevođenja, kazivanja i tumačenja Mesnevice u Sarajevu i nekim drugim mjestima u BiH", a.g.m., s. 7.

²⁸⁸ Gadžo, "Tradicija prevođenja, kazivanja i tumačenja Mesnevice u Sarajevu i nekim drugim mjestima u BiH", a.g.m., s. 6.

²⁸⁹ Filip Murselbegović, "Cijeli svijet može čitati Mesneviju—intervju: Velid İmamoviç", *Behar*, S. 80-81, Zagreb, 2007, ss. 25-30.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
İSA BEY VE TEKKESİ

I. İSA BEY İSHAKOVIÇ

Kaynaklarda adı İsa Bey ve Gazi İsa Bey olarak geçmektedir. Babası Üsküp Sancak Beyi İshak Bey'dir. Doğduğu tarih ve yaşamı hakkında kaynaklarda pek az bilgiye rastlanmaktadır.²⁹⁰ Bazı Balkan tarihçilerinin görüşleri İsa Bey'in, Hramuşîç kabilesinden Slav kökenli olduğu yönündendir. Ayrıca Dubrovnik beyleriyle olan yakınlığından dolayı Kesaç ve Pavlovişler ailelerle akraba olduğu sanılmaktadır.²⁹¹

Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki fetihlere katılan İsa Bey Osmanlı'nın bölgede hâkimiyetini sağlanması için önemli katkıları olmuştur. Ancak 1438 yılına kadar kaynaklarda ondan bahsedilmemektedir. 1438 yılında Arnavutluk seferine katıldığı, 1439 yılında ise babası İshak Bey Semendire Sancak beyliğine getirilince İsa Bey Üsküp uç beyliğine atanmıştır. Babasının vefatından sonra Semendire sancak beyliğini de üstlendi. İsa Bey, II. Murat döneminde Varna ve II. Kosova savaşlarında yararlılık göstermiş, II. Mehmet döneminde kardeşi Mustafa Bey ile birlikte Sırbistan ve Bosna bölgelerinde akınlar yapmıştır. Novo Brdo (Nobırda) kalesini kuşatıp ele geçirmiştir. II. Mehmet'in Belgrat Kuşatmasında yararlılık göstermiştir.²⁹² İsa Bey 1448 yılında büyük ordu ile Bosna Hersek'e girmiş, nisan ayı boyunca oralarda savaşan ordu, Hodidjed şehir ile birlikte Vrhbosne bölgesini tamamen ele geçirmeyi başarmıştır. Osmanlı Devleti'nin Vrhbosne'yi fethetmesinin ardından, o bölge "Vilayeti-i Hodidjed" olarak adlandırılmıştır.²⁹³ Bu vesile ile İsa Bey, 1461-1470 yılları arasında Bosna Sancak Beyliği görevi yapmıştır.²⁹⁴

Zengin tımarlara sahip olan İsa Bey, gelirinin büyük bir kısmını hayır işlerine sarf etmiş, yaptırdığı eserlerle Yeni Pazar ve Sarayevo şehirlerinin kurulmasında önemli rol oynamış.²⁹⁵ Sarayevo'da Sultan Mehmet adına inşa ettirdiği 'Careva' (Hünkâr) Camii'nin ardından bir saray inşa ettirmiştir. Bu saray, şehir adının Sarayevo olmasına sebep olmuştur. İsa Bey Bantbaşı'daki Brodac köyünde bir tekke inşa ettirip yanına bir

²⁹⁰ Enes Pelidija, Feridun Emecen, "İsa Bey", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C. 22, İstanbul, 2000, s. 475.

²⁹¹ Edin Urjan Kukavica, "İsa Beg-Ishaković Unuk Katarine Kosače", *Behar*, Zagreb, S. 95, 2010, ss. 35-36.

²⁹² Adnan Pepiç, İshakoğlu İsa Bey'in Osmanlı Hâkimiyeti'nin Kosova, Sancak ve Bosna Topraklarında Girmesindeki Rolü ve Önemi (1439-1469), (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002, ss. 166-177.

²⁹³ Hazim Šabanović, *Bosanski Pašaluk*, Sarajevo, Svjetlost, 1982, Sarajevo, s. 35.

²⁹⁴ Bahija Zlata, *Zlatno doba Sarajeva*, Sarajevo, Svjetlost Sarajevo (XVI Stoljeće), 1996 s. 29.

²⁹⁵ Hazim Šabanović, *Krajište Isa - bega Ishakovića; Zbirni katastarski potpis iz 1455. godine*, Sarajevo, Orijentalni Institut u Sarajevu, 1964, s. 29.

misafirhane, Hünkâr Camii'nin yanına bir hamam, Başçarşı'daki Kolobara Hanı'nı ve bununla birlikte Hünkâr Camii'nin etrafında oluşan ilk mahalle ile Başçarşı'daki yeni iş merkezini bağlayan köprüyü yaptırmıştır. Ayrıca vakıflarının işlemesi ve ihtiyaçların karşılanması için Milyatska nehrin üzerinde değirmen ve çarşıda birçok dükkânı inşa ettirmiştir.²⁹⁶ Üsküp'te de birçok eser ve vakıf bırakmıştır. İsa Bey Camisi, mescit, kervansaray, zaviye, medrese, su kemerleri gibi yapılar bunlardan sadece bazılarıdır.²⁹⁷

Vefat tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte 1476'da hayatını kaybettiği düşünülmektedir. Sarayevo'da inşa ettirdiği Hünkâr Camii'nin bahçesinde yer alan ve mezar taşında yazı bulunmayan mezarlardan birinin ona ait olduğu sanılmaktadır.²⁹⁸

II. İSA BEY TEKKESİ

A. TEKKENİN TARİHÇESİ

Minetoğlu Mehmet Bey'den sonra Bosna Hersek'in ikinci Sancak Beyi olan İsa Bey İshakoviç, XV. yüzyılında Sarayevo'da bir misafirhane ve yanında da bir zaviye inşa etmiştir.²⁹⁹ İsa Bey Tekkesi Sarayevo'nun doğu girişinde Milyačka nehrinin sağ tarafında, Bentbaşı mevkiinde Brodac köyünde kurulmuştur.³⁰⁰ Yeni şehrin kurulması için özellikle Brodac köyünü seçen İsa Bey buradaki toprakları önceki sahiplerinden alarak karşılığında Hrasince-Vrançiçi köyündeki toprakları vermiştir.³⁰¹ Yukarıda da bahsedildiği gibi İsa Bey, Brodac köyünde inşa ettiği bu tekke ve misafirhane, Hünkâr Camii, hamam, han ve diğer vakıflarla birlikte bugünkü Sarayevo'nun temellerini oluşturmuştur. Tekke'nin bulunduğu mahallenin "Ulica İsa Begove Tekije" (İsa Bey Tekke Mahallesi) ismini alması tekkenin bu mevkide ne kadar önemli yere sahip

²⁹⁶ Behija Zlatar, "XV. ve XVI. yüzyıl Saraybosna Vakıfları", *Balkanlarda Osmanlı Vakıfları ve Eserleri Uluslararası Sempozyumu*, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2012, s. 58.

²⁹⁷ Eljesa Aseni, Makedonya'daki Medreseler ve İsa Bey Medresesi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2010, s. 61.

²⁹⁸ Amel Suljović, "Gdje je mezar osnivača Sarajeva", *Preporodov Journal*, S. 119, Zagreb, 2010, ss. 39-40.

²⁹⁹ Valerijan Žujo, "Gazi İsa-beg", *İsa-Begova Tekija u Sarajevu: Zbornik Radova*, Sarajevo, Udruženje Obnova İsa Begove Tekije, 2006, s. 22.

³⁰⁰ Čehajić, *Derviški Redovi u Jugoslavenskim Zemljama*, a.g.e., s. 28.

³⁰¹ Hazim Šabanović, "Postanak i razvoj Sarajeva (Poseban otisak)", *Radovi XIII, Odjeljenje istorijsko - filoloških nauka Knjiga 5*, Sarajevo, Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine, 1960, s. 15.

olduğunun bir göstergesidir.³⁰² İsa Bey'in Sarayevu'da inşa ettiği bu zaviyenin hangi tarikata mensup olduğuna dair vakfiyesinde herhangi bilgi mevcut değildir. İnşa edilmiş tarihinden itibaren, ibadethaneden ziyade daha çok misafirhane görevi görmüştür.³⁰³ Ancak daha sonraki yıllarda oluşturulan yazılı kaynaklardan buranın bir mevlevî tekkesi olduğu anlaşılmaktadır. Buna rağmen tekkenin ilk yıllarda mevlevî tekkesi olduğu iddiasına temkinli yaklaşılmalıdır. Hacı Mahmud, misafirhane ve zaviyenin inşaatından yaklaşık yüzeli yıl sonra İsa Bey'in inşa ettiği zaviye ve misafirhanenin yanına bir Mevlevî Tekkesi de yaptırmıştır.³⁰⁴ Hacı Sinan Tekkesi'nin yanında bulunan mezar taşı kitabesinde Hacı Mahmud'un 1650 yılında vefat ettiği ve bir mevlevî tekkesi inşa ettiği yazmaktadır.³⁰⁵ Kitabe şöyledir:³⁰⁶

*Hacı Mahmud ol ki ihyâ eyledi
Âsitân-ı mevlevî bi-bedel
İşütub Hâtif didi târihini
Oldu daru'l-eishâ ona mahal*

Bu tarihten itibaren Hacı Mahmud tarafından inşa edilen bu Mevlevî Tekkesi İsa Bey Zaviyesini gölgede bırakmış ve zaviye bir Mevlevî Tekkesi olarak anılmaya başlanmıştır. Nitekim dokuz yıl sonra (1659 yılında) bölgeyi gezen Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde

Sarayevu'da 47 tane tekkenin varlığından ve İsa Bey Zaviyesi'nin yeri ve konumuna uygun olan bir Mevlevî tekkesinden bahsetmektedir. Evliya Çelebi bu tekke için şu ifadeleri kullanmaktadır: “Milyatska nehrinin kenarında, cennet bağı gibi bir yerde olup, semahane, megdanlı yetmiş seksen adet fukara odalı, mitriban mahfelli, yemek yeri olan bir Celaleddin Rumi tekkesidir. Şeyhi, ilim sahibi dervişlerden, duası kabul olunan bir zattır. Neyzen başı derviş hattat Mustafa gayet güzel yazı yazar.”³⁰⁷

³⁰² Sonraki dönemlerde Muslihudin Çekrekçiya'nın burada yeni bir cami inşa etmesi ile mahallenin ismi Çekrekçiya Mahallesi olarak değiştirilmiştir.

³⁰³ Mujezinović, “Musafirhana i tekija İsa-bega İshakovića u Sarajevu”, a.g.m., s. 245.

³⁰⁴ Mujezinović, “Musafirhana i tekija İsa-bega İshakovića u Sarajevu”, a.g.m., s. 246.

³⁰⁵ Mujezinović, “Musafirhana i tekija İsa-bega İshakovića u Sarajevu”, a.g.m., s. 246.

³⁰⁶ Mujezinović, *Islamska Epigrafiya u Bosni i Hercegovini*, a.g.e., s. 235.

³⁰⁷ Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, İbrahim Sezgin, 5. kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 298.

Tarihte Zenta Savaşı adı verilen meşhur bozgunu müteakip, Avusturyalı Prens Eugen Savoyski, dört bin süvari, iki bin beş yüz piyade ve on dört topla Sarayevo'yu 17 Ekim 1697 tarihinde işgal edip, yıkıp-yaktığında İsa Bey Tekkesi de harabeye dönmüştür.³⁰⁸ Sarayevolu şair Muhammed Reşit Efendi bu felaketi şiirinde anlatırken tekkenin binası, şadırvanı, avlusu ve tekkenin iç mekânı hakkında bilgiler veren 40 beyitlik şiir şöyledir:³⁰⁹

*Ziyaretçilerine bağışlanma verme konusunda
Sarayevo tekkelerinden her biri Kâbe 'ye benzer
Şeyhleri keşif ve ilham sahipleridir;
Her biri etraflarında dünyanın döndüğü bir eksendir
Şehir sakinleri için bu tekkelerin hepsi
Kâbe 'yi anımsatan ilahi öğretilerinin kaynağıdır
İlimlerin hazinesi en büyüğü ise
Rumi Mollanın tekkesidir
Havernek³¹⁰'a benzeyen o binadaki parıltı nedir!
(Tekke) Bütünüyle güzel ve sevecan
Her köşesi sevgili gibi öpülmüştür
Şairin düşüncesiyle tamamen uyumlu
Hayali bir dize gibi süslenmiştir
Onun ortasında havuza akan çeşme bulunmakta (Şadırvan)
Etrafında ise cennete bile bulunmayan bina
Baştan aşağı Cennet gibidir
Odaları cennet odalarına benzer
Yerleri kıdemli toprak kadar temiz
Suları can gibi, havası ise güzel ve hoş
Görünüşte burası Mevlevîlerin bir evi*

³⁰⁸ Zejnil Fajić, "İsa Begova Tekija na Bendbaši u Sarajevu", *İsa- Begova Tekija u Sarajevu: Zbornik Radova*, Udruženje Obnova İsa Begove Tekije, s. 87.

³⁰⁹ Behar, "Opis Mevlevijske tekije na Bendbaši iz 1697. godine od sarajevskog pjesnika Muhamed Rešid-efendije", Zagreb, S.116, 2013, s. 90.

³¹⁰ Tarihi Arap krallığın sarayı

Ancak hakikate meleklerin yuvasıdır

*Döşenmiş mermerleri her biri ayna gibidir
İçlerine bakan kimse kendi yansımısını görür*

*Camisi aziz bir ev gibi
Azizlerin ibadetlerini yaptığı bir yerdir*

*Sabahları güneş doğduğunda
Tüm hankah Arş gibi nurla dolar*

*Tekke'nin bahçesi ise öteki dünyanın bahçesine benzer
Vücuttan arınmış gibi*

*Burayı İrem bahçeleri ile kıyaslananlar
Açıkça haksızlık ediyorlar*

*Tekke'nin şeyhi Allah'ı tanımış arif biri
Âlemin yaratma amacını ve hikmetini bilmektedir*

*Bu muhteşem şeyh kürsüye çıktığı zaman
Sanki Sidr'de Hz. Cebrail oturmaktadır*

*Tüm âlimler ve ilim arayanlar
Onun ilmını kabul etmektedirler*

*Mesnevî denizine dalan bu dalgıç
Mesnevî'den hikmetler saçmaya başladığı zaman*

*Uzun ve kısa olanların, dinleyen herkesin
Kulakları, incilerle dolu kabuklar gibidir
Sohbetlerde dervişler sarflara dizilmiş
Bu güzel saflar, dizilmiş melekler süvarisi gibi*

*Mahfilde müezzin Peygamber'e kasideler söylediği zaman
Yuvası Arş olan bülbül gibidir*

*Ney'e üflediği zaman Kaknüs kuşu gibi
Yüz bin melodi çıkarmaktadır*

*Ney deliklerin üzerine parmakları hareket ettiğinde
O boşluktan yüzden fazla ses çıkmaktadır*

O çeşme değildir, Yüce Rab'dır

Yere ise beyaz ışık akıtmaktadır

*Kim bu temiz havuza göz atarsa
Güneşin yere düştüğünü sanmakta!*

*(Tekke'nin) Tüm bölümleri kusursuzdur
Cennetten bir gölge, çayır gibi güzeldir*

*İlk bakışta bu dünyadan bir parça izlenimi verse bile
Mahfili Cennet döngüsü gibidir*

*İlahi okuyucuların bölümü kafes gibi
Sesleri ise papağan nefesidir*

*Semahanesi ne kadar da parlak
Âşıkların kalpleri gibi saf*

*Güller açtığı zaman
Çeşitli nurlar bahçeyi sızmaktadır*

*Bu bahçenin meyveleri şekerlenmiş gibi tatlı
Bu şeker değil ki en tatlı hayattır*

*Bahçenin her ağcı ilkbahar ışınları gibidir
Dalları da can gibi ölçülü*

*Ağaçlardan düşen yaprakları havadaki kuşlar sanırsın
Dalların sallanması ise sabah rüzgârı gibidir*

*İlkbahar eğlencesine başladığı ve tahtını kurduğu zaman
Her ağaç süslenmiş hurma ağacına benzer*

*Her yaprak açıldığı vakit
O kendi nida ile Allaha ve hakka çağırmakta*

*Bahçedeki yeşil sebzeler
Cennetteki yeşil ipek gibidir*

*Yakut taneleri bile
En güzel kaligrafi ile yazılan duvardaki levhaları kadar güzel değildir*

*Ey Reşid, İnci gibi dizilmiş bu yazıları (levhaları) yazacak kimse bulunamaz*³¹¹

Bahsi geçen Avusturyalılar'ın işgali sırasında harap olan tekke uzun zaman kendi haline terk edilmiştir. 1780 yılında tekkenin şeyhi Osman Dede, İsa Bey'in vakıfların gelirlelerinden harabe olmuş bu mevlevî tekkesini onarmak için büyük uğraşlar vermiştir.³¹² İlk başta bunda başarılı olmasa da iki yıl sonra (1782) Sarayevovo kadısının kararı ile tekke nihayetinde onarılmıştır. Kadının sicilinde tekkenin harap bir durumda olduğu ve İsa Bey Vakfı'nın gelirinden onarılması gerektiği kaydedilmiştir.³¹³ Tekke'nin tamiri sırasında harcanan materyaller ve tutarları şu şekildedir:

Kerpiç 117 dirhem; ahşap direkler 61 dirhem; kalaslar 15 dirhem; pencere demirleri 32 dirhem; kamalar 68 dirhem; kamış 15 dirhem; zincirler vd. 33 dirhem; duvar ustalarının yevmiyeleri 455 dirhem; ahşap ustalarının yevmiyeleri. 246 dirhem. Toplam harcanan tutar: 1042 dirhemdir.³¹⁴

Sarayevolu şair ve yazar Mula Mustafa Başeskiya 1782 yılında da tekkenin tamir edildiğinden bahsetmektedir.³¹⁵ Bosnalı önemli tarihçilerden Muhamed Enver Kadiç kroniğinde³¹⁶ söz konusu tamiri sırasında Arapça yazılan kitabeyi aynen bize aktarmaktadır.³¹⁷

³¹¹ Şiir tarafımızdan Boşnakçadan Türkçeye çevrilmiştir.

³¹² Vesna Mušeta-Ašević, "Bentbaša riznica duhovnosti kulture i obrazovanja", *İsa- Begova Tekija u Sarajevu: Zbornik Radova*, Sarajevo, Udruženje Obnova İsa Begove Tekije, 2006, s. 118.

³¹³ Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu, Sidžili, S. 21, ss. 152-153.

³¹⁴ Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu, Sidžili, S. 21, ss. 152-153.

³¹⁵ Mula Mustafa Ševki Bašeskija, *Ljetopis: 1746-1804*, çev. Mehmed Mujezinović, Sarajevo, Sarajevo Publishing, 1997, s. 210.

³¹⁶ Bosnalı bir tarihçi ve edebiyatçı olan Muhammed Enver Kadiç, 19.yüzyıl sonları ile 20.yüzyıl başlarında yaşamış önemli bir şahsiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. M. Enver Kadiç, Bosna'da Türkçe yazma geleneğini sürdürmüştür. Döneminde Bosna edebiyatına ve tarihine ışık tutacak olan "Tarih-i Enveri" veya "Enver Kadiç Kroniği" adlı eseri ile tanınmıştır. Eser 1364- 1927 yılları arasında Bosna tarihi ve edebiyatına ait bilgileri kapsamaktadır. Bosna arşiv merkezi olan Evrak-ı Kalemî'de çalışan Enver Kadiç; 28 ciltte ilannameler, yıllara göre vefatlar, hüccetler, ferman suretleri, paşa buyrukları, Sarayevovo şehrindeki önemli yapıları ve edebiyatla alakalı bütün bilgileri kronolojik olarak kaydetmiştir.

³¹⁷ Muhamed Enver Kadić, *Hronika*, Gazi Husrevbegova biblioteka, C. XI, s. 70.

قد بى هذا بنا للسالكين⁹ بقعة لله رب العالمين
صار وقفاً معبداً للمولى دام معموراً بحزب الذكـر
انشد الرازى تاريخ البنا منزل العشاق دار السائر
سنة ١١٩٦

Bu bina Âlemlerin Rabbi için saliklere tekke olarak inşa edilmiştir

Mevlevîler için bir mabed olarak vakfedilmiştir

Zâkirlerin hizipleriyle mamur halde devam etsin

Râzî binanın tarihini şöyle demiştir

“Menzilü’l-uşşâk dâru’s-sâirîn”

Sene 1196

1815-1816 yıllarında tekkenin yine bir tamirden geçtiği kaydedilmiştir. Bu tamir için İsa Bey vakıfların gelirlerinden aşağıdaki harcamalar yapılmıştır:

5 tane ahşap direk 375 dirhem; kamalar 574 dirhem; duvar ustaların yevmiyesi 1680 dirhem; tekkenin avlusundaki şadırvan tamiri için harcanan miktar 266 dirhem; Toplam harcanan tutar: 2889 dirhem.³¹⁸

1835 ile 1840 yılları arasında Vechi Paşa'nın Bosna Hersek valiliği döneminde İsa Bey Misafirhanesi ve Tekkesi'nin tamamı elden geçirilerek onarılmıştır. Bu tamir sırasında tekkenin yanına bir de cami inşa edilmiş, ancak birkaç sene sonra (1860'tan önce) İsa Bey Vakıflarına ait olan değirmenler için yapılmış barajın yıkılması ile Milayaçka nehri taşmış, böylece nehrin hemen yanında bulunan cami ve tekke binası yıkılmış, sadece misafirhane binası ayakta kalmıştır.³¹⁹ Bu tarihlerden itibaren ayakta kalan misafirhane binası tekke olarak kullanılmaya başlanmıştır.³²⁰ Bu durum Bosna Hersek'in Avusturya-Macaristan'ın eline geçmesine kadar devam etmiştir. Zira 1878

³¹⁸ Mujezinović, “Musafirhana i tekija İsa-bega İshakovića u Sarajevu”, a.g.m., s. 247.

³¹⁹ Fajić, a.g.m., s. 89.

³²⁰ Slobodan İlić, “Mevlevije u Bosni”, *Kelamu'l Şifa*, S. 32-33-34, Kaćuni, Hastahana-tekija Mesudija, 2013, s. 155.

yılında Avusturya-Macaristan hükümeti, misafirhaneleri kapatınca İsa Bey Tekkesi de geçici olarak kapatılmıştır.³²¹ İnşa edildiği ilk tarihlerdeki gibi İsa Bey Tekkesinin varlığı bu dönemde de bölgedeki kentleşmeyi sağlamıştır. Tekke'nin etrafında kahvehane, medrese, kütüphane ve hamam gibi yapıların inşa edilmesi bunun bir göstergesidir. Ancak bu tarihlerden sonra bölgede yapılan tüm çalışmalar, Bentbaşı mevkiinin orijinal görünümünün kaybolmasına neden olmuştur. İşgalci Avusturya-Macaristan yönetimi, misafirhaneleri kapatmakla kalmamış aynı zamanda vakıflarına da el koymuştur. Bu nedenle İsa Bey Tekkesi, 1924 yılına kadar geçimini Fadıl Paşa Şerifoviç vakfının bağışlarından sağlamıştır.³²² 1937 yılında tekkenin son şeyhi Fikri Şehoviç siyasi baskıları neticesinde yurt dışına göç etmek zorunda kalınca tekke kapatılmıştır. 1941 yılında Bağımsız Hırvatistan Cumhuriyeti yönetimi tarafından Bentbaşı bölgesinin düzenlemesi planı ile tekkenin yıkılması kararı alınmıştır. Ancak patlak veren I. Dünya Savaşı sebebiyle bu karar ertelenmiş,³²³ bu sırada tekke bir konut olarak kullanılmıştır.³²⁴ 1946 yılında toplanan Şeyh Ruhi'nin dervişleri ile bir grup Mevlevî muhibbi, tekkeyi onararak ismi bilmediğimiz yeni vekilin önderliğinde tekrar faal hale getirmişler.³²⁵ Tekkede bu dönemde sadece zikir gibi faaliyetler yapılmıştır. Zira daha fazlası için ne yetkili, kişi ne de eskisi kadar takipçi bulunuyordu. Ancak bu süreç de uzun sürmemiştir. Zira II. Dünya Savaşı'ndan sonra tekkenin bulunduğu bölgenin düzenlemesi yine gündeme gelmiş ve 1950 yılında tekkenin yıkılması kararı alınmıştır.³²⁶

1. Bosna Hersek'te Tekkelerin Kapatılması

Bosna Hersek'te Osmanlı yönetimi döneminde tekkeler bağımsız olarak faaliyet göstermiştir. İlk dönemlerde şeyh ve vekillerin atanması tarikatın merkezinden daha sonraki dönemlerde ise müftü ya da kadı tarafından yapılmıştır. Avusturya-Macaristan yönetimi altındaki Bosna Hersek'te bu atamalar İslam Birliği Başkanı tarafından yapılırken tekkeler İslam Birliğine bağlanmıştır.³²⁷ Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun yıkılması ile birlikte Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı olan Yugoslavya

³²¹ Fajić, a.g.m., s. 89.

³²² Mušeta, a.g.m., s. 120.

³²³ Žujo, a.g.m., s. 31.

³²⁴ Strik, a.g.m., s. 132.

³²⁵ Strik, a.g.m., s. 133

³²⁶ Žujo, a.g.m., s. 31.

³²⁷ Beglerović, *Tesavvuf u Bosni*, a.g.e., ss. 319-320.

Karlılığı kurulmuş ve 25 Temmuz 1930 tarihinde İslam Birliği'nin yeni anayasası oluşturulmuştur. Bu anayasaya göre tüm vakıflar İslam Birliği'nin mülkiyeti altına girmiştir. 1931 yılının Temmuz ayına gelindiğinde Bosna Hersek ulema meclis toplantısında, şeyh ve tekkelerin ulema meclisine bağlanması kararı alınmıştır. Ulema meclisinin raporunda tekkeler hakkında verilen bilgiden Bosna Hersek'te bu dönemde 16 tekkenin faal olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan yedi tanesi Sarayevoda, ikişer tane Mostar ve Foynica bölgelerinde, birer tane de Travnik, Visoko, Foça, Srebrenica, Biyelina şehirlerde bulunmaktadır.³²⁸ İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeni kurulan Federal Halk Cumhuriyeti, Yugoslavya'nın 1947 yılında yeni anayasasını çıkarması ile birlikte İslam Birliği de anayasa değişikliğine gitmiştir. Bu anayasa değişikliğinde tekkeler kendi haline bırakılmış, tekke vakıfları ise İslam Birliği mülkiyeti altında kalmıştır. Bu vakıfların yönetimi genel olarak babadan oğula veraset yolu ile geçmiştir. Vakıfların başına geçecek kimsenin kalmadığı durumlarda vakıf yönetimi tamamen İslam Birliği'nin denetimi altına girerdi. İslam Birliği bu şekilde olan vakıf mallarını ya başka amaç için kullanır, ya da tamamen el koyardı.³²⁹ 29 Mart 1952 tarihinde Sarayevoda Ulema Meclisi Bosna Hersek'te tekkelerin kapatılması kararını almıştır. Buna sebep olarak da bazı tekke şeyhlerinin İslami anlayışa uygun olmayan faaliyetler içinde olduğu, bu kurumların zamanla eğitici özelliklerini yitirdiği ve Müslümanların gelişmesine karşı olduğu gösterilmiştir.³³⁰ Tekkelerin kapatılmasıyla birlikte tasavvuf ve tarikat faaliyetlerine çoğunlukla şeyhlerin evinde devam edilmiştir. 1989 yılında İslam Birliği Yüksek Konseyi tekkelerin kapatılması kararını kaldırınca tekkeler ve tarikatlar tekrar faal hale gelmiştir.³³¹

2. İsa Bey Tekkesi'nin Yıkılma Süreci

1952 yılında tekkelerin kapatılması kararı alınca İsa Bey Tekkesi de kapatılmıştır.³³² Tekkelerin kapatılma ve tarikatların yasaklanma kararından bir sene

³²⁸ Beglerović, *Tesavvuf u Bosni*, a.g.e., s. 320.

³²⁹ Beglerović, *Tesavvuf u Bosni*, a.g.e., s. 323.

³³⁰ Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji, "Odluka o prestanku rada tekija u NRBİH", S. 8-12, Sarajevo, Vrhovno Islamsko Starješinstvo u FNRJ, 1952, s. 333.

³³¹ Vjerski objekti, Medžlis İslamske Zajednice Zvornik, 2008, http://medzlis-zvornik.info/v2/index.php/foto-galerije/9/detail/72-dzamije_17.html?tmpl=component (23.09.2016).

³³² Beglerović, *Tesavvuf u Bosni*, s. 394.

sonra ise hükümet İsa Bey Tekkesinin vakıflarını koruma altına almıştır.³³³ Bir sonraki senenin başında Cemal Çeliç ve Yuray Neidhart tekkenin yıkılmasını engellemek adına Bosna Hersek Anıt Koruma Bürosundan gerekli izinleri alarak tekke binası içinde mimarlık atölyesi açma kararı almıştır. Ancak gerekli tüm izinleri almalarına rağmen Stari Grad Belediyesi³³⁴ Meclis Kurulu bu karara karşı çıkararak atölyenin açılmasını engellemiştir.³³⁵ 1958 yılının başlarında Stari Grad Belediyesi Meclis Kurulunun baskıları ile Bosna Hersek Kültür Denetleme Konseyi kurulmuştur. Bu konsey Bosna Hersek Anıt Koruma Bürosuna emir vererek İsa Bey Tekkesi'ni, kültürel mirası koruma alanından çıkarmıştır. Karar 07 Ağustos 1958 tarihinde verilmiştir. Bu tarih tekkenin yıkılmasının başlangıç tarihi olarak da kabul edilebilir.³³⁶ Bu tarihten sonra tekke, yanındaki binalar ve tekkenin yanında bulunan mezar taşları tamamen yıkılarak ortadan kaldırılmıştır. Tekke'de bulunan ahşap kısımlar çıkartılarak diğer taş ve kerpiç malzemeler ve mezar taşları tekkenin yerinde yapılan yol için dolgu malzeme olarak kullanılmıştır. Günümüzde tekkenin bulunduğu yerde benzinlik ve otel bulunmaktadır.

B. TEKKENİN VAKIFLARI

İsa Bey'in, Sarajevo'nun kurucusu olarak arkasında çok zengin vakıflar bıraktığı bilinmektedir. Tekkeyi inşa etmekle yetinmemiş, aynı zamanda tekkenin gelirini sağlayacak birçok dükkân ve arsa vakfetmiştir. Böylece tekke kimseye muhtaç olmadan dükkânların kiralardan ve arsaların gelirlerinden ihtiyaçlarını karşılamıştır. Şüphesiz tekkenin vakıfları hakkında en detaylı bilgiyi veren vakfiye 1462 yılının Şubat ayı vakfiyesidir. Vakfiyenin orijinali günümüze kadar ulaşmamıştır. 1862 yıllarında Osmanlı'nın Bosna Hersek'ten çekilmesinden sonraki dönemde vakfiyenin orijinali Fadıl Paşa Şerifoviç'in oğlu ve ilk Sarajevo Belediye Başkanı olan Mustaybeg Fadılpaşiç'in eline ulaşmış, Musatybeg Fadılpaşiç de oldukça yıpratılan bu vakfiyeyi Avusturya'da onarılmak üzere yakın arkadaşı ve Avusturya- Macaristan hükümetinin görevlisi sanatsever Konstantin (Kosta) Hörmann'a³³⁷ vermiştir.³³⁸ Ancak Viyana'ya

³³³ Arhiva Federalnog Zavoda za zaštitu spomenika Bosne i Hercegovine, "Mevleviska tekija i Misfirhana na Bentbaši". S. 11., s. 41,

³³⁴ Tekke'nin bulunduğu Belediyenin ismi Stari Grad Sarajevo'dur. (Eski Şehir Sarajevo Belediyesi)

³³⁵ Beglerović, *Tesavvufu Bosni*, s. 395.

³³⁶ Beglerović, *Tesavvufu Bosni*, s. 397.

³³⁷ Bosna Hersek'te Avusturya-Macaristan hükümetinin önemli görevlerinde bulunan Kosta Horman aynı zamanda sanata ilgiden dolayı bilinir. "Zemaljski" (Dünyavi) müzenin ilk müdürü ve düzenleyicisidir. Müzenin ilmi dergisinin "Glasnik Zemaljskog muzeja za Bosnu i Hercegovinu" 1889-1943 yılları

giden vakfiye bir daha Bosna Hersek'e dönmemiştir. Mustaybeg Fadilpaşiç 1892 yılında vefat edince vakfiye hakkında kimse bir daha söz etmemiştir, ta ki 1911 yılında dönemin Bosna Parlamentosu Başkanı Safvet Beg Başağiç,³³⁹ konuyu tekrar gündeme getirerek vakfiyenin akıbetini bizzat Kosta Hermann'a sormuştur. Ancak araya I. Dünya Savaşı'nın girmesiyle birlikte vakfiye ile ilgili bilgi akışı da kesilmiştir. 1923 yılında vakfiyeden son bahseden isim yine Safvet Beg Başağiç olmuştur. Onun ifadelerine göre vakfiye Viyana'da özel bir koleksiyonda bulunmaktaydı.³⁴⁰ Bu tarihlerden sonra da vakfiyenin tüm izleri kaybolmuştur. İsa Bey Vakfı'nın orijinal belgesi günümüze kadar ulaşmasa da birden fazla kopyası bulunmaktadır. Bunları şöyle sırlamak mümkündür:

- 1838 yılına ait Sarajevo kadısı Se'id Mustafa Salim Efendi Zade sicil kaydında bulunan kopya.³⁴¹ Bu kopya Arapça olup Hazım Şabanoviç tarafından Boşnakçaya tercüme edilip Sarajevo Şarkiyat Enstitüsü (Orientalni Institut) dergisinde yayınlanmıştır.³⁴²
- Ankara vakıflar Genel Müdürlüğünde bulunan kopya. En eski kopyalardan biri olup Arapça yazılmıştır. Muhasebe-i Küçük Evkâf'ın 13 Kasım 1802 tarihinde düzenlemesi ile bu belge yeniden yazılmıştır.³⁴³
- 1885 yılına ait Üsküp'te yaşayan İsa Bey Vakıfları'nın yöneticisi Kemal Osman Kumbaracıda bulunan kopya. Glişa Elizoviç tarafından Turski Spomenici adlı kitabında yayınlamıştır.³⁴⁴

arasında editörlüğünü yapmıştır. Aynı zamanda "Nada" dergisinin kurucusudur. Bkz.Kosta Hörmann, 2016, Vikipedi, https://hr.wikipedia.org/wiki/Kosta_H%C3%B6rmann (05.09.2016)

³³⁸ Hazim Šabanović, "Dvije najstarije vakufname u Bosni", *Prilozi za Orijentalnu Filologiju*, S.2, Sarajevo, Orientalni Institut u Sarajevu, 1951, s. 7.

³³⁹ Safvet Beg Başağiç 1870 yılında Nevesinje'de (Nevesinje) doğmuştur. İlköğrenimini Konyice'de (Konjic) bitirmiştir. 1882 yılında Sarajevo'da bitirmiştir. 1889 yılında Viyana Üniversitesi'nde Arapça ve Farsça okudu. Modern Bosna ve Boşnak edebiyatının en önemli yazarlarından birisi olup 20 yüz yılda oluşan Boşnak milliyetçiliğinin yeniden yapılanmasından önemli rol oynamıştır. Çok sayıda derginin ve milli kuruluşun kurucularındandır. 1900 yılında Bosna Meclis temsilciliğine seçilmiş, daha sonraki yıllarda ise Meclis Başkanlığına getirilmiştir. 1919 yılından itibaren Sarajevo Müzesinin Kustosluk görevini üstlenmiştir. 1934 yılında Sarajevo'da vefat etmiş ve Hüsrev Bey camisinin avlusunda defnedilmiştir. Bkz. Safvet Beg Başağiç (Recepaşiç), *Bosna Hersek Tarihi 1463-1850*, Kastaş Yayınları, 2015, s. 4.

³⁴⁰ Amel Suljović, "Gdje je originalna vakufnama Isa bega Ishakovića", 2012, Klix, <http://www.klix.ba/vijesti/gdje-je-originalna-vakufnama-isa-bega-ishakovica/120402080> (31.08.2016)

³⁴¹ Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu, *Sidžil*, S. 77, ss. 51-52.

³⁴² Hazim Šabanović, "Dvije najstarije vakufname u Bosni", a.g.m., ss. 5-38.

³⁴³ VGM, Vakıf Kayıtları Arşivi Defteri, 629, S. 456, s. 653.

³⁴⁴ Gliša Elizović, *Turski spomenici*, Beograd, C. I, S.10, 1940, ss. 27-36.

- Muhammed Enver Kadiç tarafından yayınlan kopya. 1838 yılına ait Sarayev kadısında bulunan kopya esas olarak oluşturulmuştur.³⁴⁵

Ekrem Hakkı Ayverdi de Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri-Yugoslavya adlı kitabında vakfiyenin Türkçe özetini vermiştir.³⁴⁶ Bunların haricinde bazı kaynaklarda Cevdat-i Evkaf bölümünde bir Türkçe kopyanın daha bulunduğu bahsedilmektedir.

1. Vakfiye

Tezimizde Sarayev kadısının sicilinde bulunan, Hazım Şabanoviç tarafından yayımlanan ve en eksiksiz olan vakfiyenin kopyası kullanılacaktır. Aldığımız bu vakfiyenin başında dokuz Sarayev kadısının onayı bulunmaktadır. Bu onaylar aşağıdaki gibidir:

وضح وضح التحرير المزبور فيه عندي وحكمت بصحة ما ينطويه من اصول الاوقاف ولزومها
وشروطها عالما بالخلاف في امر الاوقاف وانا الفقير المبارك القاضي بسراي المحمية
عرض على هذا السفر فقبلته وارتضيته ونفذته كتبه الواثق بالمنان نعمان بن يعقوب المولى
بسراي اواسي

لما عرض على هذه الوقفية قبلتها وامضيتها وانا الفقير الى الله الغني محمد الزيركي المولى بدار
المجاهدين سراي المحروسة عفى عنه

اذ عرض على هذه الوقفية الشرعية والوثيقة المليية فنظرت فيها من من قوادمها الى خوافيها
وطالعتها من فاتحتها الى خاتمتها فقبلتها وارتضيته ونفذتها فامضيتها فحرره الفقير الى عفو ربه
الصمد عبد الله بن علي المؤيد الحاكم بالشرع في دار الجهاد محمية سراي اباد حفت بالشعائر

³⁴⁵ GHB, Sidžili, S.91, C. 1, ss. 158-163.

³⁴⁶ Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri Yugoslaviya*, C. II, 3. Kitab, İstanbul, Baha Matbası, 1981, s. 390.

الدينية مع كافة البلاد وذلك في مستهل شهر ذي الحجة الحرام في سبع وثلثين وتعمائة والحمد
لخالق البرية والصلوة على خير البرية محمد واله وصحبه الطاهرين الطيبين اجمعين

اذ عرض على هذا السفر الشرعي والزبر المرعى قبلته ونفذته وانا الفقير الحقير درويش محمد
بن سيدي المولى بسراي المحروسة

هذه صورة وقفية موقعة بتوقيع مبارك القاضي في تاريخها بدار الجهاد سراي المحروسة نقلت
عنها من غير زيادة ولا نقصان نفقية الفقير حسين بن محمد المولى بمدينة سراي خلافة عفى عنها

طبق صورة اصلها كتبه الفقير اليه سبحانه الفقير محمود بن ضياء الدين الشهير بنوالى زاده
القاضي بمدينة سراي المحرومة عفى عنها

ثبت مضمون هذه الوقفية بشهادة جم الغفير نفقة الفقير اليه عز شأنه خليل القاضي بمدينة سراي
بوسنة عفا عنها

a. Kadı Onayların Tercümeleri

Metinde bulunanlar ve yazılanlar bana göre net ve doğru, vakıfla ilgili ihtilafları bildiğim halde metinde vakıfla ilgili bilgilerin tam ve doğru olduğuna karar verdim. Ben Allah'ın koruması altındaki Sarayev'o'da kadılık yapan fakir Mübarek³⁴⁷.

Bu metin (vakfiye) bana sunuldu, ben de onu aldım, kabul ettim ve kuvvetlendirdim. Bunu yardımcıların en hayırlısına (Allah'a) sıkıca bağlı olan Sarayev'o'da kadılık yapan Yakup oğlu Numan³⁴⁸ yazdı.

Bu vakfiye bana sunulduğunda onu onayladım ve imzaladım, ben din için savaşanlar bölgesi (Allah onları bağışlasın), Allah'ın koruması altındaki Sarayev'o'da kadılık yapan, Allahın kulu, fakir Muhammed ez-Zeyreki.³⁴⁹

³⁴⁷ 1462-1469 yılında Sarayev'o'da kadılık yapmıştır. Hazim Şabanoviç, a.g.m., s. 14.

³⁴⁸ İsa Bey'in Sancakbeyliği döneminde, 1464-1470 yılları arasında Sarayev'o'da kadılık yapmıştır, Şabanoviç, "Dvije najstarije vakufname u Bosni", a.g.m., s. 14.

Bu şeriat üzere oluşturulmuş vakfiye ve dini belge bana sunulduğunda baştan aşağı onu inceledim ve girişten sonuca kadar okudum, sonra onu kabul ettim, benimsedim ve imzaladım. Bunu cihat bölgesi, Allah'ın koruması altındaki Sarayevo'da (her taraftan İslam şiarları ile etrafı çevrilmiş olur inşallah) kadılık yapan Allah'ın mağfiretine muhtaç olan Mueyyed bin Ali bin Abdullah³⁵⁰ yazmıştır. Bu kutsal ay olan Zilhiccenin dokuz yüz otuz yedi yılında olmuştur. Âlemlerin Rabbine Hamd ve Resulü, en şerefli insan Muhammed'in üzerine, kıymetli ehl-i beytine ve ashaplarına Salât ve Selam olsun.

Onaylanması gereken bu şerî metin ve belge bana sunulduğunda onu kabul ettim ve kuvvetlendirdim. Ben Allah tarafından korunmuş Sarayevo'da kadılık yapan fakir ve yoksul Seyit oğlu Derviş Muhammed.

Bu vakfiyenin kopyası oluşturulduğu tarihte, korunmuş Sarayevo'nun savaş alanında kadılık yapan Mübarek tarafından tevki³⁵¹ ile imzalanmıştır. Hiç bir eksik ya da ekleme yapılmadan kopyalanmıştır. Bunu Sarayevo'da temsilcilikte (Allah onları af eylesin) kadılık yapan Muhammed oğlu Hüseyin yazdı.

Orijinal kadar güvenilir kopya. Korunmuş Sarayevo'da (Allah onları af eylesin) kadılık yapan, Nevalizâde ismi ile tanınan Allah'ın kulu Ziyaduddin oğlu Mahmud³⁵² yazdı.

Bu vakfiyenin içeriği geniş bir insan topluluğu tarafından onaylanmıştır. Bunu Sarayevo temsilcilikte (Allah onları affetsin) kadılık yapan Yüce'nin (Allah'ın) kulu Halil yazdı.

³⁴⁹ Bu kadı Ağustos 1526 yılında oluşturulan Muslihudin Çekreçi vakfiyesini de onaylamış, buna göre Sarayevo'da kadılık görevini 1526 yılından sonra yapmıştır. Hazim Şabanoviç, a.g.m., s. 15.

³⁵⁰ O da ilk üç kadı gibi İsa Bey Vakfiyesi'nin ikinci kopyasını onaylamıştır. Bu iki kopyanın dışında Muslihudin Çekreçi Vakfiyesini de onaylamıştır. 1531-1541 yılları arasında Sarayevo'da kadılık yaptığı sanılmaktadır. Şabanoviç, "Dvije najstarije vakufname u Bosni", a.g.m., s. 15.

³⁵¹ tevki: (arapça vuku > tevki/imzalamak'tan) padişah fermanlarına, menşur ve mektuplara konulan ve imza yerini tutan alamet, nişan, tuğra. Ayrıca padişah tuğrasını taşıyan ferman anlamına da gelir.

³⁵² İsa Bey Vakfiyesini onaylayan kadı Mahmud kendisinin de söylediği gibi Ziyaduddin'nin oğludur. Babası Ziyaduddin, Sultan III. Mehmed'in hocası olan Nasûh Nevâli'nin (ö. 1595) oğludur. Mahmud efendi İsa Bey Vakfiyesindeki kayıtlara göre 17 yüzyılın ilk yarısında Sarayevo'da kadılık yaptığını öğrenmekteyiz. Bunun dışında Manisa'da müderrislik ve mola görevleri yapmıştır. Ramazan ayı 1650 yılında vefat etmiştir. Şabanoviç, "Dvije najstarije vakufname u Bosni", a.g.m., s. 17.

Bu vakfiyenin içeriği büyük insan topluluğu tarafından onaylanmıştır. Bunu Sarayevoda (Allah onları af eylesin) kadılık yapan Yüce'nin (Allah'ın) kulu Şeyhzade seyyid Muhammed Seid³⁵³ yazdı.

b. Vakfiye Metni

الحمد لله على فيض نواله والصلوة على نبيه محمد واله

وبعد فان الامير المفخم ولي الاياد والنعم ابو الخيرات صاحب البركات محمد الملة والدين عيسى بك بن المرحوم اسحق بك رفع الله اعلام رفعتة وشيد اركان دولته بعد ان شهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك له في الملك وانه منفرد بالوحدانية يحكم ما يشاء ويفعل ما يريد وان محمدا صلى الله تعالى عليه وسلم ارسله بالهدى ودين الحق ليظهره على الدين كله ولو كره المشركون وشهد انه يقبل التوبة عن عباده ويعفو عن السيئات وسعت رحمته غضبه وهو الغفور الرحيم

قد بنى منزلا على هيئة الزاوية المشتملة على ثلث بيوت واصطبل وحرم وما يليق بها في داخل قرية بردوجة من اعمال سراي اواسي ووقف وتصدق في حال حيوته على ان يكون ان يكون زاوية ومسكن لفقراء المسلمين من طلبة العلم والسادات والغزاة وابناء السبيل

ويطبخ اللحم والارز والخبز بقدر ما يكتفي والدهن بقدر الحاجة والمرق لهم الى ثلاثة ايام ولا يسكنون اكثر من ثلاثة ايام والمرق لخدام هذا الزاوية المزبورة وما زاد وفضل منهم يكون للايتام الصغار الذين يسكنون في هذه القسبة

وبنى ايضا جسرا على نهر ملاقجة ويكون في راس الجانبين فوقا وتحتا خمسة عشر ذراعا لمصالحه ووقفه للمارين عليه وقفا صحيحا شرعيا وصدقة جارية نافذة مؤبدة محتوية رضاء الله

³⁵³ 1795 ile 1812 yılları arasında Sarayevoda dört kez kadılık görevi yapmış ve burada vefat etmiştir. Mezarı Sarayevoda Careva camisinin yanında bulunmaktadır. Šabanović, "Dvije najstarije vakufname u Bosni", a.g.m., s. 17.

تعالى وتقربا الى الرب الجليل وطلبا لثوابه الجزيل ورغبة في وعده الجميل على ما نطق به محكم التنزيل وما تقدموا لأنفسكم من خير تجدوه عند الله هو خيرا واعظم اجرا بحيث لا يباع ولا يوهب ولا يملك بوجه من الوجوه وتكون قائمة على اصولها ابدأ الى ان يرث الله الارض ومن عليها وهو خير الوارثين

وتصدق لمصالحها من اخلص املاكه وذلك جميع الطواحين المشتملة في بيت واحد ومزرعة واحدة عقب الطواحين المذكورة الكائنة في تلك القرية المزبورة والحمام والماء لحوائجه وما بقي من ماء الحمام المعين الذي احدث والخان والحوانيت المبنية فيها حدها قبلة بالماء الجاري وغربا الى انتهاء الدكاكين بالطريق العام وشمالا بالطريق العام الى عقب الخان وشرقا الى ملك ابنه الصغير محمد مع وهب له ومتصلة الى موضوع السوق ومعه وفوقه وتحت الزواية المزبورة من عقار فيها المدود شمالا بطريقة بيوسقة مع ما وصل الى السوق وبالطريق العام الى الطواحين المزبورة وقبله بالنهر المورود الى الطواحين المذكورة والبستان التي اشتراها من يوسف الشهير بقوتقة الكائنتين بتلك القرية بجملة حدودها وبنائها وعرصتها وفنائها وكل قليل وكثير هو في هذه المحدودات والكروم والعقار ومنها المسماة بهلب شلشة مستغنية عن الحدود ومنها المسماة بورتى ومنها المسماة بشلشة بين الطريقتين ومنها المسماة

بيودنة ومزرعة في قرب بودينة عن حدودية ومزرعة واحدة عن حدود رادوية الى حدود رادولويك ومنها المسماة بيونجالق تحت السوق بين الطريقتين ومنها المسماة بالعتيق وهو في موضع يقال له واروش الى نهر ميلاجقة ومنها المسماة بزاغورنيجة بقرب من عتيق واروش ومنها المسماة بمكوبودينجه وبنيزودجه ومنها المسماة ببلاوجة وعلى نهر قوشو دكرمان اوجاغي ومنها مزرعتين على جانب النهر المزور المحدود قبله الى حدود ملك بلبان بن بوغجين وغربا الى قبور

الكفار والطاحون الذي اشتراه من قساتكلر في بولنه وتحتة مزرعة واحدة وفوقها مزرعتين المحدودة شرقا الى مقابر المسلمين والى الحجر الذي فوقها وقبلة الى مقابر قساتكلر وغربا يقال له بالتركي صرتي صيره الى البند هو موضع في قرية بلاروى وجميع الطواحن في بيت واحد على نهر زلزنبيخه في ناحية يسوقه وفي قرب لبوغوشته مزرعة المسماة بلوقه ومزرعة التي اشتراها بلبان بن يوغجين المسماة ببوريس قورسيلة المحدودة شرقا بالوادي الى حدود اقاقليك والى جيرني ويروح وقوزارويك وسورى دبه الى قلة تبرويك وغربا صرتي صيره الى جائر رادمان زاوردلو وراداوه وشمالا الى الحجر المسمى بوغان و الى الحجر الودر وينتهي الى الحدود المذكورة الشرقية وفي قرب السجن موضع الذي يبذل برايقو تعين الاجر لحوائج الاملاك وقفا صحيحا شرعيا

وشرط الواقف المتصدق أن يبداء أولا من جميع ما يحصل من غلاتها وفائدتها بعمارتها ومرمتها واصلاحها مما لا بد من ذلك وعين في كل يوم ثمانية دراهم لمرمتها واصلاحها وكذا عين لمن يقوم بمصالح نقضها ومرمتها في كل يوم درهمين ومرقا في الصباح والمساء [و] في كل يوم نصف درهم للخبز وكذا عين منها عشرة دراهم لان يشتري لحم ويطبخ في كل يوم نصفه صباحا ونصفه مساء وكذا عين الحنطة للمرق بقدر ما يكتفي في تلك الزاوية و[ما زاد وفضل] يعطى للايتام الصغار الذين يسكنون في هذه القصبة وكذا عين من مستغلات الطواحين في تلك الوقتين للخبز بقدر الكفاية وكذا عين بخادم من يقوم لخدمة هذه الزاوية ليطبخ طعامها في كل يوم درهمين ومرقا في الصباح والمساء ونصف درهم للخبز وكذا عين بخادم آخر ليغلق بابها ويفتحها ويحفظ فرشها وسراجها وغير ذلك ومما يصلح الطعام في كل يوم درهمين ومرقا في الصباح والمساء ونصف درهم للخبز وعين للحطب في كل يوم اربعة دراهم ولمصالح الزاوية من الحصير والدهن للسراج ولل ملح وغير ذلك مما يصلح الطعام في كل يوم خمسة دراهم وكذا عين لقاض من قضاة المسلمين

في هذه البقعة في كل يوم درهما واحدا ليكون ناظرا وكذا عين للمتولى عشر جميع محصولات الاوقاف وكان العزل والنصب لخدام هذه الاوقاف مفوضا الى المتولى

وشرط ان يكون الخدام لهذه الزاوية من العتقاء وابناء العتقاء بطنا بعد بطن ولا يأخذ احد وظيفة بالبراة من خدمة هذه الزاوية ومن اخذها بالبراة كان ما اخذ حراء عليه وكان من القوم الظالمين وشرط لوظائف القائم مقام المتولى وكاتبه وشيخه بقدر ما يرضى المتولى وكان وظائفهم من محصولات الاوقاف المزبورة ولكل واحد منهم مرق في الصبح والمساء وفي كل وقت نصف درهم للخبز وعين لمن يصلح الحنطة في هذه الزاوية مرقا في الصبح والمساء وفي كل يوم نصف درهم للخبز وكذا عين للمعتمد في كل يوم درهما واحدا ومرقا في الصبح والمساء وفي كل يوم نصف درهم للخبز

ولما لزم البناء في الاوقاف المزبورة كان في المحل المعمور او في غير المعمور احدثها وبنائها المتولى في محله ولازمه

وشرط ايضا للعتقاء وابناء العتقاء وان سفلوا اذا كانوا شيوخا او مرضى لا يقدرين او كانوا فقيرا ان ياخذ من هذه الزاوية مرقا وخبزا ما يستحقون وفي كل واحد من العيدين يطبخ ثلاثة اكيال من الارز والدهن والخبز بقدر ما يكفي والشاتان من اللحم ويبدل لمن يأخذ المرق في سائر الاوقات وما زاد للمستحق

وفي البروس مرتع واحد في يد ملقو البستاني المعتق وما احيها من حدود البروس المزبور كان في ضبطه وظيف اولاده ما داموا مواظبين على اداء العشر

وشرط ان يصرف ما بقي من هذه المصارف الى عمارته التي بناها الواقف المذكور في دار الغزاة اسكوب حميت عن الكروب ان كان خرابا فيحتاج وان لم يكن خرابا لم يدفعه

وجعل التولية والنظر في ذلك لنفسه مدة حياته فاذا قضى نحبه ولقي ربه فلولده المختار المسمى
بمحمد الصغير وهو ابن الواقف المزبور قم لاولاد الوقف المتصفين بالورع والديانة ثم لاولاد
اولاده بطنا بعد بطن الارشد فالارشد للذكور والاناث ثم لعتقاء الواقف المزبور ثم لاولاد عتقاء
المتصدق المذكور بطنا بعد بطن كذلك

فقد اخرج المتصدق المسفود جميعه ذلك من يده فارغا خاليا عن موانع التسليم وقطعها عن
نفسه وابانها عن امواله وقد ظهر عنده صلاح افتخار الاعيان خواجه سنان الدين القراماني وصيانته
وهدايته في امور نصبه الان متوليا وسلمها اليه وولاه بالتصرف فيها وباقامة هذه الشروط بمقتضى
الشرع الشريف النبوي لتسجيل اوقافه المذكورة عند حاكم الوقت

وقد قابل من جانب الواقف المذكور على رجوع اوقافه المذكورة وعلى دعوى تملك الوكيل
فخرالفوارس والاقران خوشقدم ويوده وادعى الوكيل المشار اليه بعد ثبوت اللوالة الشرعية
بمحضر من المتولى المذكور لدى الحاكم الموقع اعلاه زيد مجده واعلاه ان الواقف المذكور وان
كان وقفه على الجهة المسيطرة

قد رجع عنه واراد ان يرده الى الملكية كما كان اولا متمسكا بعدم لزوم الوقف على قول الامام
الاعظم رحمه الله تعالى فقابل المتولى المذكور بالامتناع عن رده الى ملكه محتجا بلزوم من يلزمه
من العلماء المتأخرين رضوان الله تعالى عليهم اجمعين فترافعا في هذه الامر الى الحاكم المومى اليه
فحكم هو بصحة وقف المزبور ولزومه على قول من يجوزه من الائمة المجتهدين رضوان الله تعالى
عليهم اجمعين حكما صحيحا شرعيا وسجله على وجه الوكيل المزبور تسجيلا مرعيا فصار الوقف
المذكور وقفا لازما متفقا عليه بتجوز الحاكم المومى بحيث لا يجوز تغييره ولا تبديله ولا تعطيله
بعد ذلك بوجه من الوجوه فلا لاحد يؤمن بالله وباليوم الاخر ان يغير شيئا من ذلك عن حاله ويبدل

شرطا من شروطه ومن سعى في نقضه وابطاله وارثا كان او حالكما او سلطانا او غيرهم فمن يعمل ذلك فقد باء باثمه ويعرض لسخط ربه والله تعالى حسبه ويجازيه والمنتقم منه وجعل من الاخسرين الذين ضل سعيهم في الحياة الدنيا وعليه لعنة الله والملائكة والناس اجمعين واجر هذا الوقف لله تعالى فيما نوى من ذلك وحسبنا الله ونعم الوكيل جرى ذلك وحرر في جمادى الاولى سنة ست وستين وثمان مائة.

شهود الحال

مولانا شمس القاضي بوشغراد	محمد بن حمزة
مولان الشيخ على الدين القاضي بسلاج (؟)	محمد بن يوسف
وعلى فقيه الجندي	حسن بن اوروج
مولانا سليمان فقيه ابن عوض	حسين بن اوروج
اسكندر ويوده	محمود صوباشي
مولانا محي الدين ابن محمد الامام	ابرى زاده
حمزه بن اوغرلى البواب	محمد بن حسن
مولانا قوام الدين بن قاسم الكاتب	سليمان بن حمزه
كتخدا اوروج بن حصار بكى	ابراهيم بن موسى
مولانا ايوب خواجه	وغيرهم من الحاضرين

c. Vakfiye'nin Tercümesi

Hamd nimetlerini veren Allaha mahsustur, Salat ve selam Hz. Muhammed'e ve âli ve ashabına olsun.

Büyük emir birçok nimet ve ihsanın velisi hayrat babası, bereket sahibi, bu günde millet ve dinin Muhammedi İsa Bey ibn İshak Bey Allah'tan başka hiçbir ilah bulunmadığına ve mülkünde hiçbir şeriki olmayıp vahdaniyette münferit, istediği gibi hüküm edere ve dilediğini yapar olduğunfa ve hazreti Muhammed'i müşrikler her ne kadar isemese bile bütün dinler üstün kılmak için hak dine insanları davet için gönderdiğine ve kullarından tövbeyi kabul ve günahları af ile rahmetini gazbından öne geçiren ve onun Gafur ve Rahim sıfatları ile muttasıf olduğunu şahadet eder.

Ve ondan sonra beyan etiki: Sarayevo civarında Brodac köyünde, üç ev, ahır ve bahçeden oluşan Zaviye görünümünde bir Misafirhane inşa edip, zaviye ve mesken olarak fukara olan müslimlere, talebe, seyyid, gazi ve yolcular için vakf etmiştir.

(Zaviyenin) İçinde lazım olacak kadar et, çorba, pilav ve ekmek pişirilecek ayrıca gerektiği kadar da yağ kullanılacaktır. Misafirlerin burada yemek (çorba) için üç gün hakları vardır ve 3 günden fazla konaklamalarına müsaade edilmeyecektir. Bahsi geçen tekkede hizmet edenlere de çorba verilecek, Onlara (Misafirlere ve hizmetçilere) yemek dağılatıldıktan sonra ziyadesi bu kasabada oturan yetimlere dağıtılacaktır.

Vâkıf, Kur'an-ı Kerim'de Allaha Teâlâ'nın vaat ettiği "Kendiniz için gönderdiğiniz her İyiliği, Allah katında daha hayırlı ve sevapça daha büyük olarak bulacaksınız." Ayete uyarak Allah'ın rızası ka-zanmak ve vadettiği sevaba nail olabilmek için Milaçka Nehri üzerine her iki tarafın başında üstten ve alttan 15 zira olacak şekilde sadaka-i cariye olarak arsasıyla bir köprü yaptırarak vakfetti ki bu köprü kamunun kullanımına ait olub satılamaz, hibe edilemez, mülk edinilemez. Köprü bu usul ve şartlara göre kıyamete kadar baki kalacaktır.

(İsa Bey) Vakıflarının mesalihi için kendine ait mülklerden aşağıdakileri tahsis etmiştir:

Bahsi geçen köyde: bulunan bir bina içindeki değirmenlerin tamamı, bu değirmenlerin arkasında bulunan bir mezra, hamam ve ona lazım akarsu, (köyde) inşa

edilmiş han ve dükkânlar ve hamamdan artan akarsu onlara tahsis edilmiştir. Dükkânların hudutları şöyledir: kuzey-doğusunda akarsu olup batıda umumi yol yer almaktadır. Kuzey’de yine hana kadar umumi yol yer alırken doğu tarafında küçük oğlu Muhammed Bey’e hediye ettiği ve Çarşıya dayanan mülklerin bir kısmı yer almaktadır.

Bunların dışında, tekkenin alt tarafında bulunan gayrimenkuller. Bunların hudutları şöyledir: Kuzey’de Bioskoya, çarşıya ve bahsi geçen değirmenlere götüren yol, güney-doğuda değirmenlerin de üzerinde bulunduğu nehir ve “Kotku” adı ile tanınan Yusuf’tan aldığı bahçe ve üzerinde bulunan her şeyi ile, küçük ya da büyük bütün binalar, inşaat, bağı ve akar. Tüm bu vakıflara şunlar da dâhildir: Hudutları belirtmeye gerek olmayan Hleb Selişte, Vrti adında (akar), iki yol arasında kalan Selişte adında (akar), Podine adında akar, Podine’nin yakınında bir mezraa, Radoye ve Radiyoviç hudutları arasında bulunan bir mezra, iki yol arasında kalan ve çarşının yakınında bulunan (akar), Varoş mevkide bulunan ve Miljacka nehrine kadar uzanan El Atik adında (akar), Stara Varoş yakınında Zagornica adında (akar), Mecputnica ve Nisputnica adında (akarlar), Bilevica adında (akar), Koşevo deresi üzerinde bulunan değirmen ocakları, zikredilen derenin iki tarafında bulunan ve güney-doğuda Bogiç oğlu Balaban’ın mülkleri ile batıda ise gayrimuslim mezarlığı ile hudutları olan iki mezraa, Bolni’de bulunan ve Kasatiç’ten satın aldığı değirmen, (değirmenin) altında bulunan bir mezraa ve bu mezranın üst taraflarında bulunan iki mezraa, bu iki mezraanın hudutları şöyledir: doğuda müslim mezarlığı ve onun üst tarafında bulunan Velki kamen, güney-doğuda Kasatiç mezarlığı bulunurken batıda Blajuy Köyü’nun yakınında Yaz Mevki’ye kadar olan Türkçe’de “Sırtı Sıra” denilen (bir akar).

Ayrıca Visoko kasabasında bulunan Jeleznica Nehri’nin üzerinde bir bina içinde bulunan değirmenlerin tamamı, Ljubogošte yakınında Luka adında bir mezra, Bogçin oğlu Balaban’dan kuru ormanı ile birlikte satın aldığı Brus adında mezra, bu mezranın hudutları şöyledir: doğuda Skakaliçi, Crni Vrh, Kozareviçi, Oştra Glavica ve Trebeviç kulesi kadar uzanan ova, batıda Radmal ve Radava Zavrtila kadar uzanan ormanlık, kuzeyde ise zikredilen doğu hudutlarına kadar uzanan Vagany ve Vitej kayalıkları yer almaktadır. (Bu arazilerin) arasında da Rayko’ya verilen ve tahsilatı sayılan mülklerin ihtiyaçları için harcanan, Zindan yakınlarında yer alan araziyi de vakfetmiştir.

Sayılan ve hudutları belirtilen tüm emlakler geçerli, hukuki ve sarih bir şekilde vakıf olmuştur. Vakıf ve Hayırsever (İsa Bey) şunları şart koymuştur:

Vakfın gelirlerinden en baştan vakfın tamir ve idame ihtiyaçları karşılanacaktır. Vakfın idamesine günde sekiz dirhem ayırmaktadır.

Aynı şekilde bakım ve oluşan hasarları tamir edecek kimseye günde iki dirhem, sabah akşam çorba ve ekmek için günlük yarım dirhem ayırmaktadır. Aynı şekilde yarısı sabah yarısını akşam verilmesi şartıyla alınacak ete on dirhem ayırmaktadır. Aynı şekilde fazlası kasabanın zayıf yetimlerine verilmek üzere zaviyenin ihtiyaçlarına yetecek kadar çorba için buğday ayırmaktadır. Aynı şekilde değirmenlerin hasılatını zaviyenin iki öğün ekmek ihtiyaçları için ayırmaktadır. Aynı şekilde tekkede yemeklerini pişirecek aşçıya günde iki dirhem, sabah akşam çorba ve yarım dirhem ekmeğe ayırmaktadır. Aynı şekilde zaviyenin kapılarını açıp kapatacak bevva, zaviyenin yaygularına, kandillerine, yemek malzemelerine ve diğer eşyalarını muhafaza edecek görevliye günde iki dirhem, sabah akşam çorba ve ekmek için günlük yarım dirhem ayırmaktadır. Aynı şekilde odun ihtiyaçları için dört dirhem, zaviyenin hasır, tuz, kandil yağ ihtiyaçları için günde beşer dirhem tahsis etmektedir. Aynı şekilde Vakfın nazaretini yapması için şehrin Müslüman kadısına günde bir dirhem ayırmaktadır. Aynı şekilde vakfın mütevellisine toplam hasılın onda birini tahsis etmektedir.

Vakfın görevlilerinin azl ve atama işleri mütevali tarafından yapılmasını emreder.

Vâkıf, zaviyenin hizmetini azat edilmiş köleler ve azat edilmiş kölelerin oğulları olarak, kuşaktan kuşağa olacağını ve berata göre kimse kimsenin görevini izinsiz alamayacağını, böyle yaparsa haram işlemiş olacağını belirlemiştir. Mütevelli kaymakamı, katib ve şeyhin maaşlarını mütevelli tarafından belirlenecek. (Bu kimselerin) maaşları zikredilen vakıfların hâsılından verilecek, bunun yanında her birine sabah-akşam çorba ve her öğün için yarım dirhem ekmek verilecektir.

Tekkede buğday ıslah edecek kişiye sabah akşam çorba ve yarım dirhem ekmeğe ayırmaktadır. Aynı şekilde mutemede günde bir dirhem, sabah akşam çorba ve yarım dirhem ekmeğe ayırmaktadır.

Vakıfta mamur veya gayri mamur mahalde bina yapmak icap ederse, yere ve ihtiyaca göre müteveli tarafından inşa edilip kurulacaktır.

Aynı şekilde hasta yahut yaşlı olan, kendi geçimini sağlayamaz olan ya da ihtiyaç sahibi olan (İsa Bey'in) azatlıları ve onların evlatları istihkakları kadar zaviyeden çorba ve yemek alabileceklerdir.

(Sonra da) iki bayramdan her birinde 3 kile pirinç pişirilecek, miktar-ı kafi yağ ve ekmeğe harcanacak ve normalde çorba alanlara iki koyun et dağıtılacak, arta kalanlar hakkı olanlara verilecek.

(İsa Bey'in) azatlısı olan karpuzcu Milka'nın elinde Brus'ta bir otlak bulunmakta, Brus'un sınırları içerisinde bulunan her şey uşur ödemeyi devam ettiği sürece onun (Milka) elinde ve evlatlarının elinde kalsın.

Masraflardan artan, ihtiyaç olursa baninin –Allah onu sıkıntılardan korusun- Usküp darü'l-guzâtında yaptırdığı imaret için sarfolunacak, eğer ihtiyaç olmazsa oraya gönderilemeyecektir.

Vakfın tevliyat ve nezaretini hayatta olduğu sürece vâkîf kendisine vefat ettiğinde ve hakkın huzuruna gittikten sonra oğlu Muhammed es-Sagir'e sonra dinin esaslarına riayet eden diğer oğullarına, onlardan sonra nesilden nesile kız ve erkek torunlarına, ondan sonra azat etmiş olduğu kölelerine, onlardan sonra da yine nesilden nesile bu azat edilmiş kölelerin çocuklarına verilmesine şart etti. Zikredilen vâkîf tüm bunları hiçbir engelin bulunmadığı (vakitlerde) kendi iradesi ile çıkardı, kendinden ayırdı ve kendi mülkünden verdi.

Vâkîf bütün bu vakfettiklerini dönemin hakimi huzurunda şer'i kurallara gre vakfın tescili için müteveli olarak atadığı çalışkan, günahlardan kaçınan, doğru yolda olduğuna dair onda güven sağlayan Ayan Hoca Sinaneddin Karamini'ye teslim ederek gereği şartların yerine getirilmesini istedi.

Vâkıfın, hâkim huzurunda ve müteveli yanında tayin ettiği Hoşkadem Voyvodası, İmam-ı Azamın (Allah ondan razı olsun) görüşüne göre vakıf lazım olmadığından dolayı tekrar mülküne döndürülemediğini istedi. Müteveli ise sonraki âlimlerin (Allah

onlardan razı olsun) görüşlerine göre lazım olduğunu delil göstererek mülkün geri verilmesini ret etti.

Hâkim huzurunda her iki taraf mahkemeleşti. Hakim müctehit imamların cevaz veren görüşlerine göre vakfın geçerli ve lüzumlu olduğuna hükmetti ve adı geen vekil huzurunda vakıf tescil edilerek yürürlüğe konuldu. Dolayısıyla söz konusu vakıf görüş birliğiyle sahih ve lazım oldu.

Bundan sonra hiçbir şekilde onun değişim, yenilenme ve terkine müsaade edilmeyecektir. Buna göre Allaha ve kıyamet gününe inan her kimse, vakıfta ve çevrede hiçbir değişiklik yapamaz, aynı şekilde şartlarını değiştiremez. Her kim, ister varis, hâkim, yönetici ya da başka biri vakfı geçersiz kılmaya çalışırsa, günah işlemiş olarak rabbın gazabına uğrayacaktır, Allah cezasını versin. O (Allah) onu cezalandıracak ve intikamını alacak ve o kimse dünyada yaptığı her şeyi heba olan sefillerden olacaktır. Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti üzerlerine olsun. Bu vakfın ecri ve sevabı niyetine göre Allah'ındır. Allah bize yeter O ne güzel vekildir.

Bu sekiz yüz almış altı yılında Cemazıyelevvel ayında olmuş ve yazılmıştır.

Şuhûdü'l-hâl: Vişegrad Kadısı Mevlana Şemsuddin, Selac Kadısı Şeyh Mevlana Aliyuddin, Fakih Ali Cundi, Fakih İvad oğlu Mevlana Süleyman, İskender Voyvoda, İmam Muhammed oğlu Mevlana Muhyiddin, Bevvab Ugrliya oğlu Hamza, Katip Kaism oğlu Mevlana Kivamuddin, Hisar Bey oğlu Oruç Çehaya, Eyyub-hoca Mevlana Hamza oğlu Muhammed, Yusuf oğlu Mehmed, Oruç oğlu Hasan, Oruç oğlu Hüseyin, Mahmud Subaşı, ibrizade, Hamza oğlu Süleyman, Musa oğlu İbrahim ve diğer hazirun.

Vakfiyeye Göre Tekkenin Vakıfları

Vakfiyenin metnine göre tekkenin vakıflarını şöyle sıralamak mümkündür:

1. Tekkenin alt tarafında bulunan gayrimenkuller, İsa Bey'in Yusuf Kotka'dan aldığı bahçe.
2. Brodac köyünde bulunan bir bina içindeki değirmenlerin tamamı, bu değirmenlerin arkasında bulunan bir mezra, hamam, han ve dükkânlar,
3. Hleb Selişte, Vrti, Selişte, Podine El Atika, Zagornica, Mecputnica, Nisputnica, Bilevica akarları, Podine'nin yakınında bir mezraa, Radoye ve Radiyoviç

hudutları arasında bulunan bir mezra, iki yol arasında kalan ve çarşının yakınında bulunan akar,

4. Koşevo deresi üzerinde bulunan değirmen ocakları, zikredilen derenin iki tarafında bulunan ve güney-doğuda Bogiçn oğlu Balaban'ın mülkleri ile batıda ise gayrimuslim mezarlığı ile hudutları olan iki mezraa, Bolni'de bulunan değirmen, bu değirmenin altında bulunan bir mezraa ve bu mezranın üst taraflarında bulunan iki mezraa,
5. Visoko kasabasında bulunan Jeleznica Nehri'nin üzerinde bir bina içinde bulunan değirmenlerin tamamı, Ljubogošte yakınında Luka adında bir mezra, Bogçin oğlu Balaban'dan kuru ormanı ile birlikte satın aldığı Brus adında mezra,
6. Rayko'ya verilen ve tahsilâtı sayılan mülklerin ihtiyaçları için harcanan, Zindan yakınlarında yer alan arazi

2. Vâkfın Gelirleri ve Kullanımı

Vakfiye ile vakıfların gelirlerinin dağıtımını açık bir şekilde belirlenmiştir. Ancak bu gelirlerin ne kadar olduğu konusunu vakfiye ile belirlemek mümkün değildir. Vakfın gelirlerinin tam detayını Sarayevo'da bulunan İsa Bey Vakıfları'nın yazılı olduğu 1489 yılına ait Bosna Sancak defterinden öğrenmek mümkündür.³⁵⁴ Burada kervanların konaklamasından sağlanan gelir, 56 dükkân, yoncalık ve bir adet kiremit fabrikası ve hamam gelirinden bahsedilmektedir. Saydıklarımızın toplam geliri 10.039 akçedir. 1530 yılında tekkenin gelirleri hamam, kervansaray, dükkânlar, bahçeler, arsalar ve tarlalardan oluşmaktadır. Bunların yıllık geliri 35.368 akçedir.³⁵⁵ Blagay ve Visoko vakıfları ile birlikte 1540 yılında vakıfların toplam geliri 32.868 akçedir.³⁵⁶ 1565 yılında vakıfların toplam geliri ise 42.975 akçedir.³⁵⁷

Vakfın giderleri vakfiyede belirlenmiştir. Vakfiyeye göre vakfın giderleri şöyledir:

³⁵⁴ BOA, TT.d. 24, s. 60a-60b.

³⁵⁵ BOA, TT.d. 164, s. 378.

³⁵⁶ BOA, TT.d. 211, s. 410.

³⁵⁷ BOA, TT.d. 625, s. 349.

- Vakıf binalarının tamiri; vakıf binalarının tamiri için günlük 8 dirhem belirlenmiştir. Tamirde çalışan işçilere ise 2 dirhem yevmiye, sabah-akşam çorba ve yarım dirhem ekmek ücreti olarak belirlenmiştir.
- Et alımı için günlük 10 dirhem belirlenmiş, Etler günde iki öğünde pişirilecektir.
- Tekkede çorba yapımı için ihtiyaç olan kadar buğday alınacak.
- İki öğünde tüketilecek ekmek ihtiyacı değirmenlerin gelirlerden sağlanacak.
- Tekke'de görev yapan aşçı günde iki dirhem maaş, sabah-akşam çorba ve yarım dirhem ekmek ücreti alacak.
- Tekkeyi açan, süpüren ve içindeki eşyaları koruyan görevli günde iki dirhem maaş, sabah-akşam çorba ve yarım dirhem ekmek ücreti alacak.
- Isıtma giderleri (odun) için günlük dört dirhem belirlendi.
- Tekkede serilen halılar, fenerler için yağ, tuz ve yemeklerde kullanılan diğer baharatlar için her gün beş dirhem belirlendi.
- Vakıf gelirlerin toplamının %10'u Vakfın Mütevellisi alacak.
- Kaymakam mütevelli, kâtip ve tekkenin şeyhi Mütevellinin belirlediği maaşının yanında sabah-akşam çorba ve yarım dirhem ekmek ücreti alacak.
- Tekkenin ihtiyaçları için buğday ayıklayan kişi sabah-akşam çorba ve yarım dirhem ekmek ücreti alacak.
- Vakfın Vekâletnamesi verilen kişiye ise günlük bir dirhem maaş, sabah-akşam çorba ve yarım dirhem ekmek ücreti alacak.
- Yaşlanmış, fakir ya da hastalanmış ihtiyaç sahibi olanlar İsa Bey'in azat ettiği köleler ve onların oğulları tekkeden çorba ve ekmek alabilecek.
- Her Bayram üç tencere pirinç, iki koyun yeterince de ekmek ve yağ alınacak. Öncelikle bu yemekler yukarıda sayılanlara verildikten sonra geri kalan ihtiyaç sahiplerine dağıtılacak.

Tekkenin ihtiyaçları giderildikten sonra vakıf gelirlerin geri kalanları Üsküp'teki imaretin tamiri için kullanılacaktır.

3. Vakfın Yönetimi

Vakfiyede, vakfın yönetimde bulunacak kişiler şu şekilde belirlenmiştir: Hayatta olduğu sürece İsa Bey'in kendisi, vefatından sonra oğlu Muhammed, ondan sonra dinin

esaslarına riayet eden diğer oğulları, onlardan sonra sırasıyla kız ve erkek torunları, ondan sonra azat etmiş olduğu köleleri, onlardan sonra da bu azat edilmiş kölelerin en büyük varisleri.

Kadı vakfı denetleyecek ve bu nedenle de vakfın gelirlerinden günlük bir dirhem alacak. Vakfın toplam gelirlerinden %10 alan Vakıf Mütevellisi, vakıf çalışanlarını işe alma ve işten çıkarma yetkisine sahip olacaktır.

4. Vakfiyeye Göre Tekkenin Kurulma Amacı

- Talebe, yolcu ve gazilerin konaklaması. En fazla üç gün konaklayabilirler.
- Yukarıda sayılan ihtiyaç sahiplerinin et, pirinç, ekmek, çorba gibi ihtiyaçlarının karşılanması.
- Tekkede görevli kişilere çorba verilmesi
- Misafirlere ve görevlilere yemek verildikten sonra geri kalanlar kasabadaki yetimlere dağıtılır.

C. TEKKE'NİN MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Vakfiyede İsa Bey Tekkesi üç evden, ahırdan, bahçeden ve tekkenin işleme için gerekli tüm yan binalardan oluştuğundan bahsedilmektedir.³⁵⁸ Daha sonraki anlatımlarda tekkeden bu şekilde bahsedilmektedir. Ancak İsa Bey Tekkesi'nin yıkılma (1957) öncesinde ki görünümü hakkında bize bilgi veren tüm belgeler Vakfiye'de, 1659 yılında Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinde ve 1697 yılında Sarayevolu Şair Reşit Efendi'nin şiirinde bahsettiği anlatımlardan farklıdır. 1953 ile 1957 yılları arasında kaydedilen görüntülere göre İsa Bey Tekkesi; Tekke binası, mezarlıkların da bulunduğu avlu, şadırvan ve ahırdan oluşmaktadır.³⁵⁹

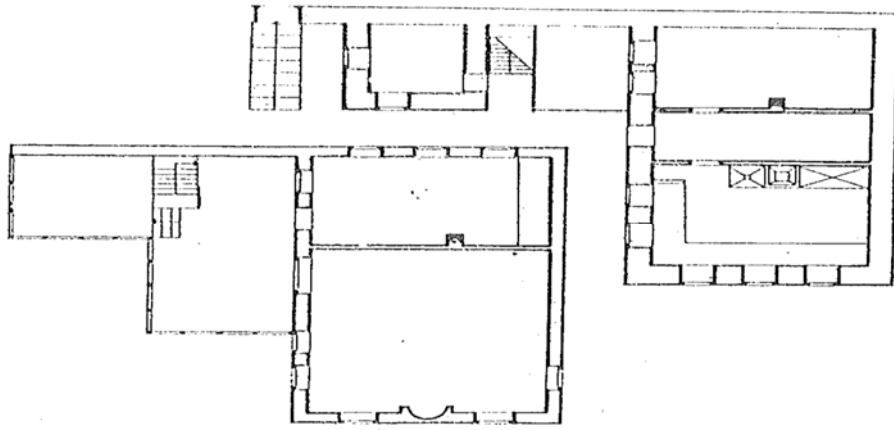
Bu detaylı anlatım şöyledir:³⁶⁰ Tekke binasının alt katındaki pencereler dikdörtgen biçiminde ve üzerinde de demir korkuluklar bulunmaktaydı. Üst katta yer alan pencereler ise yarım daire şeklindeydi. Tekke'nin doğu tarafında 11,89 x 7,90 m bir bina bulunmaktaydı. Bu binanın zemin katında meydan odası ve depo bulunurken, üst katı semahane ve bir odadan oluşuyordu. Bu binaya batı tarafından 4,13 x 7,69 m bir

³⁵⁸ Šabanović, "Dvije najstarije vakufname u Bosni", a.g.m., s. 9.

³⁵⁹ *Službeni glasnik BiH*, "İsa-begova zawija, prirodno-graditeljska cjelina", S. 29/05", Sarajevo, 2005.

³⁶⁰ *Službeni glasnik BiH*, "İsa-begova zawija, prirodno-graditeljska cjelina", S. 29/05", Sarajevo, 2005.

hayat odası bağlanmaktaydı. Onun yanında ise 4,02 x 4,57 m bir alan devam etmekteydi. Bu alanın alt katı mutfak, üst katı ise Divanhane olarak kullanılmaktaydı. Binada bir de ahşaptan yapılmış veranda bulunuyordu. Veranda binanın yan duvarlarına ve taş bir taban üzerine sağlamlaştırılan tek bir direğe dayanıyordu. Verandanın ikinci katında ise çatı konstrüksiyonun dayandığı dokuz ahşap direk bulunuyordu. Binanın tamamı ise taştan yapılmış temeller üzerinde inşa edilirken, zemin ve üst katın duvarları ahşap direklerin konstrüksiyonu ile kerpiçten yapılmıştır. Tüm bina kireç ile beyaza boyanmıştır. Çatısı ise kiremitle örtülüydü. Ekrem Hakkı Ayverdi Bosna Hersek Tarihi ve Kültürel Mirası Koruma Enstitüsü Arşivi'nden aldığı tekkenin birinci ve ikinci kat planlarını de bize aktarmaktadır.³⁶¹

Tekkenin içerisinde bulunan ve dervişlerin kullandıkları eşyalardan hiçbiri korunamamıştır. Ancak genel olarak Bosna Hersek'te tekkelerde kullanılan ve muhtemelen İsa Bey Tekkesi'nde de bulunan bazı eşyalar ve sembolik anlamları şöyledir:

Duvardaki Silahlar: İnsanın kendi nefsiyle olan mücadelesinin mücadelelerin en başında geldiği ve en önemlisi olduğuna işaret etmektedir.³⁶² Kendi amellerine dikkat et levhası: Kendi amellerine dikkat et yazısı mutlaka bir mevlevî tekkesinde

³⁶¹ Ayverdi, a.g.e., s. 389.

³⁶² Edin Urjan Kukavica, "Sveta Geografija i Sveta Historija: Nacela za utemeljenje tekije", *Behar*, S. 95, Zagreb, Kulturno društvo Bošnjaka Hrvatske Preporod, 2010, s. 33.

bulunmaktadır.³⁶³ Kılıçlar: Kendi amellerine dikkat et levhasının hemen üstünde kılıçlar bulunur. Kılıçların sembolik anlamı mücadeleye tamamen kendini ver.³⁶⁴ Ok ve yay: Zamanın geçip gittiğini ve ölümün yakınlığını ifade etmektedir. Zira zaman atılmış bir ok gibidir, bir daha geri gelmez.³⁶⁵ Asa: Asırlardır aktarılan geleneği ifade etmektedir.³⁶⁶

Bazı tarihçilere göre İsa Bey Tekkesi'nde bulunan asa Bosnalı Bogomil Dedelerin atasıdır. Son Bosnalı Bogomil Dedesi vefat etmeden önce bu asayı İsa Bey Tekkesinin şeyhine verdiği aktarılmaktadır.³⁶⁷ Asa asırlardır tekkenin mirası olarak korunarak bir sonraki nesillere emanet olarak bırakılmıştır. 1924 yılında Şeyh Ruhi'nin vefatı ile asa ortadan kaybolmuştur.³⁶⁸

İsa Bey Tekkesi'nin avlusu Bentbaşı Caddesi'nde Milyačka nehrine kadar uzanırken, etrafı yüksek duvarlarla örtülü, yerleri ise kaldırım taşları ile döşeliydi. Tekkenin girişinde büyük bir ahşap kapı yer almaktaydı. Tekke, caddenin altında bulunduğu için bahçeye sekiz taş basamakla iniliyordu. Nehre bakan duvarlar açıkken, cadde tarafında yer alan duvarlar tamamen kapalıydı ve üzerinde herhangi bir açıklık bulunmuyordu. Avlunun doğu kısmı bir çiçek bahçesi olarak düzenlenmiştir. Tekke yıkılmadan önce bahçenin bu kısmında yer alan şadırvanın temel izlerini fark etmemiz mümkündü. Yanında ise yaz aylarında kullanılan ahşaptan yapılmış konak vardı.³⁶⁹ 1835 ile 1840 yılları arasında inşa edilen ve sonra da Milçyaka nehrinin taşması ile yıkılan daha önce de bahsi geçen cami bu kısımda bulunmaktaydı.³⁷⁰ Tekke'nin avlusunda ayrıca 6 tane mezar taşı yer alıyordu.³⁷¹ Bu mezar taşlarının beş tanesi üzerinde yazı vardı. Yazılardan taşların aşağıdaki derviş ve şeyhlere ait olduğunu anlamaktayız. Mezar taşı kitabelerinin Türkçe manası aşağıdaki gibidir:

1. Osman Dede'nin mezar taşı kitabesi³⁷²

³⁶³ Kukavica, "Sveta Geografija i Sveta Historija: Nacela za utemeljenje tekije", a.g.m., s. 33.

³⁶⁴ Kukavica, "Sveta Geografija i Sveta Historija: Nacela za utemeljenje tekije", a.g.m., s. 33.

³⁶⁵ Kukavica, "Sveta Geografija i Sveta Historija: Nacela za utemeljenje tekije", a.g.m., s. 33.

³⁶⁶ Kukavica, "Sveta Geografija i Sveta Historija: Nacela za utemeljenje tekije", a.g.m., s. 33.

³⁶⁷ Suljović, a.g.m., s. 40.

³⁶⁸ Suljović, a.g.m., s. 40.

³⁶⁹ *Službeni glasnik BiH*, "Isa-begova zawija, prirodno-graditeljska cjelina", S. 29/05, Sarajevo, 2005.

³⁷⁰ Fajić, a.g.m., s. 89.

³⁷¹ Mujezinović, "Musafirhana i tekija İsa-bega İshakovića u Sarajevu", a.g.m., s. 249.

³⁷² Mujezinović, "Musafirhana i tekija İsa-bega İshakovića u Sarajevu", a.g.m., s. 249.

Mezar taşı işlenmemiş taştan kare şeklindedir. Mezar taşındaki yazıların Türkçesi:

Her şeyin yaratıcısı Bâki O'dur.

Allah nidaları ile canını verdi

Vefatın Kronogramı :

“Vefat etti ve gitti Mevlevî Osman Dede”

Ruhuna Fatiha oku

Zilhicce ayı 1229

2. Şeyh Lütfullah oğlu Muhammed'in mezar taşı kitabesi³⁷³

Kare şeklinde olan mezar taşın ebatları 10 x 10 genişliği ve 50 cm uzunluğundadır. Mezar taşın başlığı ise koparılmıştır. Mezar taşındaki yazıların Türkçesi:

Bâki O'dur

Merhum Şeyh Lütfullah oğlu Mahmud

Ruhuna Fatiha

Sene 1244

3. Şeyh Lütfullah oğlu İbrahim'in mezar taşı kitabesi³⁷⁴

Mezar taşındaki yazının Türkçesi:

Bâki O'dur

³⁷³ Mujezinović, “Musafirhana i tekija İsa-bega İshakovića u Sarajevu”, a.g.m., s. 250.

³⁷⁴ Mujezinović, “Musafirhana i tekija İsa-bega İshakovića u Sarajevu”, a.g.m., s. 250.

Merhum Şeyh Lütfullah'ın oğlu Mevlevî Hafız İbrahim Edhem,

Ruhuna Fatiha

29 Rebiyülevvel 1261

4. Şeyh Lütfullah'ın mezar taşı kitabesi³⁷⁵

Ezilmiş taştan yapılan mezar taşın ebatları: Genişliği 20 x 15,uzunluğu ise 128 cm. Nesih ve Talik yazım şekli ile yazılan mezar taşındaki yazısının Türkçesi:

Her şeyin yaratıcısı Bâki O'dur

Bilgili koca ve Mevlevî tarikatının dervişi

“Allah” nidaları ile Rabbin katına gitti

Halk arasında dindarlığı ve zahidane yaşamı ile tanınır

Bu tekkede uzun yıllar boyunca şeyhlik yapmıştır.

Ruhu, diğer büyüklerle birlikte gireceği

Cennetin üst mertebelerine yerleşsin.

Rabbim azametinin adına

Rahmet denizine bu kişiyi kabul eyle

Fadıl³⁷⁶ dua olarak

“Şeyh Lütfullah'ın mekânı Cennet olsun” söyledi

Rebiyülahirin son çeyreği 1277

5. Şeyh Muhammed Fikri'nin mezar taşı kitabesi³⁷⁷

³⁷⁵ Mujezinović, “Musafirhana i tekija İsa-bega İshakovića u Sarajevu”, a.g.m., s. 250.

³⁷⁶ Burada bahsi geçen kronoloji yazarı daha önce tezde yer verdiğimiz Fadıl Paşa Şerifoviç'tir.

³⁷⁷ Mujezinović, “Musafirhana i tekija İsa-bega İshakovića u Sarajevu”, a.g.m., s. 251.

Mezar taşının ebatları: genişliği 17 x 17 cm, uzunluğu ise 55 cm. Mezar taşındaki yazıların Türkçesi:

Ey Baki Allah'ım

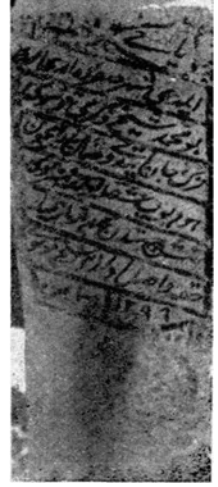
Bu Şeyh Muhammed Fikri Safer ayında vefat etti

Dostuna (Allah'a) yaklaşmak için canını kurban etti

Hu nidaları ile bu dünyayı terk etti

Altı taraftan tarihçiler geldi:

“Mevlevî şeyhi Rabbine gitti”

Tekke cadde seviyesinin altında bulunduğu için tamamen içeriye doğru yıkılmıştır. Bahçede bulunan zikrettiğimiz mezar taşları enkaz altında kalmıştır. Böylece tekkenin ahşap malzemeleri dışında başka bir şey kurtarılamamıştır.³⁷⁸

Bunların dışında tekkenin yakınlarında “Mevlevisko” (Mevlevî) Mezarlığı denilen mezarlık bulunmaktaydı.³⁷⁹ Bu mezarlıkta birçok melevî dervişine ait mezar taşı bulunmasına rağmen, sadece iki tanesinin kime ait olduğu kesin olarak bilinmektedir. Mezar taşındaki kitabelerinden anlaşılacağı üzere birincisi Şeyh Lütfullah oğlu derviş Osman'a (ö.1867) aittir. İkincisi ise Şeyh Melevî Hacı Hafız Uveys Efendi'ye (ö. 1871) aitti.³⁸⁰ Bu mezar taşları günümüze ulaşamadı. Mujezinoviç Budakoviç mevkide bulunan mezarlıkta da bir melevî dervişin mezar taşından bahsetmektedir. Bu mezar taşı Ahmet oğlu Mustafa Pakro'ya (ö. 1888) aittir.³⁸¹

D. TEKKENİN ÇEVRESİ

İsa Bey Tekkesini bulunduğu çevreden bağımsız olarak ele almak yanlış olur. Zira etrafındaki çevre ile uyum içerisindedir. Tekkenin yakınlarda Tekkeye bağlı olan Şehova Koriya mevki bulunmaktaydı. Şehova Koriya mevkiinde İsa Bey Tekkesinin yazlığı bulunurken, burada tekkenin faaliyetleri dışında esnaf toplantıları, şenlikler ve

³⁷⁸ Seid Strik, “Razdoblje Šejha Ruhije”, *İsa- Begova Tekija u Sarajevu Zbornik Radova, Udruženje Obnova İsa Begove Tekije*, Sarajevo, 2006, s. 133.

³⁷⁹ Mujezinović, “Musafirhana i tekija İsa-bega İshakovića u Sarajevu”, a.g.m., s. 251.

³⁸⁰ Mujezinović, “Musafirhana i tekija İsa-bega İshakovića u Sarajevu”, a.g.m., s. 251.

³⁸¹ Mujezinović, “Musafirhana i tekija İsa-bega İshakovića u Sarajevu”, a.g.m., s. 251.

bir Ahi âdeti olan çırağa kalfa, kalfaya da usta unvanı vermek için düzenlenen küşneme törenleri yapılmaktaydı.³⁸²

Yazlığın yanında üzerinde türbenin bulunduğu iki adet derviş mezarı bulunmaktaydı. Mustafa Muyeziновиç’a göre üzerinde hiçbir yazısı bulunmayan bu mezar taşları tezin başında bahsi geçen Bosna Hersek’in fethine katılan Şeyh Ahmet ve Abdal Mahmuda aittir.³⁸³ Bunların dışında tekke ve Şehova Korya yolunda dervişler için önemli birkaç yerden daha bahsedilmektedir.

1. Ebu Hayat Su kaynağı

Şehova Koriye mevkii ile tekke arasında bulunan bu su kaynağı, tekkelerin inşa edildiği mekânlara bakılırsa İsa Bey Tekkesi için olmazsa olmaz unsurlardan biridir. Su kaynağının etrafı taşla çevrili olduğu için suya erişmek için Kible tarafına dönüp diz çökmek gerekmektedir. Böylece su alan biri adeta secde ediyormuşçasına bir görüntü vermektedir.³⁸⁴

2. Mağaralar

Burada özellikle bahsedilmesi gereken bölgenin önemli bir parçası haline gelmiş olan on iki mağaradır. Hacıyahîç’a göre burada bulunan mağaralardan bazıları çilehane görevi görmüştür. Dervişler burada kırk gün süren çilelerini (erbain) tamamlamışlardır.³⁸⁵ Şehova Koriya mevkiinin karşısında Şehovica kayalıkları bulunmaktadır. Günümüzde Orlovaça olarak anılan bu kayalıklar dağcılık eğitiminin verildiği yerler olarak da bilinmektedir. Bu kayalıkların bir kısmında da demir kapılarla kapılı olan mağaralar bulunmaktadır. Buranın eski ismine bakacak olursak Şehova Koriya mağaralarının devamı olduğu ve aynı amaç için kullanıldığı muhtemeldir.³⁸⁶

³⁸² Jasminko Mulaomerović, “Pećine, vrela i nihova simbolika u ambientnoj cjelini İsa-Begove Tekije”, *İsa Begova Tekija u Sarajevu: Zbornik Radova*, Udruženje Obnova İsa Begove Tekije, Sarajevo, 2006, s. 77.

³⁸³ Mujezinović, “Musafirhana i tekija İsa-bega İshakovića u Sarajevu”, a.g.m., s. 247.

³⁸⁴ Mulaomerović, a.g.m., s. 77.

³⁸⁵ Muhamed Hadžijahić, “Još jedno bogumilsko-islamsko kultno mjesto”, *Glasnik VIS-a*, S.3, Sarajevo, 1981, s. 270.

³⁸⁶ Mulaomerović, a.g.m., s. 78.

E. TEKKE'DE GÖREV YAPAN POSTNİŞİNLER

İsa Bey Tekkesinde ilk dönemde görev yapan şeyhler hakkında detaylı bilgi bulunmamaktadır. Daha önce de bahsi geçen Şehova Koriya'da mezarları bulunan Sultan Ahmed ve Abdal Mahmud'un tekkenin ilk dervişleri olduğundan bahsedilmektedir.³⁸⁷ Sarayevolu Şair Sebleti 1662-63 bu iki derviş hakkında şiir yazmıştır. Seblati'nin şiirinde bahsettiği bu iki derviş bu tarihten çok daha öncelerde yaşamış olmalıdırlar.³⁸⁸ Bazı menkıbelere göre bu iki mezar tekkenin ilk şeyhlerine aittir.³⁸⁹ Tekkede görev yapan şeyhleri şöyle sıralamak mümkündür.

1. Atik Dede

Tekke'nin ilk şeyhi olarak anılan Atik Dede'nin hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. XVI. yüzyılın sonunda ve XVII. yüzyılın başlarında yaşadığı sanılmaktadır.³⁹⁰ (Atik-yaşlı) Ünvandan yaşlı biri olduğu anlaşılmaktadır. Şeyhlik görevi yanında dervişlerine Mesnevî-i Şerif gibi tasavvuf klasiklerinden birçoğunu okutmuştur. Atik Dede'nin çok sayıda muridi ve öğrencisi vardı. Bunların arasında bazı önemli şahsiyetler öne çıkmaktadır: Üsküplü Mevlevî Hankah'ın şeyhi Boşnak Hüseyin Dede, Mevlevî şeyhi Sarayevolu Boşnak Haydar Dede, Beşiktaş Mevlevî tekkesinin şeyhi Mostarlı Süleyman Dede, Varne ve Aypek'te Mevlevî şeyhi Mahmud Dede ve son olarak Atik Dede'nin varisi Tevekküli Dede. Kaynaklarda detaylı bilgi bulunmasa da İsa Bey Tekkesinin Atik Dede zamanında hankah görevi gördüğü ifade edilmektedir. Atik Dede'nin vefat tarihi kaynaklarda mevcut değildir. Ancak Careva Camisi'nin haziresinde Tevekküli Dede ve İsa Bey mezarlarının arasında yazısı olmayan türbanlı mezar taşının Atik Dede'ye ait olduğu sanılmaktadır.

2. Tevekküli Dede

Sarayevolu doğumlu olan Tevekküli Dede, Galib Dede'nin çağdaşı olup öğrencisi meşhur Bosnalı şairlerden Dibralı Vecdi Dede'dir (ö. 1669). Öğrencisinin vefat tarihine bakacak olursak XVII. yüzyılın başlarında yaşadığı kanısına varabiliriz.³⁹¹ Tahsilini

³⁸⁷ Mujezinović, "Musafirhana i tekija İsa-bega İshakovića u Sarajevu", a.g.m., s. 247.

³⁸⁸ Mujezinović, "Musafirhana i tekija İsa-bega İshakovića u Sarajevu", a.g.m., s. 247.

³⁸⁹ İzeti, a.g.e., s. 153.

³⁹⁰ Behar, "Šejhovi mevlvijske Tekije na Bentbaši", Zagreb, 2013, S. 116, s. 91; Mujezinović, "Musafirhana i tekija İsa-bega İshakovića u Sarajevu", a.g.m., s. 248.

³⁹¹ Trako, a.g.m., s. 224.

doğduğu yerde tamamlayan Tevekküli Dede genç yaştan itibaren Şeyh Atik Dede'den tasavvuf ve diğer ilimlerle ilgil eğitim aldıktan sonra icazetname almıştır. Böylece Şeyh Atik Dede'nin vefatından sonra onun yerine İsa Bey Tekkesine şeyh oldu.³⁹² İsa Bey Tekkesi'nde uzun yıllar boyunca Mesnevî okumaları yapan Tevekküli Dede Türkçe ve Farsça şiirler yazması sebebiyle şair kişiliği ile de tanınmıştır.³⁹³ Dünya derdi ile yanmayan, bugüne ve yarına dertlenmeyen biri olarak Tevekküli lakabını almıştır. Tevekküli Dede'nin yazdığı şiirler günümüze ulaşmamıştır. Ancak Safvet Beg Başgiç, Tevekküli Dede'nin Farsça yazdığı bir şiirin bir kıtasını aktarırken bir divana bedel olduğunu ifade etmektedir. Aktardığı kıtanın Farsça ve Türkçe tercümesi şöyledir:³⁹⁴

همچو غواصان مفلس از براي گوهری
زحمت دریای مردم خوار می باید کشید
جو هر نااهل و ناهموار بهر او کشم
بهر یک گل زحمت صد خار می باید کشید

Türkçe tercümesi:

Mücevher çıkarmak için yoksul (müflis) dalgıçlar gibi

İnsanları boğan denizin zahmetine katlanmak gerek.

Cevher için ehil ve hem-var olmayanı çekerim.

Her bir gül için yüzlerce dikenin zahmetine katlanmak gerek.

Sarayevo'da vefat eden Tevekküli Dede mezarı Careva Camisi'nin haziresinde bulunmaktadır.³⁹⁵

3. Şeyh Seyyid Abdulfettah Hakkı Efendi

Şeyh Tevekküli Dede'den sonra İsa Bey Tekkesi'nin bilinen üçüncü şeyhi, Şeyh Abdulfettah'tır. Şeyh Abdulfettah'ın nereli olduğuna dair kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Ancak taşıdığı "Seyyid" lakabından Bosna Hersek asıllı olmadığı anlaşılmaktadır. Zira "Seyyid" sadece Hz. Peygamberin soyundan gelenlere verilen

³⁹² Başagić, a.g.e., s. 73.

³⁹³ Dizdarević, a.g.e., s. 137.

³⁹⁴ Başagić, a.g.e., s. 73.

³⁹⁵ Başagić, a.g.e., s. 73.

lakaptır. 1697 yılında Avusturya'nın Sarayevo işgali sırasında İsa Bey Tekkesinde şeyhlik görevi yapmıştır.³⁹⁶ Vakfiyede geçtiği üzere İsa Bey soyundan ve azat ettiği kölelerden vakfı deruhte edecek kimse kalmayınca Şeyh Abulfettah vakfın başına getirilmiştir. Şair kişiliği ile bilinen Şeyh Abulfettah şiirlerinde "Fettah" imzasını kullanmıştır.³⁹⁷ Sarayevo'nun önde gelen saygın şahsiyetlerinden biri olarak tanınan Abulfettah ahalinin problemlerini arz etmek üzere de Osmanlı yönetimine birçok dilekçe yazmıştır.³⁹⁸ 28.05. 1709 tarihinde Sarayevo-Travnik yolunun Ilıca yakınlarında yer alan Rüstem Paşa köprüsünün yanında vefat etmiştir.³⁹⁹

Enver Kadiç kroniğinde şeyh Abulfettah'ın vefatı ile ilgili yazarı bilinmeyen bir şiiri bize aktarmaktadır:⁴⁰⁰

کوزم قان اغله کورکل صد ایله هزاران آه
بنای صبر و قراری بود فعه ایله تباہ
او افضل فضلا یعنی شیخ مولویان
شریف و عالم و ممدوح بندکان آل
او ایدی کاشف اسرار مشوی شریف
کمال فضلنه اولمشدی بو کتاب کوآه
بو تنکنای فنادن بقایه ایتدی سفر
مقامی اوله بهشت نزهتگاه
کورجه مرقدینی اغلدی صغیر و کبیر
ابرشدی عرش عظیمه دعاء طاب ثراه
ز شش جهت چقوب آواز فوتنه تاریخ
جوار رحمت حق ایدندی جای پناه
سنه ۱۱۶۱

Günümüz Türkçesi:

³⁹⁶ Mušeta, a.g.m., s. 117.

³⁹⁷ Alija Bejtić, "Pjesnik Sabit Alauddin Užičanin kao Sarajevski Kadija i Bosanski Mulla", *Anali Gazi Husrev Begove Biblioteke*, S. 2-3, Sarajevo, Gazi Husrev-begova biblioteka, s. 14.

³⁹⁸ Alija Bejtić, "Iz Drnišljina Zbornika Bosanskih Memorijala 1672-1719", *Anali Gazi Husrev Begove Biblioteke*, S. 4, Sarajevo, Gazi Husrev-begova biblioteka, 1974, s.180.

³⁹⁹ Mujezinović, "Musafirhana i tekija İsa-bega İshakovića u Sarajevu", a.g.m., 248.

⁴⁰⁰ Enver Kadić, Hronika, Gazi Husrev-begova Biblioteka, C. V, s. 182.

Gözüm kan ağla gönül sad ile hezârân âh
Binâ-i sabr ve kararı bu def'a eyle tebâh
O efdali fadlen yani şeyhi mevlevîyân
Şerîf ve âlim ve memdûh bendegân-ı ilah
O idi kâşif-i esrâr-ı Mesnevî-i Şerîf
Kemâl-ı fazlına olmuştu bu kitâb güvâh
Bu tekna-yi fenâdan bekâya etti sefer
Makâm-ı ola behişt-i nüzhetgâh
Görünce merkadini ağladı sagîr ve kebîr
Erişti arş-ı azîme duâ-yı tâb-ı serâh
Zü'şeyş-i cihet çıkıp avâz fevtine tarih
Civar-ı rahmet-i Hakk edindi câ-yı penâh

Sene 1121

Buradan Şeyh Abdulfettah'ın âlim ve abid kişiliğinin yanı sıra iyi bir Mesnevîhan olduğu anlaşılmaktadır. Mezarı Mevlevî mezarlığında bulunmaktaydı.⁴⁰¹

4. Zuko Kablar (ö. 1757)

5. Şeyh Starac (ö. 1757)

6. Şeyh Atullah (ö. 1759)

Bu üç şeyhin çeşitli kaynaklarda İsa Bey Tekkesi'nde şeyhlik görevinde bulunduğu bahsedilirken ölüm tarihlerinin dışından kaynaklarda daha fazla bilgi bulunmamaktadır.

⁴⁰¹ Trako, a.g.m., s. 224.

7. Şeyh Saraç Ahmed Efendi

1697 yılında İsa Bey Tekkesi yıkılınca Mevlevîler faaliyetlerini Tabački mescidinde sürdürmeye devam ettiler. Şeyh Saraç Ahmed Efendi'nin de faaliyetlerini burada sürdürdüğü sanılmaktadır. Şeyh Saraç Ahmed Efendi 110 yaşında vefat etmiştir.⁴⁰²

8. Mustafa Mlivar

Mustafa Mlivar'ın, İsa Bey Tekkesi'ne şeyh olmadan önce uzun bir süre hiçbir ücret almadan bahsi geçen Tabački mescidinde müezzinlik yaptığı aktarılmaktadır. Şeyh Saraç Ahmed Efendi'nin vefatından sonra şeyhlik görevine getirilmiştir. Döneminde gerçekleşen mezhep çatışmalarına karşı çıkmış ve bu konuda büyük bir uğraş vermiştir.⁴⁰³ 4 Kasım 1777 tarihinde vefat etmiştir.⁴⁰⁴

9. Şeyh Osman Dede

Şeyh Salih Dede'nin oğlu Şeyh Osman Dede Sarayevu Çoban Hasan Mahallesinde ikamet etmekteydi. Hacı Sinan Tekkesi'nin şeyhinin damadı olduğu aktarılmaktadır. Mevlevî tarikatına geçmeden önce Kadiri olduğu bilinmektedir.⁴⁰⁵ 1778 yılında İsa Bey Tekkesine şeyh olmuştur.⁴⁰⁶ Şeyhlik makamına geçen Osman Dede tekkeyi İsa Bey vakfının gelirlerinden tamir ettirmek için büyük bir uğraş vermiştir. 1780 yılında İstanbul dönüşü, yanında getirdiği bazı evraklarla tekkeyi İsa Bey Vâkıfına kayıt ettirmeye çalışmıştır.⁴⁰⁷ Bunda hemen başarılı olamasa da 1782 Yılında İsa Bey Tekkesi yeniden onarılmıştır. 25 Mayıs 1815 tarihinde vefat eden Osman Dede tekkenin yanına defn edilmiştir.⁴⁰⁸ Hurufat defterinde bulduğumuz aşağıdaki bilgilere göre yerine oğlu Lütfullah geçmiştir.

“Saraybosnada vâkı’ ashâb-ı hayrâtdan merhûm İsa Bey ibn İshak Bey binâ eylediği Mevlevîhâne fukârasına meşrût evkâfın vazîfe-i muayyene ile meşihati cihetine mutasarrîf olan Şeyh Osman Dede Mevlevî fevt olub mahlulünde sulbi kebîr oğlu Şeyh

⁴⁰² Muşeta, a.g.m., s. 118.

⁴⁰³ Mujezinović, “Musafirhana i tekija İsa-bega İshakovića u Sarajevu”, a.g.m., s. 248.

⁴⁰⁴ Muşeta, a.g.m., s. 118.

⁴⁰⁵ Bašeskija, a.g.e., s. 190.

⁴⁰⁶ Kaya, Küçük, a.g.e., s. 287.

⁴⁰⁷ Muşeta, a.g.m., s. 118.

⁴⁰⁸ Mezar taşın kitabesi daha önce verilmiştir. Bkz. s. 11.

*Lütfullah bin Osman Mevlevî zîr-i sulâhaya bâ arzuhâl tevcih edildi. Fi 15 C sene 230*⁴⁰⁹

10. Şeyh Lütfullah Dede

Şeyh Lütfullah Dede, babası Şeyh Osman Dede'nin vefatı üzere Konya'ya giderek Mehmed Said Hemdem Çelebi'den icazetname almıştır. Konya dönüşü İstanbul'a uğrayıp, Yenikapı Mevlevîhane'sinde Abdülbaki Nasır Dede'nin misafiri olmuş. Ayrıca Üsküdar Mevlevîhane'sinde, Edirne Mevlevîhane'si şeyhi Muhammed Said Efendi ile birlikte destarı sarılmıştır.⁴¹⁰ Konya'dan döndükten sonra İsa Bey Tekkesi'ne şeyh olmuştur. Şeyhliği döneminde Bosna Hersek Valisi Vechi Paşa tarafından tekkenin yanında bir Cami inşa edilmiştir. Şeyh Lütfullah 130 akçe maaşı ile Camide Cuma namazı ve Bayram namazları kıldırmak için görevlendirilmiştir.⁴¹¹ Şeyh Lütfullah'ın dört oğlu vardı. İki tekkenin yanında defnedilen ve daha önce de mezar taşlarını verdiğimiz Muhammed ve Hafız İbrahim Edhem'dir. Bu iki oğlu, Şeyh Lütfullah'tan önce vefat etmiştir. Diğer iki oğlu Derviş Osman ve Hacı Hafız Üveysi Efendi ise tekkenin yakınlarında bulunan Mevlevî mezarlığında defnedilmiştir.⁴¹² Şeyh Lütfullah 1860 yılında vefat etmiş, tekkenin bahçesine defnedilmiştir. Yerine ise Şeyh Muhammed Fikri geçmiştir.⁴¹³

11. Şeyh Muhammed Fikri

Şeyh Lütfullah vefatından sonra İsa Bey Tekkesi'nin başına Şeyh Muhammed Fikri geçmiştir. Tekke'nin bu dönemdeki faaliyetleri hakkında çok az bilgi mevcuttur. İsa Bey Tekkesi'nin Konya ile bağlarının koptuğu bir dönemdir. Zira daha önceki şeyhler Konya'dan atanırken Şeyh Muhammed Fikri'den sonra tekke'deki şeyhlik görevi babadan oğula, veraset yolu ile olacaktır. Şeyh Muhammed Fikri'den sonra oğlu Şeyh Ruhi, ondan sonra da torunu Şeyh Fikri Şehoviç şeyhlik postuna geçecektir.⁴¹⁴

⁴⁰⁹ VGM, Hurufat Defteri 1184, s.18.

⁴¹⁰ Kaya, Küçük, a.g.e., ss. 291-295.

⁴¹¹ Muşeta, a.g.m., s. 118.

⁴¹² Muşeta, a.g.m., s. 125.

⁴¹³ Muşeta, a.g.m., s. 118.

⁴¹⁴ Strik, a.g.m., s. 129.

Kaynaklarda Şeyh Muhammed Fikri'nin hakkında detaylı bilgi bulunmamaktadır. İsa Bey Tekkesi'nin yanına defnedilmiştir.⁴¹⁵

12. Şeyh Ruhi Şehoviç

Şeyh Ruhi 1870 yılında Sarayevoda doğmuştur. Tekke ortamında büyüyen Şeyh Ruhi Atmeydan Medresesi'ni bitirmiştir.⁴¹⁶ Dini tahsilini ise Skeneder Paşa Tekkesi'nin şeyhi Arif Kurdî yanında tamamlamıştır.⁴¹⁷ Türkçe, Farsça ve Arapça bilen Şeyh Ruhi geçimini sağlamak için tezhip, kaligrafi ve tercümanlık yapmıştır. Bunların yanında ilmü'l-havas ve geleneksel tıpla uğraşıyordu.⁴¹⁸ 32-33 yaşlarında bin bir gün süren "çile"⁴¹⁹ eğitimi tamamlamak üzere Konya'ya gitmiştir. Şeyh Lütfullah ve Şeyh Ruhi arasında 108 yıllık uzun bir süre geçtiği ve bu uzun süre içinde sadece üç şeyhin tekkenin başında bulunması mümkün olmayacağına göre zamanla tekkenin idaresi vekâletle yürüldüğü anlaşılmaktadır. Zira Şeyh Ruhi Konya'ya gidince tekkenin başına Merhemiç medresenin müderrisi Hacı Abdullah Saraçeviça Efendi geçmiştir.⁴²⁰ Şeyh Ruhi Konya'daki eğitimini 14 Şubat 1907 yılında başarıyla tamamlayarak Sarayevoda dönmüş ve etrafına birçok mürid toplayabilmiştir. Bu sırada tekkede Cemaluddin Çuşeviç, Mesnevî dersleri okutuyordu. Şeyh Ruhi tekkedeki faaliyetlerinin dışında sosyal hayata da katkı sağlamaya çalışmıştı. Örneğin Careva Camisi'nin bahçesinde Cemaluddin Çuşeviç'in İslam Birliği Başkanı atama törenine müritleri ile katılarak çeşitli parçalar icra etmişlerdir.⁴²¹ Birinci Dünya Savaşı sebebiyle ve daha önceki

⁴¹⁵ Mezar taşı kitabesi daha önce verilmiştir, Bkz. s. 13.

⁴¹⁶ Strik, a.g.m., s. 130.

⁴¹⁷ Jasmin Hamdija Hadžiahmetović, "Gdje je nestao Isa-begov štap, čuvar Bosne? Tajna o štapu umrla sa posljednjim tekijskim vekilom", Aura, 2016, <http://www.aura.ba/gdje-je-nestao-isa-begov-stap-cuvar-bosne-tajna-o-stapu-umrla-sa-posljednjim-tekijskim-vekilom/> (28.08.2016).

⁴¹⁸ Strik, a.g.m., s. 131.

⁴¹⁹ Bin bir gün müddetle usul ve adaba uygun olarak on sekiz değişik hizmet görüldüğü ve çile müddetinin bin bir gün olması ile ilgili olarak Hz. Mevlana'nın hayatı boyunca çıkarmış olduğu halvetlerin toplamının bin bir gün etmesi veya Cenab-ı Hakk'ın bin bir ismine karşılık olarak bin bir gün zikir ve hizmet etmekle ilgilendiriliyor. Ayakçılıktan başlayarak bin bir gün boyunca; ayakçı, çerağcı, süpürgeci, dışarı kandilcisi, yatakçı, tahmişçi, içeri kandilcisi, içeri meydancısı, somatçı, pazarcı, dolapçı, bulaşıkçı, şerbetçi, abrizci, çamaşırçı, dışarı meydancısı, halife dede, kazancı dede olmak üzere on sekiz değişik hizmeti görür; kendisine Mevlevîliğin tarihçesi hakkında bilgi verildikten başka Farsça öğretilir, Hz. Mevlana'nın Mesnevî'si yanında, Eflaki'nin Menakibü'l-arifin'i ve başka lüzumlu eserler okutulur; kabiliyetine göre hat, musiki, tezhib, şiir vb. talim ettirilir; sema çıkarttırılır. Sema çıkaran dervişe bir sikke verilerek mukabeleye katılmasına izin verilir. Bkz. Abdulkaki Gölpınarlı, a.g.e., ss. 359-362.

⁴²⁰ Fejzullah Hadžibajrić, "Iz posljednjih dana žvota Mevlevijske tekije u Sarajevu, 1957", *Šebi arus* Sarajevo, 1974, ss. 31-35.

⁴²¹ Strik, a.g.m., s. 131.

göçlerden dolayı Sarajevo'daki halkın toplumsal hayata pek katılmaması ayrıca entelektüel kesimin Batı'da eğitim gördüğü için tarikata yan gözle bakması sebebiyle zamanla tekkenin ziyaretçisi azalmıştır. Ancak Şeyh Ruhi'nin 1917 yılında Suriye'den gelen bir Rifai şeyhinden icazetname almasıyla İsa Bey Tekkesi'nde Rifai usulü zikir de icra edilmeye başlanmış böylece ziyaretçi sayısı artmıştır.⁴²² Şeyh Ruhi 29 Ekim 1924 yılında kısa süren bir hastalığın ardından 54 yaşında vefat etmiştir. Grliça Brdo mezarlığına defnedilmiştir.⁴²³ Yerine oğlu Şeyh Fikri Şehoviç geçmiştir.⁴²⁴

13. Şeyh Fikri Şehoviç

Bosna Hersek Vakıflar Müdürlüğünün açılmasıyla tüm vakıflar gibi din adamları da merkeze bağlanmıştır. Bu süreçte tekkeler ise vakıfsız kalmıştı. Şeyh Fikri'nin, babasının vefatından sonra tekkenin başına geçmesi gerekirken babası kadar göreve uygun olmadığı gerekçesi ile tekkenin başına getirilmemiştir. Şeyh Fikri de eğitim görmek için Üsküp'e gitmiştir. Üsküp Mevlevîhanesi'nde üç yıl kaldıktan sonra bin bir gün çile eğitimi alması için Mevlevîliğin merkezi konumunda olan Halep'e gitmesi uygun görülüş ancak ailevi sorunlarından dolayı gidememiştir. Şeyhlik unvanını aldığı Üsküp'te kaldığı süre boyunca İsa Bey Tekkesi'ndeki faaliyetler, isimlerini tespit edemediğimiz vekiller tarafından yürütülmüştür. Şeyh Fikri Üsküp'ten dönünce tekkenin başına geçmiş, etrafına da müritlerini toplamaya başlamıştır. Ancak Bosna Hersek'te, dönemin dini otoriteleri faaliyetlerine karışıp baskı kurmaya çalışmışlardır.⁴²⁵ Hatta tekkeye yeni vekiller; Mustafa Dervişeviç⁴²⁶ ve daha sonra da Numan Bayraktareviç tayin edilerek Şeyh Fikri tekkeden uzaklaştırılmaya çalışılmıştır.⁴²⁷ Şeyh Fikri 1933 yılında gazetelere verdiği demeçlerde konu ile ilgili şunlardan bahsetmektedir: Tekke ve vakıfların 200 yıl evvel padişah fermanı ile ailesinin varlığı

⁴²² Suad Sejdi , “Rifaiski Tarikat u Sarajevu“, 2010, <http://sejidsuadmutekija.blogger.ba/arhiva/2010/10/01/2594267> (28.08.2016)

⁴²³ Mujezinović, “Musafirhana i tekija İsa-bega İshakovića u Sarajevu”, a.g.m., s. 251.

⁴²⁴ Strik, a.g.m., s. 132.

⁴²⁵ Strik, a.g.m., s. 132.

⁴²⁶ Sarajevo Hrid'de bulunan Hacı Ali mescidin sorumlusu olan Mustafa Dervişeviç her hangi bir tarikata bağlı değildi. Fejzullah Hadžibajrić, “Iz posljednjih dana života Mevlevijske tekije u Sarajevu,” ss. 31-35.

⁴²⁷ Kalın Hacı Ali Cami İmam Hatibi olan Numan Bayraktareviç bir tarikata bağlılığı bilinmiyordu ancak Farsça bildiği için Mesnevî dersleri okutmuştur. Rüşdiye'yi bitirmiş, Muyaga Merhemiç'in yakın arkadaşıdır. Birlikte Hoca Hacıhaliloviç'ten din dersleri aldılar. Onun ısrarları ile Merhemiç. evinde Pendi - Attar, Gulistan, Bostan, Divani-Hafiz ve son olarak Mesnevî okumalara başlamıştır. Bkz. Fejzullah Hadžibajrić, “Iz posljednjih dana života Mevlevijske tekije u Sarajevu, 1957”, 31.-35.

altına geçtiğini ve o zamandan beri dedesi, babası ve kendisinin vakıfların tüm haklarından faydalandığını, hatta kendisinin de burada faaliyetler de bulunduğunu ancak 1924 yılından beri tekkenin gelirlerinden hakkı olan aylık 700 akçeyi bile almadığını ve üstelik kendisi ve ailesinin tekkeden çıkartılmak istendiğini ifade etmektedir.⁴²⁸ Verilen bu bilgilerin doğruluğu da bir kaç sene sonra ortaya çıkmıştır. Zira tüm bu baskılar neticesinde 1937 yılında Şeyh Fikri yurtdışına gitmek zorunda kalmıştır. Şeyh Fikri'nin yurt dışında gitmesi ile tekke kapatılmıştır. 1946 yılında tekke onarılarak tekrar açıldığında tekkeye vekil olarak Sarayevî İmam hatibi Mustafa Vareşaneviç atanmıştır. Bu dönemden itibaren tekkede sadece zikir ve miraciye gibi ibadetler yapılmış şeyh-mürît ilişkisi ise artık kalmamıştır.⁴²⁹ Mustafa Vareşaneviç Sarayevî'nun son Mevlevî vekili ve dervişi kabul edilmektedir.⁴³⁰

F. TEKKE'NİN YENİDEN İNŞA EDİLMESİ

Bosna Hersek savaşı sonrasında İsa Bey Tekkesi'nin yeniden inşa edilmesi gündeme gelmiş, ancak bununla ilgili hükümet bir adım atmayınca halk "Udrženje Obnove İsa Begove Tekije" adıyla İsa Bey Tekkesi'ni onarma derneğini kurarak bu süreci başlatmıştır. 1 Haziran 1999 tarihinde tekkenin bulunduğu yerde 28 metre uzunluğunda, 3 metre genişliğinde ve 5,46 metre derinliğinde kazılar başlatılmıştır. Ancak bölgede yapımı devam eden inşaatlar, yollar ve diğer çalışmalar burada bulunan kalıntıların tekkeye ait olup olmadığını tespit etmeyi zorlaştırmıştır.

2011 yılında Kardeş Belediyeler protokolünü imzalayan Sarayevî Stari Grad ve Konya Selçuklu Belediyesi'nin işbirliği sonucunda İsa Bey Tekkesi'nin yeniden inşa edilmesi kararı alınmış ve 17 Ekim 2012 tarihinde inşaatı başlamıştır. Tüm deneme ve çalışma girişimlerine rağmen tekkenin eskiden bulunduğu yer olan Bentbaşı mevkiine yol, otel ve benzinlik yapılmasından dolayı buraya inşaatı mümkün olmayınca inşaat için şehre hakim olan tepede, Bosna Hersek'in ilk Cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegoviç'in mezarına 50 metre uzaklıkta, Žuta Tabija (Sarı Tabya) mevkiinin hemen altında yeni bir yer belirlenmiştir. Bosna Hersek'te mesnevî şerhi-mesnevîhanlık geleneğinin son halkası olan Hacı Hafız Halid Efendi Hacımulîç'in vasiyeti üzerine

⁴²⁸ İliç, a.g.m, s. 155.

⁴²⁹ Fejzullah Hadžibajrić, "Iz posljednjih dana života Mevlevijske tekije u Sarajevu, 1957", ss. 31-35.

⁴³⁰ Behar, "Šejhovi mevlevijske Tekije na Bentbaši", Zagreb, 2013, S. 116, s. 91.

mimar Namık Muftić tarafından tekke aslına çok benzer bir biçimde modernize edilerek 400 m²'lik bir alana inşa edilmiştir. Tekke'nin iç ve dış dekorasyonu olmak üzere toplam maliyeti 450 bin Euro Selçuklu Belediyesi ve Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı'nın (TİKA) destekleri ile finanse edilmiştir. İnşaatı Sarayevolu firma "Džekos d.o.o." tarafından yapılmıştır. 2013 yılında inşaatı tamamlanan tekke, Türkiye'nin eski Başbakanı o zamanki Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun katılımlarıyla 8 Mayıs 2013 tarihinde resmi törenle faaliyete açılmıştır. Açılan bu bina, Udruženje Hadži Mujaga⁴³¹ (Hacımuyaga Vakfı) tarafından "Balkanski Mevlevijsko-İstraživački Centar" (Balkanlar Mevlana Araştırmaları Merkezi) olarak Mevlevî kültürü başta olmak üzere İslam kültürünü araştırmak ve yaşatmak hedefi doğrultusunda hizmet vermekte, sanatsal ve kültürel etkinliklere ev sahipliği yapmaktadır.

1. Günümüzde Tekke'de Yapılan Faaliyetler

İsa Bey Tekkesi açıldığı günden itibaren Mevlevî geleneğinin temsil edildiği bir yer olmakla kalmamış aynı zamanda İslam kültürü ve Osmanlı mirasının tanıtıldığı önemli bir yer haline gelmiştir. Buna göre 2013 yılında gerçekleştirilen açılıştan bugüne birçok kültürel ve sosyal etkinliğe ev sahipliği yapmıştır. Bütün bunların yanı sıra burası Bosna Hersek halkını bir araya getirme işlevi de görmüştür. Açılıştan itibaren 6 dalda 2 bine yakın vatandaş buradaki meslek edindirme kurslarına katılmıştır. Kurs katılımcıların her geçen yıl ortaya çıkan eserleri 11 Mayıs 2016 tarihinde tekkede sergilemiştir. Ayrıca tekkede hafta boyunca Türkçe kursları yapılmaktadır. İsa Bey Tekkesi haftanın altı günü ziyaretçilere açık, kahve ve çay ikramı yapılmaktadır. Bunun yanında Ramazan'da iftarlar verilmektedir.

Bu tur kültürel ve sosyal faaliyetlerin yanı sıra zikredilmesi gereken en önemli husus buranın sadece Bosna Hersek'te değil tüm Balkanlar'daki Mesnevî okumalarının merkezi haline gelmiş olmasıdır. Hafız Mehmed Karahodzić tarafından Çarşamba günleri saat 19.30'da İsa Bey Tekkesi'nde Mesnevî okuması yapılmaktadır. Dersler, Karahodzić'in Mesnevî'nin Farsça orijinalinden bir kaç beyit okuyup sonrada

⁴³¹ Derneğin tam ismi "Hacı Muyaga - Osmanlı Medeniyetinin Tarihsel, Kültürel, Mimari Mirasını Tanıtma ve Koruma Derneği - Sarajevo". İsmi Tezimizde bahsi geçen Bosna Hersek'in önemli Mesnevîhanlardan Hacı Mustafa Muyaga Merhemîç'ten almaktadır. 2003 yılında Halid Hacimuli tarafından kurulmuştur. Günümüzde derneğin başında ise başka bir mesnevîhanın Hacı Hafız Halid Hacimuliç Efendi'nin öğrencilerden Hafız Mehmet Efendi Karahodzić ve Semir Veliya Kukurozoviç bulunmaktadır.

yorumlamasıyla işlenmektedir. Onun haricinde Mesnevî'nin Arapça ve İngilizce tercümelerinden de yararlanmaktadır. Bazen dersler gündemle ilişkilendirilerek devam etmektedir. Mesnevî okumaları dışında İsa Bey Tekkesi'nde zikir meclisleri toplanmaktadır. Her Pazartesi ve Perşembe günleri yatsı namazından sonra toplanan zikir meclisi Nakşibendî usulüne göre Şeyh Mustafa Çoliç'in talebelerinde Şeyh Cemal (Džemal) Efendi Moçeviç tarafından yürütülmektedir. Pazar günleri yatsı namazından sonra ise başta Veliya Kukuruzoviç ve Halid Hacimuliç'in diğer öğrencileri zikir halkaları oluşturmaktadırlar. Bu zikir şöyle yapılmaktadır: En başta Yasin-i Şerif okunur sonra aşır okunur, salâvatlar getirilir ve son olarak Kelim-i Tevhid, Allah'ın ismi zikredilir ve dua okunur. Hiçbir tarikatın usulüne dayınmayan bu zikir meclisleri Halid Hacimuliç'in öğrencilerine öğretilen çerçevede yapılmaktadır. Zikirden sonra sohbet edilir kahve, çay içilir. Bunun dışında Visoko yakınlarında Moştren Köyü'nde bulunan Nakşî Tekkesi'nin şeyhi, Sırrî Hadzimeyliç teberrüken Mevlevî şeyhi konumundadır. Moştren Köyü'ndeki Nakşibendî tekkesi Bosna Hersek'teki karakteristik bir Nakşî tekkesi olmakla birlikte, tekkede zaman zaman Mevlevî ayin ve pratikleri de yapılmaktadır. Şeyh Sırrî ve müritlerinin söz konusu tekkede belirli dönemlerde, Sema ayinleri düzenlediği bilinmektedir. Tekkede, Mevlevî tacı, sema kıyafetleri, Mevlana ve Konya ile ilgili resimler ve figürler bulunmakta; Mevlevî ayinleri, Mevlevîliğin klasik adâb ve erkânına uygun olarak yapılmaktadır.

SONUÇ

Mevlevîliğin Osmanlı topraklarında yayılmaya başlamasıyla birlikte Balkan coğrafyası da bundan nasibini almıştır. Beyler ve vezirlerin himayesinde Balkanlarda da Mevlevî tekkelerinin kurulduğu görülmektedir. Balkanlarda kurulan Mevlevî tekkeleri içinde en erken tarihli olarak ifade edeceğimiz İsa Bey Tekkesi'dir. Mevlevîlik tarikatı, Bosna Hersek'te Osmanlı hâkimiyetinin kurulmasından sonra XV. yüzyılın ortalarına doğru faaliyet göstermeye devam etmiştir. Bosna Hersek'te bulunan mevlevîhanelere bakıldığında ilk olarak İsa Bey Mevlevîhanesi'nden bahsedilmelidir.

İsa Bey Tekkesi Balkanlardaki türünün günümüze kadar ulaşan nadir örneklerinden biridir. Kurulduğunda küçük bir kasaba olan Brodac, bu tekke ve İsa Bey Sarayı'nın cazibesıyla giderek büyümüş ve Bosna'nın başkenti Sarayevo adını almıştır. Sarayevo'da kurulan İsa Bey Tekkesi ve yetişen mesnevîhanlar sayesinde Mevlevîlik yüzyıllar boyunca Sarayevo'da canlı kalabilmiş ve XX. yüzyıla aktarılabilmektedir. Mesnevî 1924 yılına kadar Bendbaşı'ndaki tekkede, meşhur şeyhler tarafından okutulup şerh edilmiştir. 1924 sonrasında ise Mesnevî dersleri camiler ve evlerde okutulmaya başlamıştır. İsa Bey Tekkesi 2013 yılında TİKA tarafından onarılmış ve Hacı Myaga Vakfı'na devredilerek açılışı yapılmıştır. Tekke aynı zamanda "Balkanlar Mevlevîhane Araştırma Merkezi" olarak görev yapmaktadır. Tekkede verilen Boşnakça ve Türkçe Mevlevî derslerinin yanı sıra birçok faaliyet yapılmaktadır. Mevlevîhane, Kovaçi mezarlığına ve Alija İzzetbegoviç'in mezarına yakın bir yere inşa edilmiştir.

Araştırmalarımıza ve tekke üzerine gerçekleştirilen incelemelere göre, bu mekân geçmişte olduğu gibi günümüzde de itibar gören bir merkezdir. Tekkenin 1957 yılında yıkılması ve bulunduğu arsanın üzerine başka binaların inşa edilmesine rağmen devlet tarafından koruma altına alınmış olması, tekrar onarılması için bir derneğin kurulması ve nihî olarak tekrar inşa edilemesi bu hususun açık göstergelerinden biridir.

Yukarıda belirtildiği gibi, İsa Bey Tekkesi geçmişten günümüze kadar birçok yıkımla karşı karşıya kalmıştır. Ancak 1957 yılındaki yıkım sonucunda tekke ile ilgili tüm metaryallar kaybolmuştur. Bu nedenle konu üzerinde çalışmak pek çok zorluğu beraberinde getirmiştir. Ayrıca tekkenin son şeyhi kabul edilen Şeyh Ruhî'den sonra tekkede şeyh geleneğinin devam etmemesi bazı konuların, aydınlatılmadan kalmasına sebep olmuştur. Ancak yukarıda bahsettiğimiz gibi bu dönemden sonra Mesnevî okumalarına devam edilmesi, Bosna Hersek'te Mevlevî geleneğinin günümüze kadar ulaşmasını ve elimizde önemli kaynakların oluşmasını sağlamış ve ulaşılabilen bu veriler ışığında söz konusu tekkenin profili ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Sarayevo'nun ilk binası olarak kabul edilmesi, Bosna Hersek'in ilk Sancak Beylerinden olan İsa Bey tarafından inşa edilmesi, Atik Dede, Tevekkülî Dede, Şeyh Ataullah, Fâdıl Paşa Şerifoviç, Dzemaluddin Çauşeviç, Muyaga Merhemiç gibi Bosna Hersek'in ilim, kültür ve siyaset tarihi açısından önem arz eden pek çok isimin yetişmesine sebep olması, tekkenin değer kazanmasındaki başlıca etkenler olarak sıralanabilir. Dolayısıyla tekke tüm bu yönleri açısından incelenmeyi gerekli kılmaktadır.

Sonuç olarak, Sarayevo'da bulunan İsa Bey Tekkesi, sıradan bir zâviye olmaktan öte, başlangıcından itibaren sosyal yaşamı şekillendirmeye başlamış; tekkede görev yapan şeyhler ve Mesnevîhanlar, gerek düzenlenen ayinler vesilesiyle gerekse Mesnevî sohbetleri vesilesiyle Mevlana Celaleddin Rumi'nin görüş ve öğretilerinin Balkanlar'da yayılmasını sağlamıştır. Özellikle Bosna'da yüksek bir kültürel ortamın oluşmasına vesile olmuş, kaliteli bir kültür hayatının tesis edilmesinde çok önemli bir vazife ifa etmiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

AYVERDİ Ekrem Hakkı, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri: Yugoslaviya*, C. II, 3. Kitap, İstanbul, Baha Matbası, 1981.

BAŠAGIĆ Safvet Beg, *Bošnjaci i Hercegovci u Islamskoj književnosti*, Zemaljska Štamparija, Sarajevo, 1912.

BAŠAGIĆ Safvet Beg, *Znameniti Hrvati, Bošnjaci i Hercegovci u turskoj carevini*, Zagreb, Matica Hrvatska, 1931.

BAŠAGIĆ Safvet Beg, *Bosna Hersek Tarihi 1463-1850*, Kastaş Yayınları, 2015

BAŠESKIJA Mula Mustafa Ševki, *Ljetopis: 1746-1804*, (çev. Mehmed Mujezinović), Sarajevo, Sarajevo Publishing, 1997.

BEGLEROVIĆ Samir, *Tesevvuf Bosne u vidicima Fejzullaha Hadžibajrića: Vjerski i kulturni razvoj Bosanskih muslimana u prvoj polovini XX stoljeća*, Sarajevo, Bookline d.o.o., Sarajevo, 2014.

BULJINA Halid, *Tekije u fojničkom kraju*, Fojnica, Svjetlost, 1991.

Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, İbrahim Sezgin, 5. kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001.

ČEHAJIĆ Džemal, *Derviški Redovi u Jugoslavenskim Zemljama sa posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu*, Sarajevo, Orijentalni Institut u Sarajevu, 1986.

ČEHAJIĆ Džemal, *Bulbulistan Fevzi Mostarac*, Sarajevo, Kulturni Centar I.R. Iran u BiH, 2003.

DİZDAREVIĆ Sedad, *Mevlana u Bosni*, Mostar, Fondacija Baština Duhovnosti, 2012.

GÖLPINARLI Abdülbaki, *Mevlana'dan sonra Mevlevîlik*, İstanbul, İnkılâp Yayınları, 2006.

HAVERIĆ Dženita, *Jezik i stil djela Bulbulistan Fevzija Mostarca*, Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo, 2014.

HASANDEDIĆ Hivzija, *Mostarski vakifi i njihovi vakufi*, Mostar, İKC, 2000.

İZETİ Metin, *Balkanlar'da Tasavvuf*, İstanbul, İnsan Yayınları, 2013.

KAMURA Sulejman, *Sarajevske Džamije i druge javne zgrade Turske dobi*, Sarajevo, Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, 1911,

KARAHALILOVIĆ Namir, DRKIĆ Munir, *Ahmed Sudi Bošnjak Komentator perzijskih klasika*, Mostar, Fondacija Baština Duhovnosti, 2014.

KASUMOVIĆ Ismet, “*Školstvo i obrazovanje u Bosanskom ejaletu za vrijeme Osmanske uprave*”, Mostar, Islamski kulturni centar, 1999.

KAYA Bayram Ali, KÜÇÜK Sezai, *Defter-i Dervîşân Yenikapı Mevlevîhanesi Günlükleri*, İstanbul, İstanbul Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları 17, 2011.

KUKAVICA Edin, *Bajramijje-Melamijje Hamazevijje*, Sarajevo, Izdavačka kuća Sedam, 2009.

KÜÇÜK Sezai, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı*, İstanbul, Simurg Yayınları, 2003.

KÜÇÜKKAYA Mahmut Askeri, *Evliya Çelebi Seyhatnamesinde Tasavvuf*, İstanbul, Mostar, 2012.

MALCOM Noel, *Bosna Kratka Povijest, Sarajevo*, Buybook, 2011.

MUJEZINOVIĆ Mehmed, *Islamska Epigrafija u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, Veslin Masleša, 1974.

NUMANAGIĆ Amela, *Hadži hafiz Husni Efendija Numangić Šejh i Muftija na razmeđi vremena*, Sarajevo, Dobra Knjiga, 2013.

NAMETAK Alija, *Sarajevske Uspomene*, hzr. Fehim Nametak, Hrvatska Sveučilišna Naklada, Zagreb, 1997.

ŠABANOVIĆ Hazim, *Književnost Muslimana BiH na Orijentalnim Jezicima*, Sarajevo, Svjetlost, 1973.

ŠABANOVIĆ Hazim, *Bosanski Pašaluk*, Sarajevo, Svjetlost, 1982.

ŠABANOVIĆ Hazim, *Krajište Isa - bega Ishakovića; Zbirni katastarski potpis iz 1455. godine*, Sarajevo, Orijentalni Institut u Sarajevu, 1964.

TRALJIĆ Mahmud, *İstaknuti Bošnjaci*, Sarajevo, El Kalem, 1998.

ZLATAR Bahija, *Zlatno doba Sarajeva (XVI Stoljeće)*, Sarajevo, Svjetlost Sarajevo, 1996.

Makaleler

ABEDPUOR Seid, "Hadži hafiz Halid efendija Hadžimulić Tradicija i društvo, *Znakovi Vremena*", C. XII, S. 50, Sarajevo, Naučno Istraživački Institut Ibni Sina, 2010, ss. 10-27.

ARUČI Muhammed, "Hasan Kâfi Akhisari", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C. XVI, İstanbul, 1997, ss. 326-329.

ARUČI Muhammed, "Mehmed Cemaleddin Çauşeviç", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C. XXVIII, İstanbul, 2003, ss. 447-448.

ARUČI Muhammed, "Sudi Bosnevi", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C. XXXVII, İstanbul, 2009, ss. 466.

AZAMAT Nihat, "Hamza Bâlî", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C. XV, İstanbul, 1997, ss. 502-504.

BEJTİĆ Alija, "Pjesnik Sabit Alauddin Užičanin kao Sarajevski Kadija i Bosanski Mulla", *Anali Gazi Husrev Begove Biblioteke*, S. 2-3, Sarajevo, Gazi Husrev-begova biblioteka, 1974, ss. 3-20.

BEJTİĆ Alija, "İz Drnišljina Zbornika Bosanskih Memorijala 1672-1719", *Anali Gazi Husrev Begove Biblioteke*, S. 4, Sarajevo, Gazi Husrev-begova biblioteka, 1974, ss. 177-186.

BEGLEROVIĆ Samir, "Angažirani intelekt i praktični tesavvuf: Jedan portret Muhammeda Džemaludina Čauševića", *Znakovi Vremena*, S. 65-66, Sarajevo, Naučno Istraživački Institut Ibni Sina, 2014, ss. 27-39.

BİLECİK Gülberk, "Filibe Mevlevîhânesi: Mevlânâ Mesnevî ve Mevlevîhaneler Sempozyumu (30 Eylül-01 Ekim 2006)", Hzl. Mehmed Veysî Dörtbudak, Manisa, *Mevlânâ Araştırma Kültür Sanat Derneği (MAKSAD)*, Manisa, 2007, ss. 145-148.

Behar, "Opis Mevlevijske tekije na Bendbaši iz 1697. godine od sarajevskog pjesnika Muhamed Rešid-efendije", Zagreb, S.116, 2013, s. 90.

ČEHAJIC Džemal, "Bektašije i Islam u Bosni i Hercegovini", *Anali Gazi Husrevbegove biblioteke*, S. 5-6, Sarajevo, Gazi Husrev-begova biblioteka, 1978, ss. 91-98.

ČELIĆ Džemal, "Musafirhana Blagajske Tekije", *Naše Starine*, S. 1, Sarajevo, Zemaljski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti N.R. Bosne i Hercegovine u Sarajevu, 1953, ss. 189-193.

ČEMO Merima, "Foča", *Semer kand*, S. 16, Sarajevo, Udruženje Semerkand, 2010, ss. 60-61.

ČEHAJIC Džemal, "Bosna Hersek'te Mevlevîler", (Çev. Muhammed Aruçi), *Tasavvuf Kitabı*, Haz. Cemil Çiftçi, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2003, ss. 743-750.

DEMİRCİ Süleyman, ÖZSEN Serdar, “Osmanlı Devleti’nin Balkanlardan Çekilmesi Sürecinde Mevlevîhanelerin Durumu: Yenişehir (Larissa) Mevlevîhânesi Örneği” *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 26, 2012, ss. 1-6.

DERVIŠEVIĆ Haris, “Hamza Orlović-Bali”, *Kelamu’l Šifa*, S. 35, Kaćuni, Hastahana-tekija Mesudija, 2013, s.12-15.

DİVARCI İbrahim, “Dünya Mevlevîhaneler”, *İSMEK El Sanatları Dergisi*, S. 5, İstanbul, 2008, ss. 146-153.

DURMIŠEVIĆ Enes, “Hadži Fejzullah ef. Hadžibajrić (1913 -1990), *Kelamu’l Šifa*, S. 40-41, Kaćuni, Hastahana-tekija Mesudija, 2014, ss. 82-83.

FAJİĆ Zejnil, “İsa Begova Tekija na Bendbaši u Sarajevu“, *İsa- Begova Tekija u Sarajevu: Zbornik Radova*, Udruženje Obnova İsa Begove Tekije, ss. 87-94

FİLİPOVIĆ Nedim, “Napomene o İslamizaciji u Bosni i Hercegovini u XV vijeku”, *Godišnjak ANUBiH*, C. VII, Sarajevo, Centar za balkanološka ispitivanja, 1970 ss. 141-168.

GAČANİN Sabaheta, “Katedra Mesnevije Derviš-paše Bajezidagića u Mostaru”, *Život, djelo i vrijeme Derviš-paše Bajezidagića: naučni skup 10. i 11. oktobar 2003. godine u Mostaru*, Mostar, BZK Preporod, 2005, ss. 118

GADŽO Šaban, “Hadži hafiz Halid ef. Hadžimulić”, *Kelamu’l Šifa*, S. 26-27, Kaćuni, Hastahana-tekija Mesudija, 2011, ss. 128-129.

GADŽO Šaban, “Tradicija prevođenja, kazivanja i tumačenja Mesnevije u Sarajevu i nekim drugim mjestima u BiH”, *Behar*, S. 116, Zagreb, Kulturno društvo Bošnjaka Hrvatske Preporod, 2013, ss. 3-13.

GAŠI Ašk, “Tekije i tarikati u Putopisu Evlije Čelebije”, *Islamska misao*, S. 81, Sarajevo, Gazi Husrevbegova biblioteka, 1985, ss. 20-26.

Glasnik Vrhovnog islamskog starješinstva u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji, “Odluka o prestanku rada tekija u NRBiH”, S. 8-12, Sarajevo, Vrhovno Islamsko Starješinstvo u FNRJ, 1952, ss. 332-333.

HADŽİBAJRIĆ Fejzullah, “Iz posljednjih dana života Mevlevijske tekije u Sarajevu, 1957”, *Šebi arus*, Sarajevo, Tarikatski centar Sarajevo, 1974, ss. 31-35.

HADŽİBAJRIĆ Fejzullah, “Historijat Tarikatskog Centra u BiH”, *Kelamu’l Šifa*, S. 20, Kaćuni, Hastahana Tekija Mesudija, 2009, ss. 24-27.

HADŽİBAJRIĆ Fejzullah, “Dvadesetogodišnjica smrti hadži Mujage Merhemića (1959 – 1979): Vjerske svečanosti u domu hadži Mujage Merhemića”, *Kelamu’l Šifa*, S. 38-39, Kaćuni, Hastahana Tekija Mesudija, 2014, ss. 106–109.

HADŽİBAJRIĆ Fejzulah, “Riječ dvije o Jedilerskom Turbetu u Sarajevu”, *Kelamu'l Šifa*, S. 38-39, Kaćuni, Hastahana-tekija Mesudija, 2014, ss. 44–45.

HADŽİBAJRIĆ Fejzullah, “Fadil paša Šerifović, pjesnik i epigrafičar Bosne”, *Kelamu'l Šifa*, S. 38-39, Kaćuni, Hastahana Tekija Mesudija, 2014, ss. 155-157.

HADŽİJAHİĆ Muhamed, “Još jedno bogumilsko-islamsko kultno mjesto”, *Glasnik VIS-a*, S.3, Sarajevo, 1981, s. 270.

HADŽİOSMANOVIĆ Lamija, “Fadil Paşa Şerifoviç Bosnevi Eserlerinde Mevlevîlik Hattı”, *II. Milletlerarasi Mevlana Kongresi*, Konya, Selçuk Üniversitesi, 1990, ss. 155-158.

HALİLAGIĆ Sead, “Obilježavanje Šebi Arusa u Bosni i Hercegovini”, *Mjesto i uloga derviških redova u Bosni i Hercegovini: Zbornik radova povodom obilježavanja 800 godina od rođenja Dželaluddina Rumija*, Sarajevo, Orijentalni Institut u Sarajevu-Naučno Istraživački Institut Ibni Sina, 2011, ss. 471-478.

HASANDEDIĆ Hasan, “Kulturno-İstorijski spomenici u Mostaru iz turskog doba: Kulturdenkmäler aus der Türkenzeit in Mostar”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, S. 10-11, Sarajevo, Orijentalni Institut u Sarajevu, 1962, ss. 149-177.

Slobodan İlić, “Mevlevije u Bosni”, *Kelamu'l Šifa*, S. 32-33-34, Kaćuni, Hastahana-tekija Mesudija, 2013, ss. 153-156.

KARA İsmail , “Hanya Mevlevîhanesi: Şeyh Ailesi – Müştemilatı, Vakfiyesi” *İslam Araştırmaları Dergisi*”, S. 1, İstanbul, 1997, ss. 115-173.

KARA Mustafa , “Hanya Mevlevîhanesi”, *T.D.V İslam Ansiklopedisi*, C. XVI, İstanbul, 1997, ss. 49-51.

KARPUZ Haşim “Türkiye Dışındaki Osmanlı Mevlevîhanelerine Toplu Bakış” *Dünya Mevlevîhaneleri*, İstanbul, 2006, ss. 15-23.

KARPUZ Haşim , “Can Evlerine Yolculuk - Rumeli- Yunanistan Mevlevîhaneleri”, *Yeni İpek Yolu*, S. 226, Konya, 2006, ss. 40-43.

KARPUZ Haşim, “Balkanlar'daki Mevlevîhanelerden Günümüze Kalanlar”, *Dünyada Mevlana İzleri Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, Konya, 2010, ss. 427–445.

KARPUZ Haşim, “Balkan Mevlevîhaneleri”, *Akademik Sayfalar*, C. IX, S. 7, Konya, 2010, ss. 100-101.

Kelamu'l Šifa, “Kaderije”, S. 2, Kaćuni, Hastahana Mesudije, 2004, ss. 28-32.

Kelamu'l Šifa, “Rifajje”, S. 3, Kaćuni, Hastahana-tekija Mesudija, 2004, ss.28-31.

Kelamu'l Šifa, "Pogledi mjesta održavanja zikra u Bosni i Hercegovini", S. 9, Kaćuni, Hastahana-tekija Mesudija, 2006, ss. 26–27

Kelamu'l Šifa, "Merhumi; Seid Strik", S. 24-25, Kaćuni, Hastahana-tekija Mesudija, 2010, ss. 126-127.

Kelamu'l Šifa "Šejh Abdullah Fočak" S. 28 - 29, Kaćuni, Hastahana-tekija Mesudija, 2011, ss. 78-80.

KİEL Machiel, "Sarı Saltuk", *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, C. XXXVI, İstanbul, 2009, ss. 147-150.

KUKAVIĆA Edin Urjan, "Derviške Institucije u Bosni i Hercegovini i Sarajevu", *Behar*, S. 95, Zagreb, Kulturno društvo Bošnjaka Hrvatske Preporod, 2010, ss. 6-22.

KUKAVIĆA Edin Urjan, "İsa Beg-İshaković Unuk Katarine Kosače", *Behar*, Zagreb, S. 95, Kulturno društvo Bošnjaka Hrvatske Preporod, 2010, ss. 35-37.

KUKAVIĆA Edin Urjan, "Sveta Geografija i Sveta Historija: Nacela za utemeljenje tekije", *Behar*, S. 95, Zagreb, Kulturno društvo Bošnjaka Hrvatske Preporod, 2010, ss. 29-34.

KURT Yılmaz, "Saraybosna Zaviyeleri", *Mjesto i Uloga Derviških Redova u Bosni i Hercegovini: Zbornik radova povodom obilježavanja 800 godina od rođenja Delaludina Rumija*, Sarajevo, Orjentalni institut u Sarajevu-Naučnoistraživački institut Ibn Sina, 2011, ss. 305-318.

LELIĆ Emina, "Čitajući Rumija u Sarajevu Sarajevski Mesnevihani (Mathnawikhan)", *Kelamu'l Šifa*, S. 14, Kaćuni, Hastahana Mesudije, 2007, ss. 42-47.

MURSELBEGOVIĆ Filip, "Cijeli svijet može čitati Mesneviju–intervju: Velid Imamović", *Behar*, S. 80-81, Zagreb, Kulturno društvo Bošnjaka Hrvatske Preporod, 2007, ss. 25-30.

MUJEZİNOVIĆ Mehmed "Epigrafika i kaligrafija pjesnika Mehmeda Mejlije", *Naše Starine*, C. IV, Sarajevo, Zemaljski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti N.R. Bosne i Hercegovine u Sarajevu, 1957, ss. 131-168.

MUJEZİNOVIĆ Mehmed, "Musafirhana i tekija İsa-bega İshakovića u Sarajevu", *Naše starine Godišnjak Zemaljskog Zavoda za Zaštitu Spomenika Kulture i Prirodnih Rijetkosti N. R. Bosne i Hercegovine*, S.3, Sarajevo, Zemaljski Zavod za Zaštitu Spomenika Kulture i Prirodnih Rijetkosti N. R. Bosne i Hercegovine u Sarajevu, 1965, ss. 245–252.

MUJEZİNOVIĆ Mehmed, "Turski natpisi u Travniku i njegovoj okolini", *Prilozi za orijentalnu filologiju*, S. 14-15, Sarajevo, Orjentalni Institut u Sarajevu, 1969, ss.166-168.

MUJEŽINOVIĆ Mehmed, “Neki naši književnici Mevlevije”, *Šebi Arus godišnjak Tarikatskog centra*, S.13, Sarajevo, Tarikatski centar Sarajevo, 1991, ss. 53-56.

MULAOMEROVIĆ Jasminko, “Pećine, vrela i njihova simbolika u ambientnoj cjelini Āsa-Begove Tekije”, *Āsa- Begova Tekija u Sarajevu: Zbornik Radova, Udruženje Obnova Āsa Begove Tekije*, Sarajevo, 2006, ss. 77-86.

MUŠIĆ Omer, “Hadži Muahmed Sejfudin šejh Sejfija-pjesnik iz Sarajeva”, *Anali Gazi Husrevbegove-biblioteke*, C.VII-VIII, Sarajevo, Gazi Husrevbegova biblioteka, 1982, ss. 5-28.

MUŠETA-AŠEČERIĆ Vesna, “Bentbaša riznica duhovnosti kulture i obrazovanja”, *Āsa-Begova Tekija u Sarajevu: Zbornik Radova*, Sarajevo, Udruženje Obnova Āsa Begove Tekije, , 2006, s. 115-128.

MOAČANIN Nenad, “Āzvornik”, *T.D.V Āslam Ansiklopedisi*, C. 23, İstanbul, 2001, ss. 553-554.

NAMETAK Alija, “Hadži Mujaga Merhemić”, *Glasnik VIS-a*, S. 4-6, Sarajevo, Vrhovno Islamsko Starješinstvo u FNRJ, 1959, ss. 267-269.

NAMETAK Fehim, “Nekoliko novih podataka o književnosti Muslimana na orijentalnim jezicima: Several new data about the moslem literature in the oriental languages”, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, S. 34, Sarajevo, Orijentalni Institut u Sarajevu, 1985, ss. 79-84.

NAMETAK Fehim, “Bošnjak Mehmed Meyli ve Manzum Tarihleri”, *Motif Akademi Halbilimi Dergisi*, Balkan Özel Sayısı, S. 2, İstanbul, Motif Halk Oyunları Eğitim ve Öğretim Vakfı, 2012, ss. 37-43.

OMERDIĆ Muharem , “Derviši i tekije u Sarajevu”, *Radovi sa Znanstvenog Simpozija Pola Milenija Sarajeva, održanog 19. do 21. marta 1993. godine*, institut za istoriju, Sarajevo, Orijentalni Institut, 1997, ss. 129-140.

ÖZSEN Serdar , “Balkanlarda Mevlevîliğın Yayılması ve Kurulan Mevlevîhaneler, *Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi*, S.67, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2015, ss. 1799–1814.

PAJEVIĆ Izet Zikjri, “Šejh Hadži Ahmed ef. Mešić (derviš Ahmed Nuruddin) Mesnevihan (prevodilac i predavač Mesnevije) iz Tuzle”, *Kelamu'l Šifa*, S. 14, Kaćuni, Hastahana-tekija Mesudija, 2007, ss. 51-54.

PELIDIJA Enes, EMECEN Feridun , “Āsa Bey”, *T.D.V. Āslam Ansiklopedisi*, C. XXII, İstanbul, 2000, ss. 475-476.

PERVA Bajro, “Mesudija je mjesto zikra Allahu, dž.š. i hizmeta insanu”, *Kelmu' l Šifa*, S. 28-29, Kaćuni, Hastahana-tekija Mesudija, 2011, s. 104-107.

- SAMIĆ Jasna, “Kâimî”, *T.D.V İslam Ansiklopedisi*, C. 24, İstanbul, 2001, ss. 215.
- SPAHO Fehim, “Prevod Gazi Husrevbegove vakufname iz 1531. Godine”, *Spomenica*, S. 8-9, *Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine - ANUBiH*, Sarajevo, 1932, ss. 19- 23.
- SIKIRIĆ Šakir, “Sarajevske tekije”, *Narodna Starina*, S. 14, Zagreb, Hrvatski državni arhiv, 1927, ss. 77-79.
- SULJOVIĆ Amel, “Gdje je mezar osnivača Sarajeva”, *Preporodov Journal*, S. 119, Zagreb, 2010, ss. 39-40.
- Hazim ŠABANOVIĆ, “Dvije najstarije vakufname u Bosni”, *Prilozi za Orijentanu Filologiju*, S.2, Sarajevo, Orijentalni Institut u Sarajevu, 1951, ss. 5-36.
- ŠABANOVIĆ Hazim, “Postanak i razvoj Sarajeva (Poseban otisak)”, *Radovi XIII, Odjeljenje istorijsko - filoloških nauka*, C. V, Sarajevo, Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine, 1960, s. 15.
- ŠETA Ferhat, “Hadži Mujaga Merhemić (1877-1959) Život i djelo”, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, S. 17-18, Sarajevo, Gazi Husrev-begova biblioteka, 1996, ss. 335-346
- TRAKO Salih, “Predavanje Mesnevije i mesnevihani u Sarajevu”, *Anali Gazi Husrev-begove biblioteke*, S. 13-14, Sarajevo, Gazi Husrev-begova biblioteka, 1974., ss. 221-225.
- TRALJIĆ Mahmud, “Šejh hadži Fejzullah Efendija Hadžibajrić”, *Kelamu'l Šifa*, S. 4, Kačuni, Hastahana Tekija Mesudija, 2005, ss. 17-18.
- VİLDİÇ Samir, “Bosna'da Kadirilik Kültürü”, *Balkan Araştırmaları Dergisi*, Bursa, C.V, S.1, 2014, ss. 109–128.
- YUMEROV Aydan, “Bir Osmanlı Şehri Olarak Filibe ve Filibe Mevlevîhanesi”, *Müteffekür Aksaray Üniversitesi İslam İlimler Fakültesi Dergisi*, S.1. Akasaray, Aksaray Üniversitesi, 2014, s. 193-211.
- ZUBČEVIĆ Asim, “Hadži hafiz Halid ef. Hadžimulić”, *Zbornik radova Fakulteta Islamskih Nauka u Sarajevu (FIN)*, S.15, Sarajevo, Fakultet Islamskih Nauka u Sarajevu, 2011, ss. 537-538.
- ZAVOTÇU Gencay, “Bosnalı Mehmed Fâzıl Paşa Dîvânı'nda Mahallî Öğeler“, *Turkish Studies International Periodical For the Languages*, S. 8-13, Ankara, Turkish Studies, 2013, s. 411-421.
- ZLATAR Behija, “XV. ve XVI. yüzyıl Saraybosna Vakıfları”, *Balkanlarda Osmanlı Vakıfları ve Eserleri Uluslararası Sempozyumu*, Ankara, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2012, s. 57-61.

ŽUJO Valerijan, "Gazi Āsa-beg", *Āsa-Begova Tekija u Sarajevu: Zbornik Radova, Sarajevo, Udruženje Obnova Āsa Begove Tekije*, 2006, s. 13-42.

ŽUTIĆ Fatima Kadić, "Mevlana Dželalleddin Rumi i njegova prisutnost u Bosni i Hercegovini", *Zbornik Radova Fakulteta Āslamskih Nauka u Sarajevu (FIN)*, S. 7, Sarajevo, Fakultet Āslamskih Nauka u Sarajevo, 2001, ss. 229-251.

Diğer

Arhiva Federalnog Zavoda za zaštitu spomenika Bosne i Hercegovine, "Mevleviska tekija i misfirhana na Bentbaši". S. 11.

ASENĀ Eljesa, Makedonya'daki Medreseler ve Āsa Bey Medresesi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2010.

BOA, TT.d. 24, s. 60a-60b.

BOA, TT.d. 164, s. 378.

BOA, TT.d. 211, s. 410.

BOA, TT.d. 625, s. 349.

Elći Ābrahim-pašina Medresa, Elći Ābrahim-paša, Historijat, http://www.medresatravnik.edu.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=32&Itemid=43 (04.03.2016)

GHB, Sidžili, S. 21, ss. 152-153.

GHB, Sidžili, S. 91, C. 1, ss. 158-163

HADŽIAHMETOVIĆ Jasmin Hamdija, "Gdje je nestao Āsa-begov štap, ćuvar Bosne? Tajna o štapu umrla sa posljednjim tekijskim vekilom", *Aura*, 2016, <http://www.aura.ba/gdje-je-nestao-isa-begov-stap-cuvar-bosne-tajna-o-stapu-umrla-sa-posljednjim-tekijskim-vekilom/> (28.08.2016)

HATIĆ Velid, "Predaje o evlijama u starom Sarajevu IV dio", *Znaci*, 2008 http://znaci.com/kazivanja/_Zapisi%20o%20mjestima%20i%20ljudima/Predaje-o-evlijama-u-starom-Sarajevu-IV-dio.html (11.02.2016).

KADIĆ Enver, *Hronika, Gazi Husrev-begova Biblioteka*, C. V, s. 182.

KADRIJA Aida, "Hadži Mustafa Mujaga Merhemić", *Majka i dijete*, 2012, <http://majkaidijete.ba/edukacija-2/velikani-bosne-i-hercegovine/item/156-had%C5%BEi-mustafa-mujaga-merhemi%C4%87> (13.08.2016).

Kosta Hörmann, 2016, Vikipedi,
https://hr.wikipedia.org/wiki/Kosta_H%C3%B6rmann (05.09.2016).

KUŞ Ahmet “Atina'da mevlevihane varmış!”, Dünya Bizim, 2010,
<http://www.dunyabizim.com/gezi-mekan/4267/atinada-mevlevihane-varmis>, (06.06.2016)

İYİYOL Fatih, Boşnak Halk Kültüründe Türk Tekke-Tasavvuf Geleneğinin İzleri, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sakarya, 2010.

LELIĆ Emin, “Ahmed Vahdeti Bosnevi-Bosanski sufijski pjesnik iz 16. Stoljeća”, Baština objave, 5 Novembar 2011, <http://bastinaobjave.com/poezija/ahmed-vahdeti-bosnevi-bosanski-sufijski-pjesnik-iz-16-stolje%C4%87a> (23.07.2016).

“Nakšibendijske tekije u Fojnici”, Vukeljići i Oglavak, 2005,
<http://www.fojnica.ba/2005/11/24/naksibendijske-tekije-u-fojnici-vukeljici-i-oglavak.html>
(27.08.2016).

Peç Mevlevîhânesi, Semazen, 2012, https://www.youtube.com/watch?v=_oD01h4yj5E,
(13.05.2016).

PEPIÇ Adnan, *İshakoğlu İsa Bey'in Osmanlı Hâkimiyeti'nin Kosova, Sancak ve Bosna Topraklarında Girmesindeki Rolü ve Önemi (1439-1469)*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

POPARA Haso, “Čudesno, nepoznato Sarajevo: Hemzada-hatun bint Kaya, prvi poznati šejh Gaziler tekije”, *Oslobođenje*, 02.04.2016, <http://www.oslobodjenje.ba/za-one-koji-znaju-citati/teme/cudesno-nepoznato-sarajevo-hemzadahatun-bint-kaya-prvi-poznati-sejh-gaziler-tekije/166587> (10.06.2016).

SALİH Eyüp, “Balkanlarda Halvetiyye ve Halveti Tekkeleri”, Bal-Türk,
<http://www.balturk.org.tr/balkanlarda-halvetiyye-ve-halveti-tekkeleri/>, (12.07.2016).

Suad Sejidi, “Rifaiski Tarikat u Sarajevu“, 2010,
<http://sejjidsuadmutekija.blogspot.ba/arhiva/2010/10/01/2594267> (28.08.2016).

“Sjećanje: Prof. dr. Džemal Čehajić”, Medzlis Islamske Zajednice Kiseljak,
http://www.medzlikiseljak.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=174 (11.05.2016).

Službeni glasnik BiH, “Isa-begova zawija, prirodno-graditeljska cjelina, S. 29/05”, Sarajevo, 2005.

SULJOVIĆ Amel, “Gdje je originalna vakufnama Isa bega Ishakovića”, Klix, 2012,
<http://www.klix.ba/vijesti/gdje-je-originalna-vakufnama-isa-bega-ishakovica/120402080> (31.08.2016).

Süleymaniye Kütüphanesi, Tezkire Safayî, Veliyyüddin Efendi Bölümü, 2585, ss. 342-343.

ŞİMŞEK Selami, Osmanlı'nın Balkanlar'daki Önemli Kültür Merkezlerinden Biri Filibe'de Tasavvuf ve Tarikatlar, İstanbul, Osmanlı İlim, Düşünce ve Sanat Dünyasında Balkanlar Milletlerarası Tartışmalı Toplantı (07- 09 Mayıs 2014), 2014, ss. 233–239.

VİLDİÇ Samir, Bosna'da Kâdirîlik ve Hacı Sinan Tekkesi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2012.

Vjerski objekti, Medžlis İslamske Zajednice Zvornik, 2008, http://medzlis-zvornik.info/v2/index.php/foto-galerije/9/detail/72-dzamije_17.html?tmpl=component (23.09.2016).

VGM, Vakıf Kayıtları Arşivi Defteri, 629, S. 456, s. 653.

VGM, Hurufat Defteri, 1184, s. 18.

EKLER

Ek.1: İsa Bey Tekkesi ve Çevresi

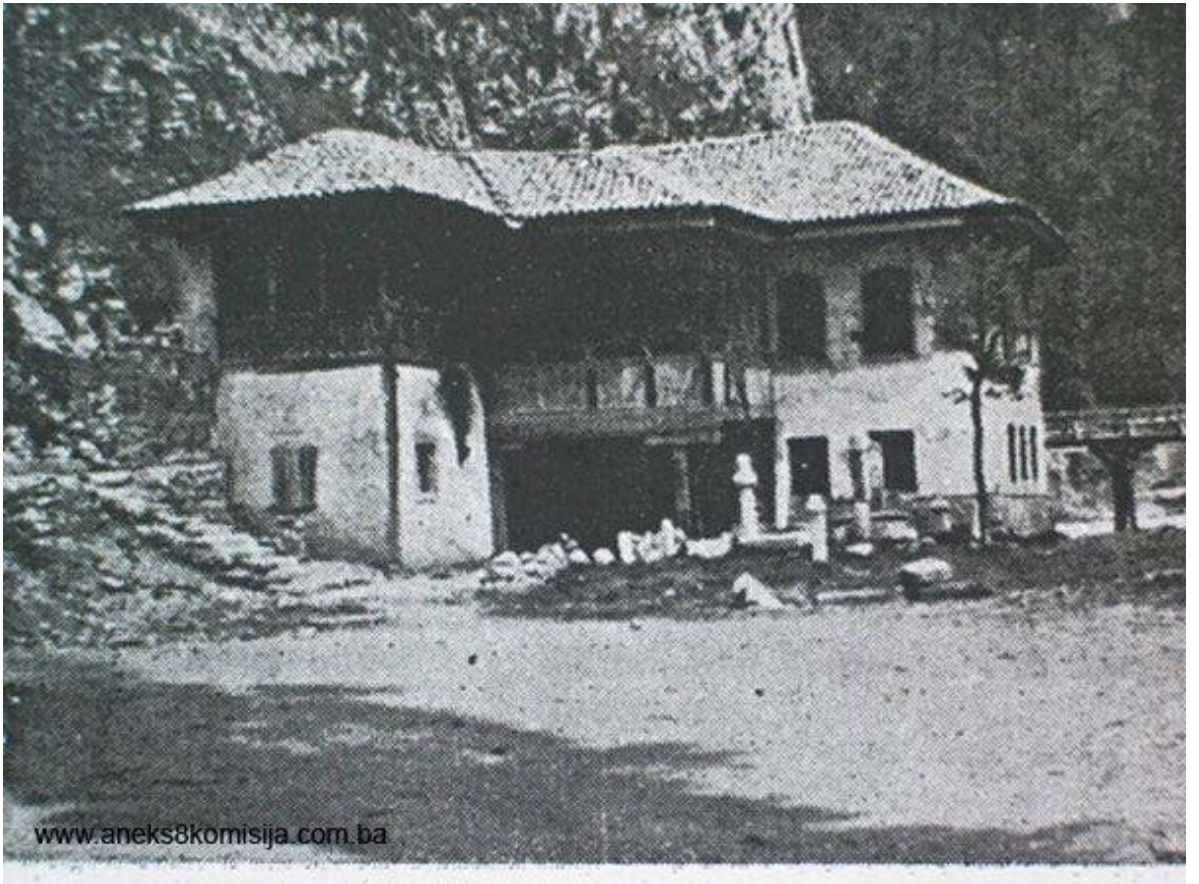
Ek. 2: İsa Bey Tekkesi ve Yanında Bulunan Şaban Kahvehanesi

Ek. 3: 1957 Yılında Yıkılmadan Önce Tekkenin Son Görüntüsü

Ek. 4: 1954 Yılında Mustafa Mujezinoviç Tarafından Çekilen İsa Bey Tekkesi'nin Dış Görünümü

Ek. 5: İsa Bey Tekkesi'nin İç Görünümü

Ek. 6: Zuta Tabiya Mevkiide İnşa Edilen İsa Bey Tekkesi'nin Günümüzdeki Görünümü

Ek. 7: 1954 Yılında Mustafa Mujezinoviç Tarafından Çekilen Tekkenin Yakınlarda Bulunan Mevlevî Mezarlığı

**Ek. 8: Sultan Ahmed ve Abdal Mahmud'un Şehova Koriya'da Bulunan Mezar
Taşları**

Ek. 9: Atik Dede ve Tevekküli Dede'nin Careva Cami Haziresinde Bulunan Mezar Taşları

Ek. 10: İsa Bey'e Ait Olduğu Sanılan Careva Camisi'nin Kible Tarafında Bulunan Mezar Taşı

Ek. 11: Ayni Dede Mezar Taşı

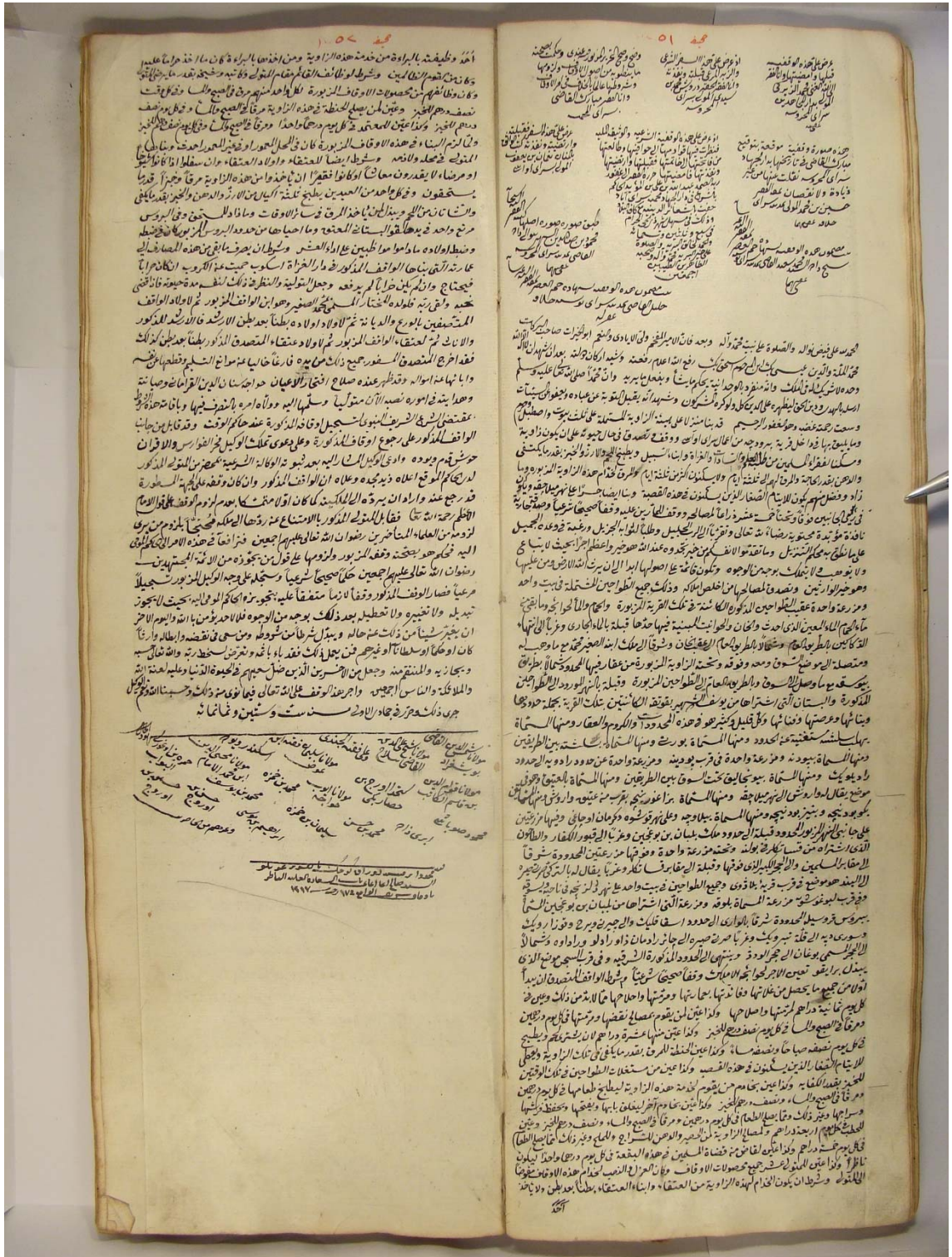
EK. 12: Aynı Dede ve Şemsi Dede'nin Mezar Taşları

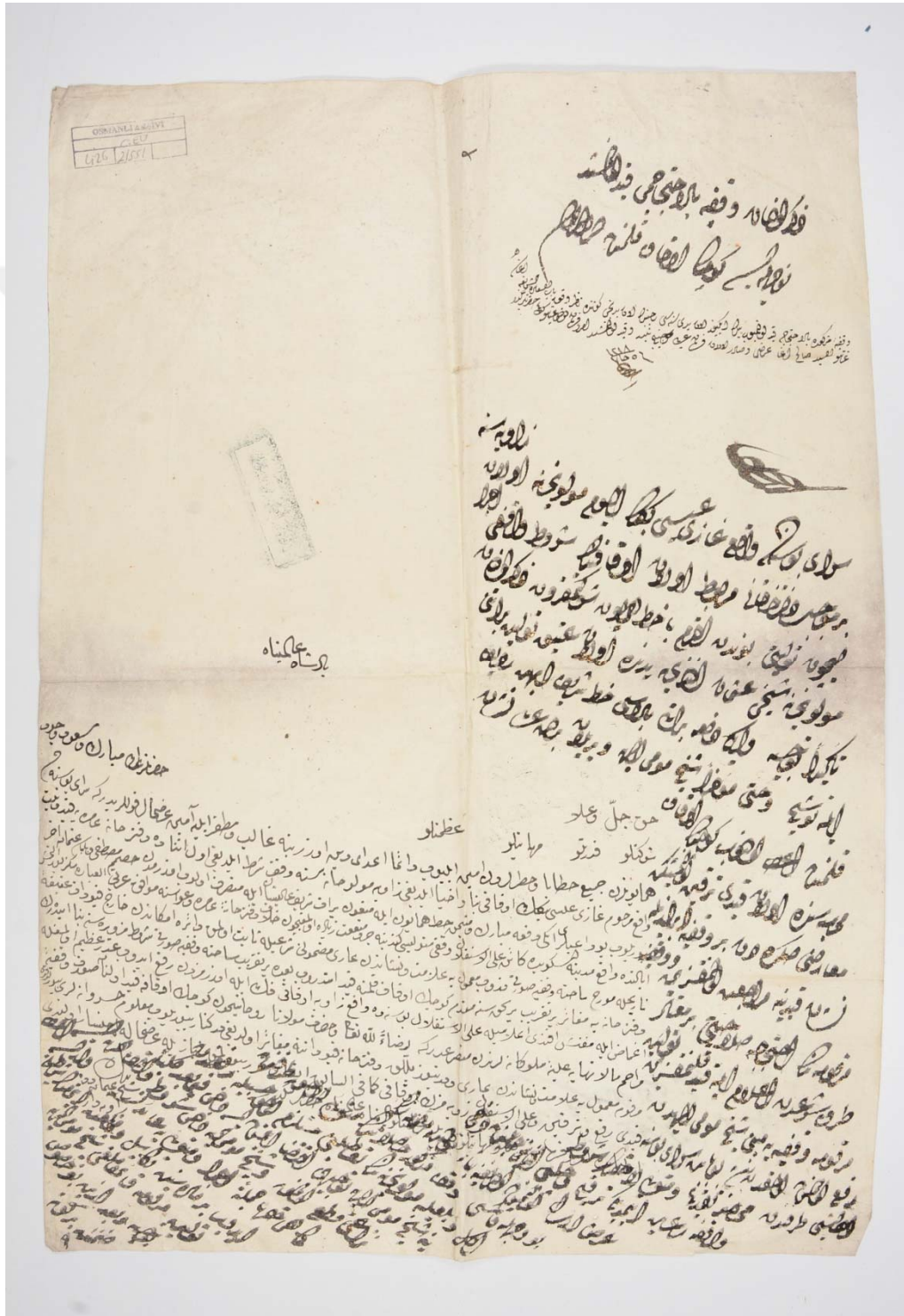
Ek. 13: 1802 Yılına Ait Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde Bulunan İsa Bey Vakfiye Kopyası

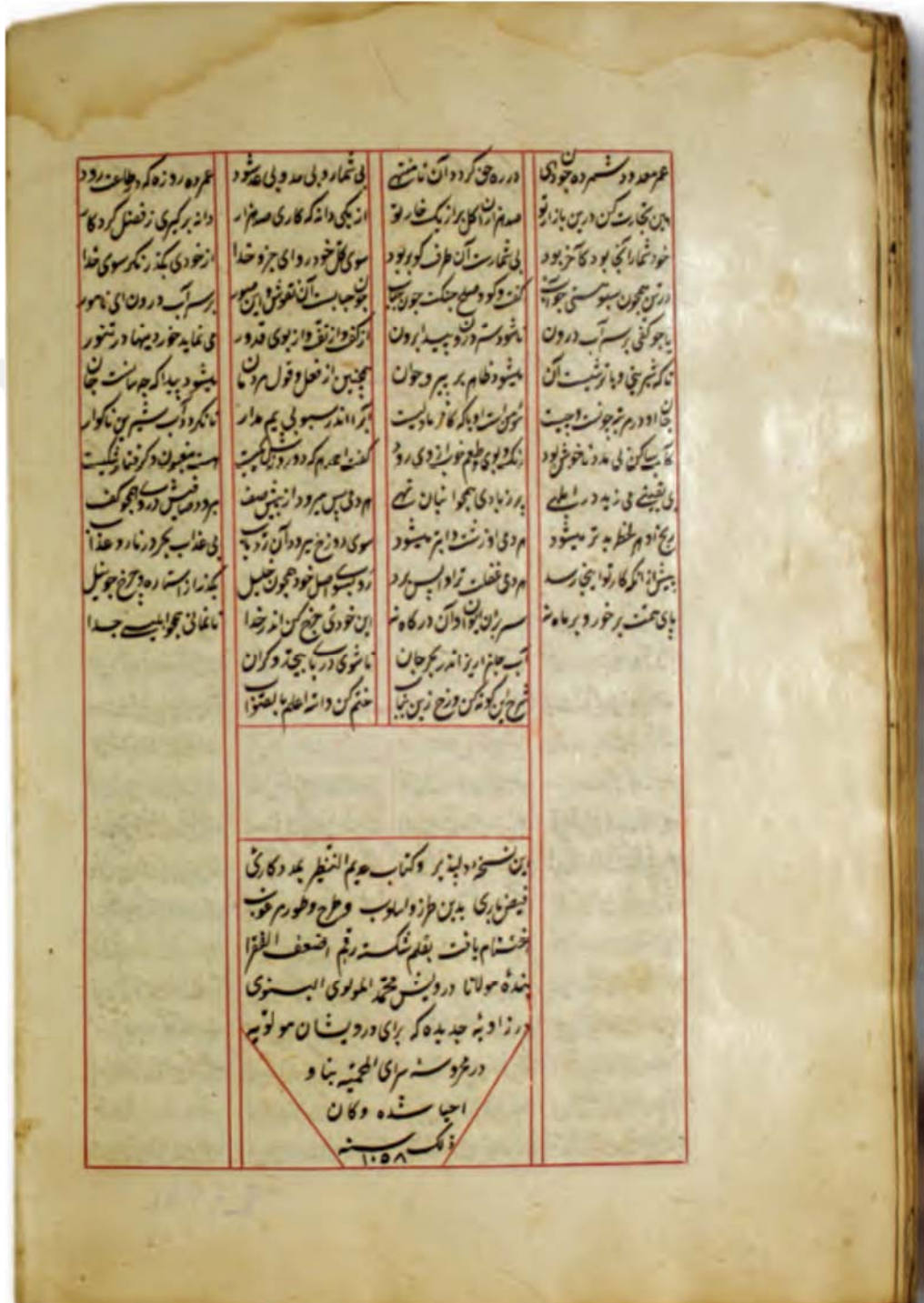
Ek. 14: 1838 Yılına Ait Gazi Husrev Bey Kütüphanesi'nde Bulunan İsa Bey Vakfiye Kopyası

Ek. 15: Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Bulunan İsa Bey Vakıflarının Mutevelli Tayin Belgesi

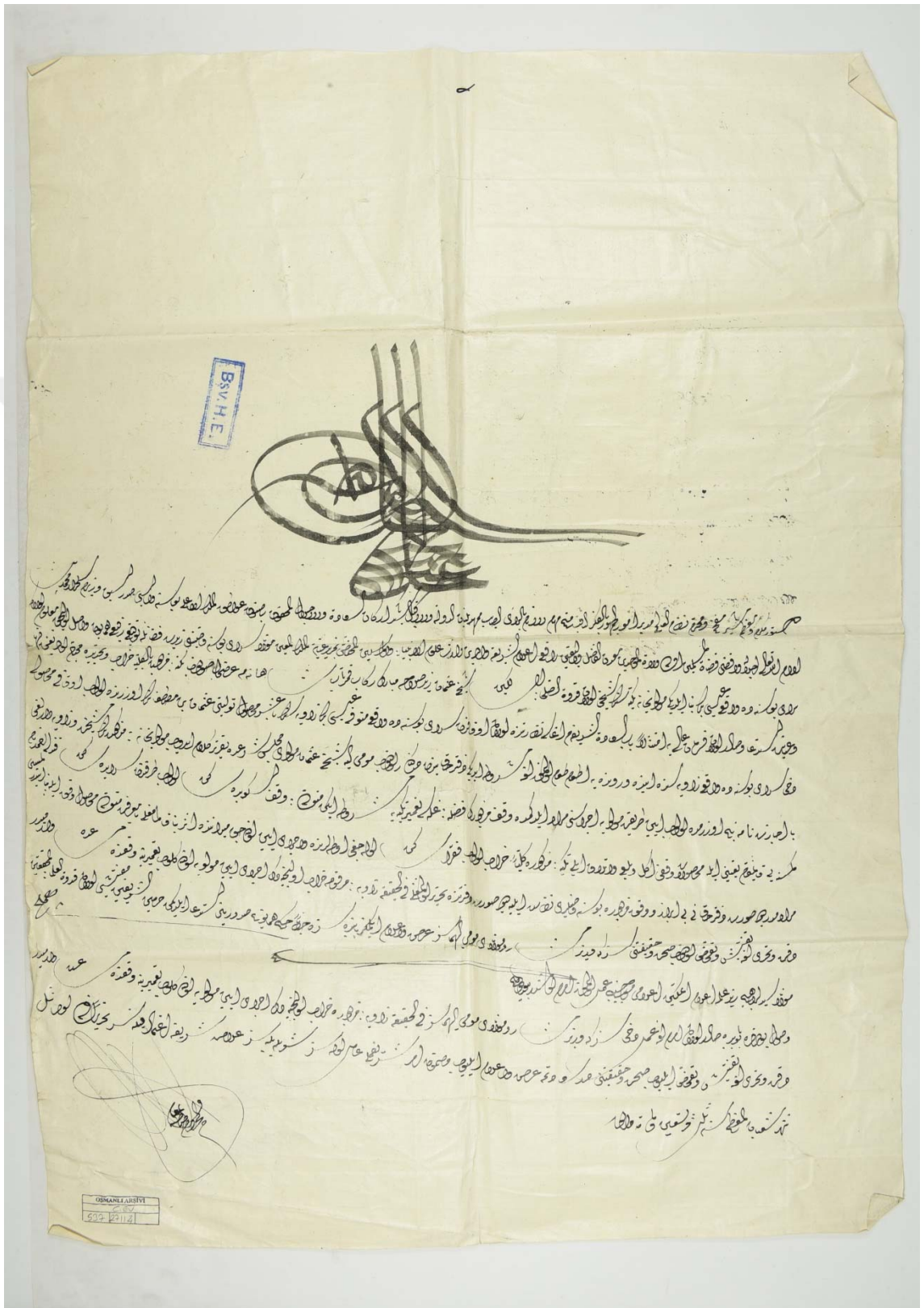
Ek. 16: "Orientalni rukopisi" Arşivinden Alınmış 1646 Yılına Ait İsa Bey Tekkesi'nden bir Mesnevî El Yazması

<p>عمده در مشرق و مشرق این بخاریست کن درین باز نمودن شایسته بود که درین همچون سوسنی یا جوئی بر سبب درون تا که شرفی او با بیاورد در هر چه کتابت کنی بدو بی قیستی می زید بیخ ادا هم پیش از آنکه پای حمت بر</p>	<p>در ره حق کرد آن صدق از آن که بی شمار است آن کند و کوه و نماند دست او میشود و ظام سوزنی است او رنگه بوی طوم پر زبانی مدی از مدی غفلت سر بر آن آب جان شرح کن</p>	<p>بی شمار در بی از یکی دانند که سوی حق خود بپوشد است آن از آنکه از همچنین از بر اندر گفته همه مدی پس سوی روز رو بسوی این خودی ناشوی در ختم کن</p>
---	--	---

برین نسخه در این
 فیض ناری بدین
 خسته نام یافت
 بنده مولانا در
 در زاویه جدید
 در عروسته سرای
 اجلاس شده و
 کتاب ۱۰۵۸

Ek. 17: Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Bulunan İsa Bey Tekkesi'nin Tamiri ve Tecdidi Hakkında Berat

Ek. 18: Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Bulunan İsa Bey Vakıfları'nın Yazılı Olduğu 1489 Yılına Ait Bosna Sancak Tahrir defteri

61

118

رأى في يوم...
 سبحة...
 سبحة...
 سبحة...

سبحة...
 سبحة...
 سبحة...
 سبحة...

سبحة...
 سبحة...
 سبحة...
 سبحة...

سبحة...
 سبحة...

سبحة...
 سبحة...
 سبحة...
 سبحة...

سبحة...
 سبحة...

سبحة...
 سبحة...
 سبحة...
 سبحة...

117

سبحة...
 سبحة...
 سبحة...

سبحة...
 سبحة...
 سبحة...
 سبحة...

سبحة...
 سبحة...
 سبحة...
 سبحة...

سبحة...
 سبحة...

سبحة...
 سبحة...

سبحة...
 سبحة...
 سبحة...

سبحة...
 سبحة...
 سبحة...

سبحة...
 سبحة...
 سبحة...

سبحة...
 سبحة...
 سبحة...

سبحة...
 سبحة...

سبحة...
 سبحة...
 سبحة...
 سبحة...

Ek. 19: Mesnevîhan Cemaluddin Çauşeviç

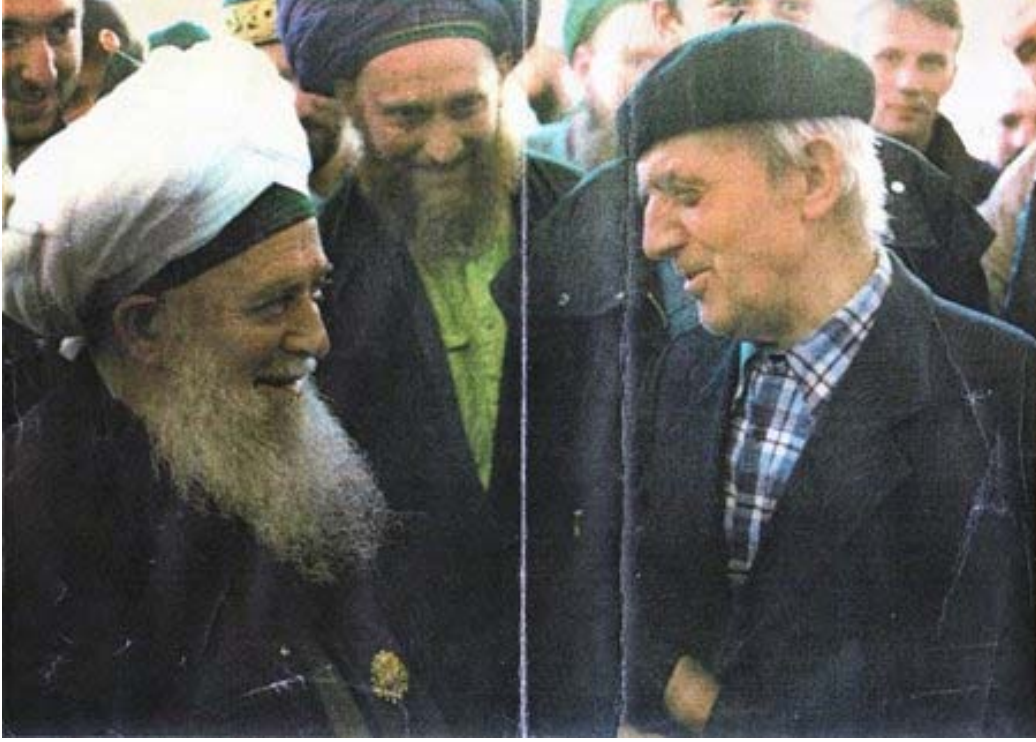
Ek. 20: Mesnevîhan Hacı Muyaga Merhemiç

Ek. 21: Mesnevîhan Şeyh Feyzullah Hacibayriç

Ek. 22: Mesnevîhan Halid Hacimuliç ve Nâzım Kıbrısî

Ek. 23. Mesnevîhan Halid Hacimuliç'in Mezarı

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Edin İMAMOVIÇ
Tez Adı	Bosna Hersek'te Mevlevîlik ve İsa Bey Tekkesi
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimler
Tez Türü	Yüksek lisans
Tez Danışman(lar)ı	Prof. Dr. Abdurrezzak TEK
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☒ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 18.01.2017

İmza :